

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

HET GEBREK AAN OVERHEIDSCONTROLE IN HET BELANG VAN DERDEN OP DE VERENIGINGEN ZONDER WINSTOOGMERK

*Rede uitgesproken door de procureur-generaal R. VERHEYDEN
op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Antwerpen
op 1 september 1977*

Artikel 351 van het Gerechtelijk Wetboek verplicht mij «ieder jaar, na de vakantie, in algemene en openbare vergadering een rede te houden over een bij die gelegenheid passend onderwerp».

Meestal betreft het een probleem dat reeds op het eerste gezicht voor zeer actueel kan doorgaan, of wordt zelfs een overzicht gegeven van de aard en het aantal behandelde zaken¹.

Het kan dus enigszins verwonderlijk voorkomen dat wij nu uw aandacht willen vragen voor de «vereniging zonder winstoogmerk»².

Opvallend is immers dat wetgeving, rechtspraak en rechtsleer betreffende deze vereniging lijken te behoren tot het «rustend deel» van ons juridisch denken³. Wat tot stand is gekomen als eindpunt van een lange evolutie en een harde strijd⁴ schijnt verzonken te zijn in een mythologische rust, midden in een juridische omgeving die op vele vlakken in grote beweging is.

¹ LECLERCQ, J., *Quelques réflexions à propos de la Cour d'Assises*, pp. 1-5.

² De wet van 27 juni 1921 spreekt terminologisch van «vereniging zonder winstgevend doel»; wij sluiten hier echter aan bij het juiste taalgebruik. Zie LINDEMANS, J., *Verenigingen zonder winstoogmerk*, A.P.R., 1958, nrs. 1, 6 en 393.

³ Met betrekking tot de V.Z.W. als zodanig werd er nagenoeg geen recente rechtspraak gepubliceerd. De recente wetgeving op het vlak van de V.Z.W. heeft steeds fiscale regelingen op het oog, zonder evenwel de organisatie van de verenigingen te wijzigen. Wijzigingen aan de wet van 27 juni 1921 beperken zich tot een aanpassing van het bedrag van de schenkingen aan de vereniging en de daartoe vereiste toestemming.

De recente publicaties beperken zich tot: 'T KINT, J., *Les associations sans but lucratif*, 2ème éd., Brussel, 1974, 367 p.; LINDEMANS, J., *De vereniging zonder winstoogmerk*, 1, Algemeen Deel, Brussel, 1975, 112 p.

⁴ Een eerste probleem bestond in de verkeerde opvatting over de rechtspersoonlijkheid. Deze problematiek bestond reeds in de

Dit wil niet zeggen dat van de mogelijkheid die door de wet van 27 juni 1921 werd geschapen, geen gebruik meer wordt gemaakt. Terwijl in 1928 in heel België 2.819 verenigingen zonder winstoogmerk bestonden en in die tijd terecht gezegd kon worden van de V.Z.W.: «Ce régime est donc, en fait le droit commun de la généralité des associations sans but lucratif fonctionnant en Belgique»⁵, tellen wij nu reeds, alleen binnen de grenzen van het ambtsgebied van dit hof van beroep, 7.105 diverse verenigingen zonder winstoogmerk⁶.

Dit enkel getal bevestigt het reusachtig gebruik van de V.Z.W.

De omvangrijkheid van het aantal is er oorzaak van dat haast ieder burger van dit land, goedschiks of kwaadschiks, met een dezer V.Z.W.'s in contact

Middeleeuwen doch werd in de 18de eeuw naar voren gebracht en kende een hoogtepunt in de 19de eeuw (zie DE SMIT, J. Th., *Compendium van de geschiedenis van het Nederlands Privaatrecht*, 2e druk, 1972, nr. 12; VAN DER GRINTEN, W.C.L., *Ver tegenwoordiging en rechtspersoon. De Rechtspersoon*, in ASSER's *Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht*; VAN GERVEN, W., *Algemeen Deel*, in *Beginnelsen van Belgisch Privaatrecht*, p. 225 e.v.).

Vervolgens waren er de ideologische en politieke passies die erin slaagden in vele professionele milieus en ook bij de algemene opinie de overtuiging te scheppen dat de vrijheid van vereniging, het grondwettelijk beginsel, fraude of burgerlijke delicten tot gevolg zou hebben (zie LAURENT, *Principes de droit civil*, XXVI, nrs. 145-151, 186-207; GOEDSEELS, in *Pandectes Belges*, t. 127, Tw. «Universalités des biens — Associations sans but lucratif», p. 290) en de vrees voor de dode hand (zie Cass., 30 juli 1868, *Pas.*, 1869, I, 249; «Rapport de la Commission Consultative», *Pasin*, 1921, 360) die de totstandkoming van de betrokken wetgeving in de weg stonden, althans niet bepaald bevorderden.

⁵ R.P.D.B., t. I, p. 488, 4°.

⁶ Aantal per 31 december 1976; gegevens verstrekt door het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

komt. In hoeverre de belangen van derden, dienstverleners, leveranciers, schuldeisers, schuldenaars en zelfs de hele staatsgemeenschap, in hun contacten met de V.Z.W.'s beveiligd worden en kunnen worden, is meer in het bijzonder het thema waarvoor wij uw aandacht willen vragen, op een ogenblik dat, ten gevolge van economische, financiële en sociale wijzigingen, in de vorm van V.Z.W. zeer belangrijke zaken worden gedreven.

Het verenigingsrecht is een jong recht. Het kan niet bogen op een eeuwenoude geschiedenis en het is niet geworteld in een aloude traditie. Het Romeins recht kent het niet in een volledige ontwikkeling⁷. Het costumiere recht evenmin⁸. Ook de Franse wetgever, die wegens de drang naar vrijheid die van vereniging niet kon weigeren, vond niet de nodige bouwstenen om het uitgewerkt en geschreven samen te stellen. De Code Napoléon gaat aan de vereniging geheel voorbij⁹. En toch was er behoefte aan een dergelijke regeling, voornamelijk aan de vereniging met rechtspersoonlijkheid. Wat heeft men trouwens aan een moeilijk hanteerbare rechtsfiguur als de niet rechtspersoonlijkheid bezittende vereniging? De «vrijheid van vereniging», uitgebreider nog dan die uit de Revolutietijd, zoals zij afgekondigd werd door het Voorlopig Bewind¹⁰ en nadien door de Grondwetgever¹¹ brachten niet veel nieuws. Nog steeds bleef men, voor het bereiken van het doel dat thans door de vereniging kan worden bereikt, aangewezen op marginale technieken, waaronder de tontine.

⁷ In het Romeinse recht kent men de «Universitas personarum», de vereniging van personen en de «Universitas bonorum» of instellingen en stichtingen. Rechtsbekwaamheid konden deze slechts krijgen bij toestemming van de overheid (zie DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, I, nr. 502).

Als verenigingen kende men also in het Romeinse recht de begrafeniscorporaties en religieuze broederschappen, later ook beroepsorganisaties waarvan het lidmaatschap verplicht en erfelijk is (DE SMIT, J. Th., o.c., nr. 18).

Noch in het Romeinse recht noch in het oud Franse recht werd een eenvormige juridische structuur voorzien voor de verenigingen. Deze werden slechts geduld in zoverre ze de openbare orde niet stoorden en genoten een vooraf gegeven toelating tot bestaan. De diversiteit van de toen bestaande verenigingen maakte een algemene bepaling onmogelijk.

⁸ De regel in het costumiere recht was: «On ne pouvait s'assembler pour faire corps de communauté sans congé et lettre du Roi». Een verandering door de Ordonnantie van d'Aguesseau (augustus 1747) kwam enigszins de verenigingen tot steun hoewel de rechtspersoonlijkheid hun werd onthouden. De bekendste onder de verenigingen in deze periode zijn de ambachtsgilden, schuttersgilden en broederschappen. Hun werd toch een zekere bevoegdheid toegekend, zelfs in sommige streken een rechtsprekende functie.

⁹ VAN DER GRINTEN, W.C.L., o.c., pp. 216-217.

¹⁰ Besluit van het Voorlopig Bewind van 18 oktober 1830, artikel 1: «Il est permis aux citoyens de s'associer, comme ils l'entendent, dans un but politique, religieux, philosophique, littéraire, industriel ou commercial.»

Een toelating die echter niet meer was dan een vrijheid; artikel 4 vervolgde immers: «Les associations ne pourront prétendre à aucun privilège.» Men was van oordeel dat het de wetgever voorbehouden was de passende en nodige uitvoeringsbesluiten ter zake te nemen. Zie LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nr. 14.

¹¹ Artikel 20 Grondwet.

Van Italiaanse oorsprong, werd zij in de 17e eeuw uitgedacht door de Italiaan Tonti. Het gaat hier om een overeenkomst waarbij verschillende personen renten of een of meer goederen in gemeenschap brengen, met als hoofdvoorwaarde dat het aandeel in deze goederen van hem die overlijdt toekomt aan de overlevende deelgenoten. Het is duidelijk een kanscontract waarbij alle leden delen in de opbrengst van goederen en de langstlevenden steeds een groter aandeel verwerven, en dit tot het overlijden van de laatste die alleeneigenaar is geworden.

Men kon hierbij nog stipuleren dat bij dit overlijden het voorwerp van de tontine aan de Staat of een openbare instelling zou toebehoren¹².

De tontine was zeker de meest gebruikte en de meest succesvolle vorm van overeenkomst voor liefdadigheidsinstellingen en kloostergemeenschappen¹³.

Het plechtig gestelde beginsel van de Grondwet, het recht van vereniging, moest wachten tot in 1921, in welk jaar het middel werd ter hand gesteld om ten volle uitvoering te verkrijgen¹⁴. En dit in het land waar de enorme vrijheidsgeest zich steeds heeft weerspiegeld in het bestaan van gilden en corporaties¹⁵. Veel vroeger reeds hadden o.m. Frankrijk, Nederland, Engeland, Zwitserland een oplossing gevonden voor de verenigingen: «La législation de la plupart des Etats modernes leur a déjà conféré cet attribut nécessaire (la personnalité juridique)»¹⁶.

Heel de voorafgaande periode werd de fundering van het verenigingsrecht door de rechtspraak elders gezocht. De vereniging werd gezien als een overeenkomst, geregeld door het verbintenissenrecht¹⁷.

Onder invloed van de theorieën van Orts en Frère-Orban¹⁸ en vooral van Laurent¹⁹ komt er zelfs in de jaren 1860-1870 een kentering in de rechtspraak waardoor de vereniging en haar rechtshandelingen nietig worden verklaard. De enige bescherming die men tot nog toe kon verkrijgen vloeide voort uit de eerbied voor de individuele rechten van de natuurlijke personen, leden van de vereniging²⁰.

¹² DE VILLARGUES, Roland, *Dictionnaire du Notariat*, T. IX, p. 248; GOUGNARD, D., *Nouveau Dictionnaire ou Encyclopédie du Notariat*, T. 24, 1933-34, p. 169.

¹³ «La Belgique a vécu depuis 1830 dans une situation anormale. Elle a consacré solennellement dans la Constitution le droit de s'associer et elle n'a pas accordé de moyen légal pour exercer ce droit dans sa plénitude» (GOEDSEELS, *Pandectes Belges*, o.c., p. 363).

¹⁴ TIBAUT, in «Rapport de la Section Centrale de la Chambre», *Pasin.*, 1921, 363.

¹⁵ Zie VAN DER MEERSCH, J., *La formation juridique et professionnelle du notaire en Belgique*, Brussel, 1956, p. 3.

¹⁶ «Rapport de la Commission Consultative», *Pasin.*, 1921, 359.

¹⁷ Zie LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., p. 29 en de aldaar aangehaalde rechtspraak.

¹⁸ ORTS, *De l'incapacité civile des congrégations religieuses non autorisées*, Brussel, 1867; FRÈRE-ORBAN, *La mainmorte et la charité*, Brussel, 1850.

¹⁹ LAURENT, o.c., t.a.p.

²⁰ MAISIN, J., *De V.Z.W.*, 1967, p. 7.

Nieuwe theorieën, vooral die van Van den Heuvel²¹ en Vauthier²² brachten meer klaarheid én in de theorie van de rechtspersoonlijkheid én in de opvatting over de vereniging. De mogelijkheid om aan deze laatste rechtspersoonlijkheid toe te kennen wordt aanvaard en spoedig wordt deze in de praktijk omgezet²³. Na vele moeilijkheden en ondanks hevige tegenkantingen komt men uiteindelijk tot een gunstige evolutie in de rechtsleer en de rechtspraak²⁴.

De kroon op het werk wordt de bevestiging door de wetgever. De wet van 24 mei 1921 betreffende de vrijheid van vereniging en de onmiddellijk daaropvolgende van 27 juni 1921 op de verenigingen zonder winst oogmerk en de instellingen van openbaar nut, die hierbij de rechtspersoonlijkheid toebedeeld kregen, bieden een oplossing voor het oude Belgische beginsel, de toepassingsmodaliteiten van en de levenskracht voor het principe dat in de geboortekte van ons land werd vastgelegd. «Du coup la Belgique a mis sa législation, en cette matière à la hauteur des dispositions légales en vigueur dans la plupart des pays civilisés, et disons-le avec fierté, elle a élaboré une loi dont la largeur des principes et la facilité d'application dépassent souvent les législations étrangères», zegt Loncin²⁵.

Van het geboden middel, de V.Z.W., werd en wordt zoals gezegd meer dan overvloedig gebruik gemaakt. Van eenvoudige boogschuttersgilden en sportverenigingen ging het via filantropische inrichtingen naar verenigingen die op nationaal niveau een belangrijke taak vervullen²⁶.

Door deze snelle evolutie in de kwantiteit en de omvang van de V.Z.W.'s wordt voortdurend een steeds toenemend aantal personen betrokken bij de hieruit voortvloeiende samenwerkingsverbanden. Deze verbanden krijgen een steeds grotere betekenis voor deze personen en voor de hele maatschappij²⁷.

Ook in Frankrijk heeft de vereniging zonder winst oogmerk essentieel een ideëel, intellectueel en niet-winstgevend karakter: «L'association est la convention par laquelle deux ou plusieurs personnes mettent en commun, d'une façon permanente, leurs

connaissances ou leur activité dans un but autre que de partager des bénéfices»²⁸.

Eveneens is er de algemene verenigingswet ontstaan uit een beweging van bijzondere verenigingen opgericht bij diverse wetten²⁹. De wet van 1 juli 1901 is aldaar nog steeds de basis van de verenigingswetgeving³⁰. Deze wet maakt een onderscheid tussen de «association déclarée» en de «association non-déclarée», waarvan alleen de eerste de rechtspersoonlijkheid schenkt, welke dan nog varieert qua rechtsbekwaamheid naarmate de vereniging al dan niet erkend is als zijnde van openbaar nut³¹. Genoemde wetgeving ligt ook ten grondslag aan vele bijzondere wetten betreffende verenigingen, waaronder voornamelijk kan worden vermeld de «groupements d'intérêt économique»³², welke het midden houden tussen de verenigingen en de handelsvennootschappen. Een dergelijk tussenstadium kent het Belgisch recht niet, dat eerder het beeld van een volledige scheiding vertoont. De Franse verenigingen hebben dus geen winst oogmerk, wat niet belet dat handelsdaden in sommige gevallen zijn toegestaan. Zo mag de vereniging winstgevendende activiteiten voeren zolang deze maar geen regelmatig karakter hebben en alleen bedoeld zijn om het budget in evenwicht te brengen; voordelen mogen evenwel aan de leden niet verstrekt worden³³.

Het bestuur van de «association déclarée»³⁴, die het best overeenstemt met onze V.Z.W. — de association non-déclarée benadert meer de feitelijke vereniging — wordt volledig geregeld door statuten. De statuten gelden als wet voor de leden en regelen hun verplichtingen. Deze bepalingen komen als zodanig niet in aanmerking voor de belangen van derden.

²⁸ Wet van 1 juli 1901, artikel 1.

²⁹ Als voorbeelden kunnen hier vermeld worden: «Sociétés de secours mutuel» (Wet van 15 juli 1850); «Associations syndicales de propriétaires» (Wet van 21 juni 1865); «Syndicats professionnels» (Wet van 21 maart 1884).

³⁰ De religieuze congregaties en de verenigingen van vreemdelingen worden bij afzonderlijke bepalingen geregeld (zie voor de eerstgenoemden: wet van 1 juli 1901, titel III, gewijzigd door de wet van 3 september 1940 en de wet van 8 april 1942). Dit vindt zijn oorsprong in de politieke toestand op het ogenblik dat de wet werd uitgevaardigd.

³¹ Deze «association reconnue d'utilité publique» is een «association déclarée» die bij decreet de erkenning heeft verkregen. Deze verenigingen staan onder streng overheidstoezicht (artikelen 10 en 11 wet van 1 juli 1901).

In ons recht is de rechtsbekwaamheid van de rechtspersoon dezelfde als die van een natuurlijk persoon, om door tussenkomst van zijn organen al de rechtshandelingen te verrichten die niet door de aard van de rechtspersoon zijn uitgesloten, voor zover de wet deze bekwaamheid niet beperkt (Cass., 31 mei 1957, *Pas.*, 1957, I, 1176). De principieel volledige bekwaamheid van de rechtspersoon wordt nochtans beperkt door het statutair doel, dat in de oprichtingsakte vrij bepaald wordt (zie LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nr 84 e.v.).

³² Ordonnance van 23 september 1967.

³³ PLANIOL, M. en RIPERT, G., *Traité pratique de Droit Civil Français*, T. XI, Paris, 1954, p. 423.

³⁴ De «association déclarée» is de vereniging met rechtspersoonlijkheid. Deze rechtspersoonlijkheid wordt verkregen door het neerleggen van een aangifte ter Prefectuur of Onderprefectuur (zie wet van 1 juli 1901, artikelen 5 en 6).

²¹ VAN DEN HEUVEL, *La liberté d'association et la personnalité civile*, Brussel, 1882; id., *De la situation légale des A.S.B.L. en France et en Belgique*, Brussel, 1884.

²² VAUTHIER, *Étude sur les personnes morales*, Brussel, 1837.

²³ Bij wet werd rechtspersoonlijkheid toegekend onder meer aan de Universiteiten van Brussel en Leuven (Wet 12 augustus 1911), de verenigingen voor onderlinge bijstand (Wet 23 juni 1894), de beroepsverenigingen (Wet 31 maart 1898), de internationale wetenschappelijke verenigingen (Wet 25 oktober 1919). De voorwaarden van de rechtspersoonlijkheid zijn telkens in de wet omschreven.

²⁴ Zie Cass., 22 oktober 1891, *Pas.*, 1891, I, 261; Cass., 14 juli 1904, *Pas.*, 1904, I, 332.

²⁵ LONCIN, A., *Les A.S.B.L., Loi du 27 juin 1921*, Leuven, 1931, p. 14.

²⁶ Zie BEIRENS, J. en Vlieghe, W.J.F., «Het fiscaal recht der V.Z.W.», R.W., 1971-72, 1715-1716.

²⁷ VAN DER VELDEN, P.A.L.M., *De vereniging-rechtspersoon en haar leden*, 1969, p. 2.

Evenmin als in ons recht is een uitdrukkelijk, georganiseerd toezicht in de wet ingebouwd. Wie tegenover de vereniging wil optreden, moet een beroep doen op de gewone procedures.

Nederland heeft een vrij uitgebreide regeling van het verenigingsrecht, zo algemeen als bijzonder, in het Burgerlijk Wetboek. Door de invoering van het Nieuwe Boek 2 B.W.³⁵ is een nieuwe, zeer gedetailleerde reglementering in werking getreden. De toestand is er echter niet eenvoudiger op geworden.

Vóór de wet van 22 april 1855 werden alle verenigingen in Nederland als rechtspersoon beschouwd. Opeenvolgende wetgevingen brachten hierin wijziging. De grote verandering werd ingevoerd door de «Wet tot regeling en beperking der uitoefening van het regt van vereeniging en vergadering» van 22 april 1855. Deze wet was alleen op nieuwe verenigingen van toepassing. Zo waren er tot de recente invoering van Boek 2 B.W. de verenigingen met rechtspersoon volgens het oude systeem, de erkende verenigingen³⁶ en de niet-erkende verenigingen, waarvan alleen de eerste de rechtspersoonlijkheid bezaten³⁷.

Een van de grootste vernieuwingen die door het nieuwe Burgerlijk Wetboek werden ingevoerd, is de introductie van het materiële verenigingsrecht³⁸ waarmee de afschaffing van het preventief overheidstoezicht³⁹ gepaard gaat. Voortaan is in Nederland voor de verkrijging van het statuut van volledige rechtspersoonlijkheid⁴⁰ vereist dat de statuten zijn opgenomen in een notariële akte. Is hieraan niet voldaan, dan heeft de vereniging slechts de beperkte rechtspersoonlijkheid. Deze vereniging kan geen erfgenaam zijn, geen registergoederen hebben en degenen die de vereniging verbinden, zijn hiervoor hoofdelijk aansprakelijk⁴¹.

³⁵ Dit boek 2 van het Nieuwe Burgerlijk Wetboek is op 26 juli 1976 als wet ingevoerd en handelt over de Rechtspersonen.

³⁶ De erkenning, vereist om de rechtspersoonlijkheid te krijgen, werd verleend door het Ministerie van Justitie, na een soort voorafgaande controle op de inhoud der statuten.

³⁷ «Boek 2 N.B.W. en de vereniging», verslag van de Gecombineerde Commissie Vennootschapsrecht, in *Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie*, nr. 5352, 5-19 juni 1976, pp. 356-357.

³⁸ Zie Boek 2 N.B.W., titel II.

³⁹ Dit overheidstoezicht was een preventieve controle alvorens de rechtspersoonlijkheid toe te kennen, ingesteld om een goede structuur van de vereniging te verzekeren. Het was een toetsing van de statuten aan de wettelijke bepalingen en aan het ongeschreven recht, het nagaan of de statuten voldeden voor het behoorlijk functioneren van de vereniging. Tevens werd een onderzoek ingesteld naar de personen die een functie in de vereniging zouden bekleden. Na dit onderzoek door het Departement van Justitie werd door de Kroon de erkenning gegeven (zie VAN DER GRINTEN, o.c., p. 228-229).

Controle die weliswaar niet veel betekende voor de bescherming van de belangen van derden, doch een toezicht waartegen als nadeel werd ingebracht dat het een politiek wapen kon zijn.

⁴⁰ Een volledige rechtspersoonlijkheid die overeenstemt met die welke wij in ons recht kennen, zie voetnoot 31.

⁴¹ Boek 2 N.B.W., artikel 30.

Ook in Nederland wordt een voortdurend toenemend aantal personen betrokken bij de samenwerkingsverbanden, die steeds groter betekenis krijgen voor deze personen en voor de hele maatschappij. De belangen van alle betrokkenen bij de samenwerking zullen op de juiste wijze veilig moeten worden gesteld⁴².

De gewone vereniging in Nederland, naast de coöperatieve vereniging en de onderlinge waarborgsmaatschappij, mag niet tot doel hebben het maken van winst ter verdeling onder de leden⁴³.

Het jaarverslag, de rekening en verantwoording wordt door artikel 15 van de nieuwe wet ingevoerd. Hieruit blijkt onder meer dat het bestuur verplicht is van de vermogenstoestand van de vereniging aantekeningen te houden waaruit te allen tijde haar rechten en verplichtingen kunnen worden gekend. Deze zijn aan een bijzonder toezicht van commissarissen onderworpen.

Een ander toezicht op de activiteiten, jaarverslagen en rekeningen van de vereniging dan dat door de aangestelde commissarissen, wordt eventueel door personen met bijzondere boekhoudkundige kennis uitgeoefend, en hun verslag aan de algemene vergadering is op het eerste gezicht niet voorzien. De reden waarom een vereniging ontbonden kan worden, zoals bepaald in artikel 50, sluit echter een zekere controle in. De Nederlandse vereniging kan immers onder meer ontbonden worden door insolventie, nadat ze in staat van faillissement is verklaard⁴⁴ of door de opheffing van het faillissement wegens de toestand van de boedel, waarbij telkens, zoals inzake faillissement, vereffening door de curator dient te geschieden. Deze mogelijkheid van faillietverklaring houdt een vorm van controle in zoals deze bestaat voor ondernemingen. De bescherming van de belangen van derden is hierdoor min of meer verzekerd⁴⁵.

Bovendien kan de ontbinding gevorderd worden door het Openbaar Ministerie wanneer het gaat om verenigingen die vallen onder de verboden rechtspersonen, wanneer de vereniging handelt in strijd met de statuten, wanneer de vereniging niet valt onder de soort waaronder ze is opgericht — in casu is een termijn van regeling voorzien — en in geval van onvolledigheid van de statuten⁴⁶.

Al deze mogelijkheden van ontbinding door de rechter op vordering van het Openbaar Ministerie houden een duidelijke controle in.

⁴² VAN DER VELDEN, P.A.L.M., o.c., p. 2.

⁴³ «Boek 2 N.B.W. en de vereniging», o.c., p. 353.

⁴⁴ Dit gold vroeger reeds in de Nederlandse rechtsleer en rechtspraak; aldus artikel 34 Wet Coöperatieve Verenigingen, artikel 55 Wetboek van Koophandel en artikel 14 Wet op de Stichtingen; zie ook VAN DER GRINTEN, o.c., p. 287.

⁴⁵ Boek 2 N.B.W., artikel 50, 3°.

⁴⁶ Boek 2 N.B.W., artikel 50, 4°.

De vereniging in Nederland moet worden ingeschreven in het openbaar register ten kantore van de Kamer van Koophandel en Fabrieken, en aldaar ook haar statuten neerleggen. Zo dit niet gebeurt, is ieder bestuurder hoofdelijk aansprakelijk voor de rechtshandelingen waardoor hij de vereniging verbindt⁴⁷.

De leden en de bestuurders van een aan de wettelijke bepalingen beantwoordende vereniging lopen dus weinig gevaar. Bovendien delen zij niet in winsten of baten die de verenigingen toekomen. Zouden zij zich dan verder moeten bekommeren om de belangen van derden?

Het onderling gedrag van de leden, de vereniging en degenen die haar organen vormen, wordt beheerst door goede trouw, redelijkheid en billijkheid⁴⁸. Voor het bestuurslid geldt de verplichting de hem opgedragen taak «behoorlijk» te vervullen. Voor tekortkomingen, indien de betrokken bestuurstaak behoort tot de werkkring van twee of meer bestuurders, zijn deze hoofdelijk aansprakelijk. Dit laatste geldt niet voor de bestuurder die bewijst dat de tekortkoming niet aan hem te wijten is en hij niet nalatig is geweest bij het treffen van maatregelen tot afwending van de gevolgen⁴⁹.

De vraag blijft in hoeverre deze vage begrippen de nodige basis leveren voor een verantwoord en goed bestuur in het voordeel van derden die hieraan onderworpen zijn, of die ermee in betrekking komen.

De regeling van de vereniging in het privaatrecht werd niet overal gezien als die van een «groepering» al dan niet bekleed met rechtspersoonlijkheid. Dit is wel het geval in Frankrijk, Nederland, Duitsland en België⁵⁰. Engeland daarentegen kent wel de vereniging, de groepering van personen waaraan het voordeel toegekend wordt om eigendommen te bezitten in «trust», doch waaraan de rechtspersoonlijkheid — «legal personality» — niet wordt verleend⁵¹.

Voor de vereniging wordt naar Engels recht het procédé van de trust aangewend zoals in ons land de techniek van de rechtspersoonlijkheid. De trust in het verenigingsrecht kan als volgt worden gezien: het trustpatrimonium, dat wordt gevormd door de goederen van de rechtspersoon, de trustee, die overeenkomt met de raad van beheer van de vereniging, terwijl de begunstigden van de trust kunnen worden vergeleken met de reeks begunstigden ten voordele van wie de vereniging haar bedrijvigheid ontplooit⁵². In zekere mate kan men de vereniging in het Engels recht beter vergelijken met wat in ons recht de instelling van openbaar nut is.

De meeste gelijkenis met onze vereniging zonder winstoogmerk vinden we in de «Charitable Trust», waarvan een wettelijke bepaling in het Engels recht niet te vinden is. Voor verdere toelichting moet men op de «Caselaw» steunen. Hier⁵³ vindt men de omschrijving van Charitable Trust waaronder gerangschikt worden de trusts voor bestrijding van de armoede, verbetering van het onderwijs, bevordering van de godsdienst en andere doeleinden ten bate van de gemeenschap.

Deze ruime omschrijving is goed overeen te brengen met wat in onze V.Z.W.-regeling wordt beoogd door het «ideële doel». De trusts die er zijn ter bevordering van de «Charity objects» zijn aan bijzondere voorschriften onderworpen. Deze bepalingen werden voornamelijk opgenomen in en aangevuld door de «Charities Act 1960». Zo vermelden wij onder meer^{53a}: de meestal verplichte inschrijving van de Charities in een register bij de «Charity Commissioners» — en soms ook bij de «Secretary of State for Education on Science». Bedoelde afgevaardigden hebben een controlebevoegdheid over deze trusts en oefenen met de rechtbanken een bevoegdheid tot sanctioneren uit over het beheer ervan.

Na machtiging van de «Charity Commissioners» kan ook door de trustees en sommige andere partijen in rechte opgetreden worden met betrekking tot de Charity Trust. Vóór de «Charity Act» kon zulks enkel door de Attorney-General.

Er is een streng overheidstoezicht dat voornamelijk de belangen van de trust beoogt, doch dat eveneens aan derden de nodige bescherming geeft.

De personenvereniging, het corporatieve stelsel zoals het in ons recht bestaat, is in het Engels recht niet bekend. Er bestaat wel een vrijheid van vereniging, doch zonder afzonderlijke «legal personality».

Uit wettelijk oogpunt is zulke vereniging slechts een verzameling van individuele personen. Er zijn zeer veel dergelijke «groeperingen» met zeer verscheiden doelstellingen. Wettelijk worden zij meestal genegeerd als onafhankelijke groep⁵⁴.

In ons land moet de vereniging worden opgericht voor een bepaald doel, dat niet in strijd mag zijn met de wet, de openbare orde of de goede zeden. Dit doel is de bestaansreden van de vereniging, hetgeen reeds duidelijk blijkt uit het feit dat wanneer het ongeoorloofd is, het de vereniging nietig maakt. Het moet niet van ideële aard zijn, ook de bevordering van stoffelijke belangen der leden is op zichzelf toelaatbaar. Weliswaar mag het doel niet zijn het maken van winst ter uitkering aan de leden. De traditionele

⁴⁷ Boek 2 N.B.W., artikel 29, lid 1 en 4.

⁴⁸ Boek 2 N.B.W., artikel 7.

⁴⁹ «Boek 2 N.B.W. en de vereniging», o.c., p. 354.

⁵⁰ LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nr. 24.

⁵¹ PHILIP S., JAMES, *Introduction to English Law*, Londen, 1972, pp. 415-416.

⁵² LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nr. 21.

⁵³ Income Tax Special Purposes Commissioners v. Pemsell (1891), A.C. 531.

^{53a} PHILIP S., JAMES, o.c., pp. 428-421.

⁵⁴ PHILIP S., JAMES, o.c., pp. 93-94.

verenigingen, ontstaan onmiddellijk na de wet van 1921 en nog steeds talrijk, hadden vrijwel alle een ideëel doel. Ze bewogen zich op het gebied van kunst, onderwijs, wetenschap, liefdadigheid en ontspanning. Het belang der leden en dat der vereniging was streng gescheiden⁵⁵. Deze oorspronkelijke richting is nog steeds in de wet terug te vinden. Zowel in ons land als in de ons omringende landen wordt als hoofdkenmerk van de vereniging zonder winstoogmerk gewezen op het verrichten van niet-lucratieve activiteiten: «De vereniging is een rechtspersoon waarin de oprichters voor een doel door hen gesteld, anders willen samenwerken dan in vennootschap»⁵⁶.

Dit doel is bepalend voor de vereniging. Op grond daarvan bezitten de rechtspersonen een wettelijke specialiteit waaraan ze zich, op straffe van sancties, moeten houden⁵⁷. De vereniging mag zich niet begeven op het domein van de handelsvennootschappen, evenmin als deze laatste dat van de vereniging mogen betreden.

De V.Z.W. als vereniging «welke niet nijverheids- of handelszaken drijft of welke niet tracht een stoffelijk voordeel aan haar leden te verschaffen»⁵⁸ heeft traditioneel een niet-economisch hoofddoel. Dit neemt echter niet weg dat enige economische activiteit wel mag worden uitgeoefend, doch deze dient duidelijk ondergeschikt te blijven aan het ideële hoofddoel en mag geen aanleiding geven tot winstuitkering aan de leden⁵⁹.

Het actieveld van de V.Z.W. is dus wel duidelijk beperkt, hetgeen echter niet wil zeggen dat ze geen bijkomstige bedrijvigheden mag verrichten welke weliswaar niet de aard van het morele doel vertegenwoordigen, maar die het mogelijk maken dit doel beter te bereiken⁶⁰.

Dergelijke bedrijvigheden, aldus de Procureur-Generaal bij het Hof van Cassatie Ganshof van

der Meersch⁶¹ hebben niet tot gevolg dat de desbetreffende vereniging van het regime der V.Z.W. en de daaraan inherente rechtspersoonlijkheid wordt beroofd. Deze stelling is logisch, de V.Z.W. heeft immers inkomsten nodig wil ze leefbaar zijn en blijven, wil ze haar onbaatzuchtig doel kunnen realiseren. De nevenbedrijvigheid is meestal zelfs noodzakelijk en dient te worden uitgeoefend als bijna enig efficiënt wapen in de strijd om het bestaan die vele verenigingen moeten leveren⁶².

In het kader van de «traditionele verenigingen», die naar de geest van de wet van 27 juni 1921 zich voornamelijk toeleggen op het streven naar het tot stand brengen van een werk van menslievende, godsdienstige, wetenschappelijke, artistieke of pedagogische aard, passen nog steeds de meeste V.Z.W.'s.

In hun doelstelling zijn deze verenigingen nog immer trouw aan de ratio legis van de wet van 1921. Het is alleen in de uitwerking ervan en de wijze waarop het doel wordt nagestreefd dat een onderscheid tussen de verenigingen is ontstaan. Dit is het gevolg van de grote soepelheid die de wet laat aan de werking van de verenigingen en ook aan de instelling van de betrokken personen.

Er is geen vereniging die, louter voortgaande op het statutair bepaalde doel, niet één van de diverse soorten van ideële doeleinden bezit. De wijze van verwezenlijking van het doel alleen maakt evenwel dat sommige ervan in feite niet meer behoren tot de traditionele V.Z.W.'s, voornamelijk daar vorm en omvang van hun doelverwezenlijking meer gaan aanleunen bij de werkelijke onderneming. Maar kan men een dergelijke expansie en oriëntatie ten kwade duiden indien uiteindelijk blijkt dat het resultaat werkelijk ideëel gericht is en maatschappelijk gesproken aan reële noden voldoet?

De klassieke aanwending van de verenigingsvorm heeft nog steeds de overhand in ons land. Hieronder rekenen wij de godsdienstige verenigingen^{62a} en die voor wetenschappen, kunsten en letteren, liefdadigheid, vermaak, opvoeding, onderwijs, sociale werken, sport, toerisme, bescherming der monumenten en landschappen, vaderlandsliefde en bedrijfsgroeperingen. Bovendien kennen wij nog de politieke verenigingen die van het V.Z.W.-statuut gebruik maken, alsmede een vermeldenswaard aantal «Afrikaanse werken», als herinnering zowel aan onze koloniale activiteiten als aan het missioneringswerk⁶³.

Dit alles brengt het totaal der bestaande V.Z.W.'s in België op 35.598, wat evenveel rechtspersonen

⁵⁵ VAN DER GRINTEN, o.c., p. 224.

⁵⁶ Boek 2 N.B.W. Nederland, artikel 2. Zie VAN GERVEN, W., o.c., p. 126, nr. 48.

⁵⁷ Aldus mag een V.Z.W. niet uitsluitend of tot hoofddoel hebben, bedrijvigheden die in ons land traditioneel tot de sfeer van de economie behoren. Zij mag evenmin aan haar leden winst uitkeren, of zelfs — enkele uitzonderingen daargelaten — stoffelijke voordelen verschaffen. Indien het doel van de V.Z.W., zoals dit blijkt uit de statuten deze wettelijke specialiteit van de V.Z.W. niet in acht neemt, zal de vereniging geen rechtspersoonlijkheid verwerven overeenkomstig de wet van 27 juni 1921. Zij is daarom niet noodzakelijkerwijze nietig; wellicht kan zij gelden als vereniging zonder rechtspersoonlijkheid of zelfs als handelsvennootschap.

Beantwoordt het statutair doel van de vereniging wel aan de wettelijke specialiteit van een V.Z.W., dan kan een V.Z.W. tot stand komen. Begeeft ze zich echter, na haar oprichting, op een terrein dat volgens de wettelijke specialiteit niet het hare is, dan kan de ontbinding worden uitgesproken (zie VAN GERVEN, W., o.c., p. 128, en de aldaar aangehaalde rechtspraak).

⁵⁸ Wet van 27 juni 1921, artikel 1.

⁵⁹ LINDEMANS, J., *De Verenigingen zonder Winstoogmerk*, Eerste Deel, «Algemeen statuut», Brussel, 1975, p. 20, nr. 7.

⁶⁰ TIBAUT, *Pasin.*, 1921, 361.

⁶¹ GANSHOF VAN DER MEERSCH, conclusie bij Cass., 21 januari 1952, *Revue pratique des Sociétés*, 1952, 102 e.v.

⁶² BEIRENS en Vlieghe, o.c., kol. 1718.

^{62a} Deze indeling wordt gevolgd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek (N.I.S.).

⁶³ Op 31 december 1976 bestonden in ons land nog 87 V.Z.W.'s voor Afrikaanse Werken (gegevens van het N.I.S.). Op hetzelfde ogenblik waren er 35.598 V.Z.W.'s, waaronder ongeveer

betekent die de voordelen genieten van de hier behandelde wet, die zonder veel problemen deelnemen aan het sociaal economisch leven en dit op basis van de door de stichters zelf ontworpen statuten.

Dit aantal wordt jaarlijks vermeerderd met ongeveer tweeduizend, en verminderd wegens ontbinding met nagenoeg driehonderd.

De voornaamste reden van de stichting van een V.Z.W. is wel het verwerven van de rechtspersoonlijkheid. Is echter voor iedere «vereniging van mensen» deze rechtspersoonlijkheid noodzakelijk? Is de rechtspersoonlijkheid levensnoodzakelijk voor muziekclubs, ontspanningsverenigingen en andere bijeenkomsten die, wat leden betreft, steeds wisselend en van tijdelijke aard zijn? Is de vereniging niet noodzakelijk een vereniging van dezelfde personen voor hetzelfde doel en dit met een regelmatige frequentie⁶⁴?

Terecht worden bepaalde V.Z.W.'s zoals privéclubs, dancings en ook sportclubs, die door de exploitatie van reusachtige sportmanifestaties, stadions, enz., veel meer gelijkenis vertonen met echte handelsbedrijven, bestempeld als moeilijke grensgevallen van de verenigingswetgeving.

Mogen wij voornamelijk benadrukken dat het procédé van deze verenigingsvorm bijzondere aanwendingen kent. Het betreft de «*derde categorie van ondernemingen*», die bestaat naast die van de autonome op het profijtbeginnsel gefundeerde ondernemingen en de overheidsbedrijven. Het bestaan van de «*non-profit organisatie*» beperkt zich niet tot ons land, doch is een algemeen verschijnsel in de westerse landen⁶⁵.

Juridisch stellen deze organisaties, die zich voornamelijk begeven op het vlak van ziekenhuizen, onderwijsinstellingen, schouwburgen, musea en researchinstellingen, weinig problemen. Ze passen volledig in de mogelijkheden van de wet betreffende de verenigingen zonder winstoogmerk. De non-profit organisaties immers zijn, zoals de naam het aangeeft, niet gericht op het behalen van winst en zijn, in de meeste gevallen, terecht gegoten in de privaatrechtelijke vorm van een rechtspersoonlijkheid-bezittende vereniging of stichting⁶⁶.

2.000 verenigingen die in 1976 werden opgericht. De V.Z.W.'s met een godsdienstig karakter vormen ongeveer tien percent van het totaal (zelfde bron).

⁶⁴ Zie LINDEMANS, J., *De Verenigingen zonder Winstoogmerk o.c.*, pp. 17-19; RIPERT, G., en BOULANGER, J., *Traité de Droit Civil*, III, nr. 2229.

⁶⁵ DECLERCQ, G., «Het ziekenhuis bedrijfseconomisch benaderd», in *Acta Hospitalia*, 1975, 3, p. 172.

⁶⁶ MAEIJER, J.M.M., «Non-profitorganisaties (i.h.b. ziekenhuizen) en grote vennootschappen», in *Beleid en Maatschappij*, 1975/4-5, p. 118.

De publiekrechtelijke tak van deze diensten wordt hier buiten beschouwing gelaten. In sommige landen maken de sectoren die bij ons door «non-profitorganisaties» én overheidsinstellingen verzorgd worden integraal deel uit van de overheidssector.

Zij passen waarlijk in het kader van onze wet van 1921 op de V.Z.W. waarin artikel 1 duidelijk bepaalt: «niet trachten een stoffelijk voordeel aan haar leden te verschaffen»⁶⁷.

In hun oorsprong en opzet waren deze non-profit organisaties traditionele V.Z.W.'s, voortgesproten uit het particulier initiatief. Weliswaar in de kiem meestal onbeduidend en zonder invloed op het economisch vlak, zijn ze uitgegroeid tot zeer omvangrijke «bedrijfsentiteiten».

Als voorbeeld van sommige dezer non-profit organisaties mogen de gegevens betreffende de gezondheidssector, die grotendeels in deze vorm georganiseerd wordt, hier naar voren gebracht worden.

De privé-sector immers enkel uit V.Z.W.'s samengesteld, neemt het grootste deel voor zijn rekening.

Het beddenbestand van de vrije ziekenhuizen bedroeg op 1 januari 1975 55.939 eenheden tegen 31.225 in de openbare instellingen: een verhouding van 64,2 % tegen 35,8 %⁶⁸.

Rekening houdend met een tewerkstelling van 28,44 personeelseenheden per 30 bedden, brengt ons dit op een totaal, volgens dezelfde statistieken, van 53.000 personen⁶⁹.

Dit getal moet vermeerderd worden met 25.500 personen die naar schatting werkzaam zijn in V.Z.W.-bejaardentehuizen⁷⁰, hetgeen een tewerkstelling betekent van ongeveer tachtigduizend personen.

De verenigingen in deze gezondheidssector hebben naast hun omvangrijk aantal personeelscontracten, nog een belangrijke hoeveelheid overeenkomsten gesloten met de aldaar behandelde patiënten, met de verstrekkers van diensten en de leveranciers van goederen.

Wat voor de ziekenzorg geldt, is ook waar voor andere dienstverleningssectoren, voor onderwijs, vrijetijdsbesteding en sport.

Deze V.Z.W.'s worden steeds belangrijker daar de terreinen die ze bestrijken immer aan belang winnen; de ziekenzorg kent de grootste aandacht, het onderwijs wordt uitgebreid en qua duur verlengd, de vrijetijdsbesteding houdt haast evenveel of meer dan de dagtaak de meeste burgers bezig.

Ondanks deze sterke ontwikkeling blijft nochtans de wettelijke V.Z.W.-regeling — met haar in het belang van derden, daarin begrepen de overheid, gebrekkig controlesysteem — de voornaamste grondslag en leidraad voor de inrichting, het leven en de werking van de organisaties.

⁶⁷ DECLERCQ, G., o.c., pp. 174-175.

⁶⁸ Basisgegevens uit: *Eerste en voornaamste statistische uitkomsten van de enquête in de verzorgingsinstellingen*, Ministerie van Volksgezondheid, Studiedienst.

⁶⁹ Schatting op basis van gegevens van: Ruhamco, Leuven; Ministerie van Volksgezondheid; Enquête V.V.I. 1974.

⁷⁰ Schatting op basis van gegevens uit: Studie V.V.I. 1974.

Nochtans kan deze groei een reëel gevaar betekenen voor derden en voor de maatschappij.

Het peil waarop deze organisaties worden getild door de vermeerderde noden van de bevolking, vereist grote geldmiddelen voor de realisaties van hun opzet. Het zoeken naar en het aanwenden van deze financiële middelen, brengt deze organisaties volop in de economische sfeer⁷¹.

Er dient naar onze opvatting in deze regeland te worden opgetreden, meer bepaald op het vlak der normen die de inrichting en het bestuur van deze organisaties beheersen⁷².

Volledigheidshalve kunnen wij eraan toevoegen dat nieuwe stichtingen van V.Z.W.'s soms gebeuren, die wellicht de bedoelingen van de wetgever voorbijgaan. De laatste toepassingen, waaronder het stichten van een V.Z.W. door het personeel van een handelsonderneming om in dit juridisch kader de bedrijvigheid voort te zetten, is illustrerend maar valt buiten de opzet van deze studie⁷³.

Het is vooreerst nodig de toestand van de ondernemingen of instellingen die werden opgericht in de vorm van V.Z.W. nauwkeurig te kennen om hun ontwikkeling te kunnen volgen. De wettelijk voorgeschreven methode van beperkte bekendmaking van de activiteiten is zeker onvoldoende. Dit geldt vooral voor derden, en wij bedoelen vooral kredietverstrekkers, schuldeisers waaronder de personeelsleden, die met deze verenigingen moeten handelen.

Zij kunnen geen werkelijk inzicht hebben in de structuur en de financiële toestand van de vereniging. Zij moeten uitsluitend voortgaan op gegevens die zij rechtstreeks van de beheerders kunnen verkrijgen, indien deze beheerders zo welwillend zijn, zonder enige verplichting, die gegevens te verstrekken⁷⁴.

Een kleine verbetering — ingesteld bij het koninklijk besluit van 24 januari 1975, verschenen in het Belgisch Staatsblad van 7 februari 1975 — ligt in het verplicht maken van een ondernemingsraad voor V.Z.W.'s met (vanaf) 150 personeelsleden en meer.

De nieuwe «verenigingen zonder winstoogmerk» zoals hief bedoeld zijn, net zoals handelsvennootschappen, zelfstandige en duurzaam georganiseerde groepen van mensen, die met behulp van materiële en onstoffelijke middelen, goederen of diensten produceren of verspreiden tegen betaling door de afnemers van die goederen of diensten, van een vergoeding die ertoe strekt en erop berekend is om evenveel en bij

voorkeur meer inkomsten op te leveren dan er uitgaven nodig zijn voor de componenten. Deze componenten voor de bedrijfs-V.Z.W. zijn dezelfde als in de onderneming :

1) het personeel en de middelen die volgens een zelfstandig organisatieschema worden ingezet ;

2) de soort activiteit, met name het produceren of verdelen van goederen of diensten, maar dat, zo ruim geformuleerd, eigenlijk elke menselijke activiteit kan omvatten en daarom wordt gespecificeerd in :

3) het te verwezenlijken doel, met name het verkopen van de geproduceerde diensten of goederen tegen betaling van een adequate vergoeding, met het oog op het genereren van permanente inkomsten die, doordat ze de uitgaven overschrijden, de zelfstandigheid van de onderneming waarborgen⁷⁵.

Op dit vlak zijn dus zoals gezegd deze nieuwe rechtspersonen gelijk aan de ondernemingen, met deze uitzondering dat het finale doel verder reikt in de vereiste ideologische betrachtingen.

Er is een ruime vrijheid bij het modelleren van de verenigingsstatuten. Men kan de vereniging inrichten zoals men wil. Deze soepelheid komt tegemoet aan de uiteenlopende behoeften van de maatschappelijke organisaties van velerlei soort, die alle van de verenigingsvorm gebruik willen maken. In de praktijk komt dit tot uiting onder meer door de grote variëteit van instellingen die alle in dezelfde vorm deelnemen aan het sociaal-economisch-juridisch leven⁷⁶.

De echte bedrijfs-V.Z.W.'s nemen deel aan dit economisch leven zonder alle regelen te moeten respecteren, juist omdat ze wettelijk er niet aan onderworpen zijn. Zij leven in een bevoordeelde positie, enigszins oncontroleerbaar en dit in een periode waarin de belangen van derden voor de vereniging meer en meer bescherming behoeven. Het ideële doel van de verenigingen kan hier misschien als verzachtende omstandigheid worden ingeroepen. Er moet toch op gewezen worden dat niet ieder doel even ideel is, of het soms slechts ogenschijnlijk is, en dat men derden die met de vereniging handelen, niet kan en zelfs niet mag dwingen door hun betrekking met de vereniging ook het ideële doel na te streven. Wie dat wel zou willen kan vrijwillig toetreden als lid maar mag hiertoe niet onrechtstreeks verplicht worden.

De oprichting en de organisatie van de V.Z.W. is reeds het onderwerp geweest van diverse grondige studies⁷⁷ die tot op heden hun wetenschappelijke en

⁷¹ BAUMOL, W.J. en BOWEN, W.G., «On the performing arts : the anatomy of their economic problems» in *American Economic Review*, 1965, vol. 55, pp. 497-498.

⁷² MAEIJER, J.M.M., o.c., pp. 119-120.

⁷³ Zie : R.W., 1976-77, 104 : «The Prestige Ltd. V.Z.W. Vereniging Werknemers Prestige», Kh. Hasselt, 1 maart 1976.

⁷⁴ Het is o.i. zeer moeilijk om uit de beperkte publiciteitsformaliteiten voor de V.Z.W. de nodige gegevens hiervoor te putten.

⁷⁵ VAN GERVEN, W., *Handels- en Economisch Recht*, in *Begin-selen van Belgisch Privaatrecht*, dl. 13, Leuven, 1976, p. 28.

⁷⁶ De indeling gemaakt door het N.I.S. telt reeds twintig categorieën van verenigingen in de indeling op grond van het verenigingsdoel. Het lijdt geen twijfel dat deze categorieën nog verder kunnen worden opgesplitst.

⁷⁷ Zie hiervoor de uitgebreide bibliografieën in : LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., pp. 18-19 ; T KINT, J., o.c., pp. 325-330.

praktische waarde blijven bewijzen. Voldoende is o.i. hier in het kort de oprichtings- en bestaansvoorwaarden alsmede de organisatie van de V.Z.W. te beschrijven; dit eerder bij wijze van situering in het geheel.

Zelden wordt een vereniging zonder winstoogmerk niet volgens de voorgeschreven vereisten opgericht. De stichters, de eerste leden, zijn meestal goed geïnformeerd. De akte van oprichting — authentiek of onderhands, voor welke laatste de voorschriften van artikel 1325 B.W. dienen te worden nageleefd ofwel in één exemplaar dat met eensgezindheid van alle partijen bij een daartoe gekozen derde wordt neergelegd⁷⁸ — moet minstens voorzien in de aanname van de statuten en in de aanstelling van de beheerders. Het is immers door de aanvaarding van de statuten dat een geldige verenigingsovereenkomst ontstaat⁷⁹. Zij moeten de in artikel 2 van de wet van 27 juni 1921 voorgeschreven punten behandelen⁸⁰ zonder dat op alle gevallen van verzuim een bijzondere sanctie is gesteld⁸¹. Er moet alleen worden gezorgd dat essentiële vermeldingen voorkomen⁸².

Om de rechtspersoonlijkheid te verkrijgen moeten de statuten de namen, de voornamen, het beroep en de woonplaats van de beheerders bekend maken in de bijlagen van het Belgisch Staatsblad (artikel 3). Hiervoor wordt geen termijn gesteld⁸³.

De organisatie van de V.Z.W. is in grote trekken weer te vinden in wat bepaald wordt over de algemene vergadering, beslissend orgaan van de V.Z.W., en betreffende het beheer en bestuur van de vereniging. De financiële organisatie is te vinden in de artikelen die de begroting en de jaarlijkse rekeningen vermelden.

De algemene vergadering is samengesteld uit al de leden van de vereniging^{84/85}. In principe is de interne

controle de voornaamste taak van de assemblée. Zij is immers belast met de benoeming en de afzetting van de beheerders, de goedkeuring van de rekeningen en de begrotingen en eventueel met het nemen van de beslissing tot ontbinding (artikel 4). Deze bevoegdheden kunnen haar niet ontnomen worden⁸⁶. Hier spruiten zeker conflicten uit voort die kunnen ontstaan tussen bestuur en leden. Men moet echter vaststellen dat dergelijke interne problemen zelden aan de rechter ter oplossing worden voorgelegd⁸⁷.

De raad van beheer heeft de uitvoerende macht⁸⁸. Hij is het leidend orgaan van de vereniging⁸⁹. Hij is aan de in de statuten gegeven doelsomschrijving en aan de richtlijnen van de algemene vergadering gebonden. De controle door de algemene vergadering komt meestal niet zeer scherp voor⁹⁰.

Het is best mogelijk dat zonder veel interne controle de werking van de vereniging verzekerd wordt⁹¹.

In een eventueel bijkomend toezicht op de verrichtingen van de vereniging kan door de statuten worden voorzien door het instellen van de functie van commissaris, waarover de wet niet spreekt, en die controle zou kunnen uitoefenen op de rekeningen en alle boekhoudkundige stukken⁹². De aansprakelijkheid van de leden — hoeft het gezegd? — is zeker niet bijzonder groot. Door aan de V.Z.W. de rechtspersoonlijkheid toe te kennen wordt er een duidelijke scheiding gemaakt tussen het patrimonium van de leden enerzijds en dat van de vereniging anderzijds.

⁸⁵ Een eerste alfabetische ledenlijst dient te worden neergelegd binnen de maand na publikatie der statuten (artikel 10). Elk jaar moet deze worden aangevuld door de vermelding, in alfabetische orde, van de wijzigingen die zich betreffende de leden hebben voorgedaan. Deze aanvulling geeft dus het in- en uitreden der leden weer. Ingeval er niets veranderde dient er geen melding te worden gedaan (*anders*: Hof Brussel, 2 januari 1957, R.P.S., 1957, 309).

Het verzuim van dit voorschrift — dat hersteld kan worden — heeft de niet-tegenstelbaarheid van de rechtspersoonlijkheid tegenover derden tot gevolg (zie LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nrs. 386-390). Andere sancties, noch burgerrechtelijk, noch straf- noch fiscaalrechtelijk, zijn voorzien (BUISSERET, A., *Prescriptions civiles et fiscales aux A.S.B.L.*, 1973, p. 68).

Opgemerkt zij dat het voor de vereniging zelf ook van nut is deze ledenlijstaanvullingen te doen. Indien deze niet worden gevoerd zou men immers in een situatie kunnen komen waarbij een vereniging geen leden heeft en waar, bijvoorbeeld, alleen feitelijke beheerders zich bezighouden met het bestuur.

Tegenover derden gelden alleen de ter griffie neergelegde lijsten als bewijs van lidmaatschap. Derden zelf mogen het bewijs van lidmaatschap met alle middelen bewijzen.

Een vereniging met nog slechts één of geen leden is van rechtswege ontbonden (*anders*: GOEDSEELS J., o.c., nr. 661).

⁸⁶ LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nrs. 463-464.

⁸⁷ DAVIDS, W.J.M., *Nieuwe Spelregels voor Verenigingen*, Zwolle 1977, p. 1.

⁸⁸ LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nrs. 102, 519.

⁸⁹ DE PAGE, H., o.c., nr. 521.

⁹⁰ Artikel 14 wet 27 juni 1921.

⁹¹ Wettelijk zijn de beheerders verantwoordelijk verschuldigd aan de algemene vergadering (ingevolge de bepalingen van artikel 4, 2° en 3°, en artikel 13). Toch kunnen zij steeds ontslag nemen.

⁹² SOUMERIJN, M. — KESTEMONT, *Vade-Mecum V.Z.W.*, Antwerpen 1973, nr. 107.

⁷⁸ GOEDSEELS, J., *Traité juridique des A.S.B.L. et des établissements d'utilité publique*, Brussel, 1935, nr. 680.

⁷⁹ Wet van 24 mei 1921, artikelen 1 en 2.

LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nrs. 2, 33-40; *id.*, *De Verenigingen zonder Winstoogmerk*, o.c., p. 39-40. «En France, il existe une loi qui règle le contrat d'association comme tel. En Belgique, cette loi manque. La loi du 27 juin 1921 ne règle, en effet, que la constitution et le fonctionnement de l'association sans but lucratif, en tant que personne morale» (DE PAGE H., I, nr. 518bis, noot 5).

⁸⁰ Zie voor een duidelijk overzicht van deze punten: LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nrs. 331-336; KINT J., o.c., nrs. 81-82.

⁸¹ Artikel 2 van de wet van 27 juni 1921 schrijft voor dat de aldaar vernoemde punten «moeten» worden vermeld. Er is echter geen sanctie.

⁸² Essentieel zijn de benaming, de zetel en het doel van de vereniging alsook de namen van de oprichters; aan de hand hiervan moet de vereniging immers geïdentificeerd worden. Zonder deze essentiële vermeldingen kan de rechtspersoonlijkheid niet verkregen worden.

Bovendien moet de verenigingsovereenkomst geldig zijn (Zie DE PAGE, H., o.c., nr. 518bis). Het doel moet overeenstemmen met de bepalingen van artikel 1 en het aantal oprichters moet minimum drie zijn.

⁸³ GOEDSEELS, J., o.c., nrs. 806, 806bis, 810.

Over het probleem van verzuim: artikel 3, artikel 26. Zie DE PAGE, H., o.c., nr. 524bis; R.P.D.B., I, Tw. A.S.B.L., nr. 60; KINT, J., o.c., nr. 354.

⁸⁴ Welke leden toegang hebben tot de algemene vergadering: zie LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nr. 461.

Alleen het patrimonium van de vereniging kan worden aangesproken voor de schulden van deze⁹³. Zoals in Frankrijk voor de «*association déclarée*», kan men voor de V.Z.W. stellen: «Elle peut avoir un patrimoine propre qui n'est aucunement dans l'indivision, ne se confond pas avec la patrimoine personnel de ses membres et forme le gage réservé aux créanciers sociaux, lesquels sont en revanche sans action sur les biens personnels des sociétaires...»⁹⁴.

Dit alles geldt natuurlijk maar zolang de vereniging de rechtspersoonlijkheid bezit, welke eventueel door een nalatigheid verloren kan worden⁹⁵. In dit geval gaat het dan om een feitelijke vereniging waarvan de leden «*ad infinitum*» gehouden zijn⁹⁶.

De aansprakelijkheid van de beheerders is enigszins uitgebreider, hoewel beperkt tot de vervulling van de hun gegeven opdracht en tot de in hun beheer bedreven fouten. De beheerders gaan geen persoonlijke verplichtingen aan betreffende de verbintenissen van de vereniging⁹⁷. Dit betekent dat de rechtspersoon aansprakelijk is voor de daden gesteld door zijn mandatarissen, voor zover deze gehandeld hebben in naam en voor rekening van de mandant, de vereniging, en binnen de perken van het bekomen mandaat. Deze aansprakelijkheid wordt uitgebreid tot die daden die de rechtspersoon ofwel goedgekeurd heeft of waarvan hij het voordeel genoten heeft. De omvang van dit mandaat wordt statutair bepaald. De publikatie van de statuten verzekert de kennisneming ervan door derden.

De aansprakelijkheid van de beheerders is in principe individueel en wordt geregeld volgens het gemeene recht⁹⁸. Zij zijn aansprakelijk tegenover de vereniging, tegenover derden en hebben eveneens een collegiale aansprakelijkheid⁹⁹. Ten opzichte van de vereniging moeten zij zich als de «*bonus pater familias*» gedragen. Zij zijn aansprakelijk tegenover de rechtspersoon voor de fouten in de uitvoering van hun mandaat. Men kan echter terecht vrezen dat de actio mandati slechts zelden tegen beheersorganen zal worden ingesteld omdat dergelijke organen aan-

gesteld zijn door de meerderheid van de algemene vergadering die ook zal moeten beslissen over en het initiatief nemen tot het inleiden van de vordering. Meestal zullen de beheerders die fouten gemaakt hebben door hun eigen meerderheid gedekt worden¹⁰⁰. Daar vele beheerders hun mandaat kosteloos uitoefenen moet men ten opzichte van hen een zekere soepelheid aan de dag leggen, meent de rechtsleer¹⁰¹. In verband met de aansprakelijkheid voor de genomen beslissingen moet een onderscheid gemaakt worden tussen de collegiale en individueel genomen beslissingen¹⁰².

Ten opzichte van derden is alleen de vereniging aansprakelijk voor zover de beheerder binnen de perken van zijn bevoegdheid is gebleven¹⁰³.

Door het niet-instellen van deze vordering tegen haar beheerders kan de vereniging in een benarde situatie komen.

Benadeelde derden beschikken op hun beurt over de zijdelingse vordering van artikel 1166 B.W. Zij kunnen in de plaats van de vereniging de actio mandati tegen de beheerders instellen.

De grootste last van de aansprakelijkheid valt steeds op het patrimonium van de vereniging. Dit kan leiden tot ontbinding van de V.Z.W., die misschien door aantasting van haar bezittingen niet meer aan het gestelde doel kan beantwoorden. Derden kunnen hier allicht geen baat bij vinden.

De aansprakelijkheid van de beheersorganen is zeer summier geregeld. De wet op de V.Z.W. stelt geen enkele strafrechtelijke sanctie. Op het civiele vlak bepaalt artikel 14 van de wet van 27 juni 1921 een aansprakelijkheid voor de beheerders die gelijkgesteld dient te worden met die zoals bedoeld in artikel 1991 e.v. B.W., namelijk die van de mandataris.

Wij kunnen ons afvragen in welke mate de beheerders persoonlijk aansprakelijk zijn voor de daden die tot de ontbinding hebben geleid van de vereniging of die nietig werden verklaard¹⁰⁴ en voor de daden die ze gesteld hebben namens een vereniging die niet langer de rechtspersoonlijkheid kan invoeren¹⁰⁵.

Hetgeen dus essentieel is voor de structuur van een V.Z.W. is derhalve zeer gering. Noodzakelijk is dat er een rechtsbetrekking bestaat tussen vereniging en leden. Vereist is verder dat de vereniging een orgaan heeft waardoor zij aan het rechtsverkeer kan deelnemen. Aan de statuten moet de eis worden gesteld dat zij, met inachtneming van hetgeen wezenlijk is, voldoende het samenwerkingsverband bepalen. De structuur moet niet volledig in de statuten worden

⁹³ FREDERICQ, L., *Traité*, T. IV, p. 159; VAN RIJN, *Droit commercial*, T.I., nr. 360.

⁹⁴ PLANISOL, M. en RIPERT G., o.c., nr. 1109.

⁹⁵ Artikel 26 voorziet het verlies van de rechtspersoonlijkheid zo de bekendmakingen en de formaliteiten voorgeschreven door artikel 3 (oprichting), artikel 9 (wijziging van de statuten, benoemingen, ontslag of afzetting van beheerders), artikel 10 (ledenlijst) en artikel 11 (vermelding van de aard van de vereniging op facturen en andere documenten) werden verzuimd.

De vereniging kan in deze gevallen zich niet meer beroepen op haar rechtspersoonlijkheid tegenover derden. Zo 3/5 van de leden de Belgische nationaliteit niet bezitten geldt eveneens de voorgeschreven regel.

Derden kunnen echter wel de rechtspersoonlijkheid invoeren tegenover de vereniging.

⁹⁶ Zie hierover T KINT, J., o.c., nrs. 198-202.

⁹⁷ Artikel 14 wet 27 juni 1921.

⁹⁸ LINDEMANS, J., o.c., nrs. 531-532.

⁹⁹ T KINT, J., o.c., nrs. 252-257.

¹⁰⁰ QUANJARD, P., in zijn uiteenzetting voor de Consulaire Rechter te Antwerpen op 22 mei 1976.

¹⁰¹ T KINT, J., o.c., nr. 252; DE PAGE, H., o.c., nr. 405.

¹⁰² T KINT, J., o.c., nr. 253.

¹⁰³ *Id.*, o.c., nr. 256.

¹⁰⁴ Artikel 18 wet van 27 juni 1921.

¹⁰⁵ Artikel 26 wet van 27 juni 1921.

vastgelegd¹⁰⁶. De nadruk moet vooral worden gelegd op de zelfstandigheid van het samenwerkingsverband: niet de rechten en verplichtingen van de samenwerkenden tegenover elkaar moeten primair zijn doch de gebondenheid aan de vereniging¹⁰⁷.

Uit deze beknopte recapitulatie moge voldoende blijken dat de wettelijke bepalingen betreffende de organisatie van de V.Z.W. zeer beperkt zijn. Toch stelt men in de praktijk vast dat ze, ondanks de eenvoud, door de betrokkenen dikwijls niet worden nageleefd. Men komt tot verrassende conclusies. Uit een uitgebreide informatie door een parket in ons ambtsgebied, waarbij werd nagegaan of de feitelijke organisatie van de V.Z.W. nog beantwoordde aan de statutair bepaalde en gepubliceerde organisatie, kwamen zeer veel onregelmatige situaties aan het licht. Vaststellingen waaruit blijkt dat alle leden overleden waren, dat het beheer dan toch werd waargenomen door andere personen dan diegenen die bekendgemaakt waren in het Belgisch Staatsblad, dat het doel veranderd was of uitgebreid werd, waren zeer courant.

Blijkbaar is het groot probleem voor de V.Z.W. dat de leden die zich bezighouden met het «ideële» doel, weinig oog hebben voor het juridische kader waarin dit moet of kan worden nagestreefd, zonder hierbij rekening te houden met de gevaren die hieruit voortkomen voor de leefbaarheid van de vereniging, voor de leden en voor derden.

Zoals bij een andere vennootschap moet bij de V.Z.W. een bijzondere plaats toegekend worden aan de rekeningen en begrotingen. De rekeningen maken het voornaamste controlemiddel uit.

Hoewel de begroting iets minder belangrijk is daar zij maar een schatting, een vooruitzicht van de uitgaven zonder verdere verbintenis uitmaakt¹⁰⁸, is zij voor de werking onmisbaar; de verwachtingen, vooral op financieel vlak bepalen immers dikwijls de te volgen koers. Zij moet daarom ook ernstig en gemotiveerd worden opgemaakt.

Laten wij vooral bij de rekening even stilstaan. Zij geeft de bestaande toestand weer. Daar de V.Z.W. geen winst- of handelsdoel heeft¹⁰⁹ is zij niet verplicht een commerciële boekhouding te voeren¹¹⁰.

¹⁰⁶ VAN DER GRINTEN, W.C.L., o.c., p. 235.

¹⁰⁷ *Id.*, *De Rechtspersoon*, preadvies Broederschap der Candidaatnotarissen, 1956.

¹⁰⁸ LINDEMANS, J., *De Verenigingen*, o.c., p. 51.

¹⁰⁹ Zie artikel 1 wet 26 juni 1921.

¹¹⁰ De V.Z.W. is als dusdanig niet gebonden door de bepalingen zoals die onder meer volgen uit de wet van 17 juli 1975, betreffende de boekhouding en de jaarrekeningen van de onderneming. De vereniging moet geen balans, geen verlies- en winstrekening voorleggen.

Delgings- en reserveposten dienen niet te worden aangelegd. De mogelijkheid om dit te doen staat de vereniging echter vrij.

BUISSERET, A., o.c., p. 81, vermeldt hieromtrent dat dergelijke documenten zeer vaak onverenigbaar zijn met de natuur en de activiteit van een V.Z.W.

Een vrij eenvoudig systeem volstaat wettelijk, zoals b.v. door het Ministerie van Justitie wordt geveerd voor het verlenen van machtiging tot het aanvaarden van schenkingen en legaten¹¹¹. Ondanks deze grote vrijheid moeten de rekeningen een juiste weerspiegeling zijn van de werkzaamheden van het voorbije jaar¹¹².

Een regeling betreffende de rekeningen kan worden opgenomen in de statuten; de wet zegt dit immers in artikel 2, 9°. Zo dit echter niet werd gedaan dan heeft men zich hieromtrent te houden aan de elementaire regels van boekhouding¹¹³. Deze bestaan erin jaarlijks een gedetailleerde lijst van ontvangsten en uitgaven te laten goedkeuren door de algemene vergadering.

Hoe dit in de praktijk in de meeste verenigingen geschiedt ware wel een onderzoek waard. De rechten van derden, hoe klein of hoe groot ook, kunnen door een slechte rekening benadeeld worden. Te meer daar de vereniging niet gehouden is tot het houden van bepaalde boeken. Zelfs al worden boeken gehouden zoals ze in het Wetboek van Koophandel voorgeschreven zijn, dan nog dienen ze niet van een visum, nummer en paraaf te worden voorzien door de bevoegde overheid zoals dit voor koopmansboeken vereist is¹¹⁴.

Bedrog is vaak onnaspeurbaar. Als sanctie tegen de beheerders kunnen de leden beslissen de vereniging te ontbinden op grond van artikel 18, ofwel kunnen ze ontslag geven aan de beheerders¹¹⁵. Wat de beste sanctie is zal van geval tot geval verschillen.

In een eigenlijke publiciteit van de rekeningen is niet voorzien. Jammer genoeg dus kunnen derden er nooit mededeling van vragen en evenmin van de boeken van de vereniging. Slechts de rechterlijke overheid kan dit in het kader van een onderzoek naar onregelmatigheden in het beheer. De ter griffie neergelegde rekeningen mogen zelfs niet aan derden worden medegedeeld¹¹⁶. Enkel wanneer de vereniging een schenking of legaat wenst te aanvaarden dienen de rekeningen uit het archief te komen¹¹⁷. Verder wenste de wetgever in 1921 niet te gaan: « Il y a bien de penser que la publicité de la gestion financière d'une association n'est effectivement nécessaire que lorsque cette association désire avoir la faculté d'accroître son patrimoine au moyen d'acquisitions à titre gratuit »¹¹⁸.

¹¹¹ Zie LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nrs. 52-66.

¹¹² BUISSERET, A., o.c., pp. 81-82.

¹¹³ T KINT, J., o.c., nrs. 312-313.

Een sanctie is niet voorzien voor de nalatigheid.

¹¹⁴ BUISSERET, A., o.c., p. 82.

¹¹⁵ T KINT, J., o.c., nr. 315.

¹¹⁶ BUISSERET, A., o.c., p. 84.

¹¹⁷ Artikel 16, lid 2, voorziet het depot van de rekeningen op de griffie van de rechtbank van eerste aanleg.

¹¹⁸ «Rapport de la Commission Consultative», *Annales du Notariat et de l'Enregistrement*, 1920, 180.

De omstandigheden echter zijn inmiddels veranderd.

De burgers die belangen kunnen doen gelden ten overstaan van ondernemingen of instellingen die werden opgericht in de vorm van V.Z.W. en instellingen van openbaar nut, moeten een ruimere voorlichting krijgen over hun activiteiten en financiële toestand om misbruiken te vermijden.

In dit kader zijn de bestaande methodes van beperkte bekendmaking van de activiteiten achterhaald¹¹⁹. Een nieuwe vorm van publiciteit zou hiertoe zeker kunnen bijdragen¹²⁰, althans voor de belangrijke organisaties.

De geschetste regeling van organisatie van de V.Z.W. alsook die van de rekeningen en begrotingen is gelijkaardig voor alle verenigingen zonder winstoogmerk. De wet van 1921 maakt geen enkel onderscheid hieromtrent, noch naar de omvang, noch naar het doel van de vereniging. Dit leidt tot de vaststelling — op dit vlak van organisatie en controle — enerzijds van het bestaan van een gelijke wettelijke regeling, maar anderzijds van totaal verschillende feitelijke toestanden.

Hiertegenover dient de regeling te worden gesteld die bestaat voor de handelaars in het algemeen en voor de handelsvennootschappen in het bijzonder.

Onderzoeken we even de door de rechtsleer ontworpen voorstellen met betrekking tot de vennootschaps- en ondernemingswetgeving, dan stellen we vast dat deze onder andere duidelijk gekenmerkt worden door een verlangen naar grondige wijziging, zowel in nationale als Europese context, betreffende de controle op het beleid van de raad van beheer. Dit brengt ipso facto een toezicht mee dat ook ten bate van derden zal kunnen worden gehanteerd.

Wat de ondernemingen betreft blijkt dat voor velen de bedrijvigheid van een grote onderneming te ingewikkeld en te technisch is geworden, dat de bestaande controlevormen van de algemene vergadering onvoldoende zijn om een evenwichtig toezicht op de bedrijfsleiding waar te maken¹²¹. Hier bestaat reeds een voorontwerp houdende de wijziging van de gecoördineerde wetten op de vennootschappen dat op dit vlak in de uitbreiding voorziet van de bevoegdheid der commissarissen alsook de oprichting van een raad van toezicht naast de raad van beheer. Dit voorontwerp biedt samen met de op dit vlak bestaande Europese richtlijnen een betere bescherming voor de vennoten zelf, maar ook voor de derden die met de vennootschap handelen. Hiervoor wordt een beroep gedaan op bekwame commissaris-

sen, onafhankelijk tegenover het bestuur, die zowel de beheerders als de finances van de vennootschap haast permanent controleren en dit op een wijze die heel wat uitvoeriger is dan de bestaande controle¹²².

Een dergelijke regeling, van dwingende orde, zou ingevoerd moeten worden voor die V.Z.W.'s die qua organisatie en omvang deze ondernemingen evenaren of soms overtreffen.

Ook hier is er behoefte aan een toezicht over de regelmatigheid van de rechtshandelingen van de vereniging en aan een economische beoordeling van deze handelingen, zodat onregelmatigheden voorkomen kunnen worden. De bestaande boekhoudkundige voorschriften inzake handelsvennootschappen zouden even goed op deze verenigingen toepasselijk kunnen worden gesteld.

Door het invoeren van een degelijke en voldoende frequente controle van hiertoe bevoegde personen op basis van gedetailleerde boekhoudkundige stukken, zouden de V.Z.W. en haar beheerders zich kunnen verantwoorden over het gevoerde beheer en derden kunnen rekenen op een grotere zekerheid voor de naleving van de tussen hen en de vereniging aangegane verbintenissen. Zo de V.Z.W. zich begeeft op het vlak dat eerder aan de handelsvennootschappen toebehoort, moet zij o.i. eveneens de vennootschaps- en ondernemingscontrole ondergaan.

De vaststelling dat 30 tot 40 % faillissementen veroorzaakt worden door technische, financiële of administratieve onbekwaamheid¹²³, laat vermoeden dat in de V.Z.W. een dergelijke onbekwaamheid tot dezelfde gevolgen zou leiden, was de faillissementsregeling ook hier van toepassing, wat o.i. noodzakelijk is en wat dus de aansprakelijkheid van de beheerders in aanzienlijke mate zou verruimen¹²⁴.

Deze voorgestelde regeling dient natuurlijk niet te worden uitgebreid tot alle verenigingen, doch kan worden ingebouwd in welbepaalde categorieën op grond van een classificatie van de V.Z.W.'s zoals deze bestaat voor de ondernemingen¹²⁵ b.v. naargelang het aantal werknemers of de gebruikte kapitalen.

Wanneer die V.Z.W. die overeenstemt met de middelgrote en grote onderneming reeds de voorgestelde, voor de onderneming reeds gedeeltelijk bestaande, controle en aansprakelijkheid van beheer-

¹²² *Id.*, o.c., 2187-2191.

¹²³ Publikaties van het «Centre d'Etude et de Documentation des risques économiques», nrs. 87 en 127.

¹²⁴ Over deze boekhoudkundige voorschriften zie: STEENBERGEN, J., «De boekhouding en de jaarrekeningen van ondernemingen», R.W., 1975-76, 757 e.v.; ROCHETTE, J., «Finalité et motivation de la promulgation de normes comptables», *Revue de la Banque*, 1974, 618 e.v.

¹²⁵ Zie onder meer de artikelen 2 en 5 wet 15 december 1970, waarin de juridische grondslag wordt gegeven voor het onderscheid tussen kleine en middelgrote ondernemingen. Als grote ondernemingen worden meestal de bedrijven beschouwd met meer dan vijftig werknemers.

¹¹⁹ Wetsvoorstel BAUDSON, A., *Parl. Besch., Kamer*, 1974-75, nr. 437, van 20 februari 1975, nr. 1.

¹²⁰ De voorgestelde publiciteit zou b.v. kunnen bestaan uit de bekendmaking van de jaarverslagen, de samenstelling van de raad van beheer, de stand der rekeningen en de besteding van de winst.

¹²¹ CEULEMANS, A., «Naar de democratisering van de N.V.», R.W., 1975-76, 2181.

ders in haar organisatie krijgt ingevoerd, zouden wij reeds heel wat dichterbij staan bij het door ons vooropgestelde objectief.

Het burgerlijk of handelskarakter van een vereniging in ruime zin wordt niet bepaald door de vorm waarin ze bestaat, maar door haar activiteit zoals ze uit de oprichtingsovereenkomst voortspuit¹²⁶. Het statutaire doel en het oogmerk van de vereniging is dus bepalend voor de ware aard ervan en daardoor mede voor de controlevormen en de toezichtsmogelijkheden op haar activiteiten.

In de regeling van de V.Z.W. wordt dit principe engszins verhuuld door het onderscheid dat men kan maken tussen enerzijds de aard van de bedrijvigheid en anderzijds het winstoogmerk¹²⁷.

Tot het doel van de V.Z.W. mogen onbeperkt gekozen worden die activiteiten welke buiten de economische sfeer liggen. Hier ligt weer een andere problematiek voor deze verenigingen, namelijk dat het hier louter gaat om een feitenkwestie. Verschuivingen van de niet-economische naar de economische sfeer doen zich steeds meer voor.

De bepaling: «De V.Z.W. mag niet tot uitsluitend of tot hoofddoel hebben die bedrijvigheden die in ons land traditioneel tot de sfeer van het economische behoren»¹²⁸, is nog steeds van toepassing op het doel van de V.Z.W., doch men kan haast stellen dat geen enkele activiteit nog buiten de economische sfeer ligt, of beter nog, dat de economie beslag heeft gelegd op haast alle activiteiten.

Om zich op het economische vlak te begeven kan de vereniging ervoor zorgen dat het hoofddoel overeenstemt met het zojuist gestelde principe, waarnaast ze dan andere activiteiten kan ontplooiën die wel tot de economische sfeer behoren¹²⁹.

Het geheel van criteria wordt nog toegespitst door bijkomende verschillen, namelijk tussen de economi-

sche bedrijvigheden die niet van commerciële aard zijn en de schijnbaar commerciële bedrijvigheden. In de mogelijkheid om dergelijke activiteiten tot doel te nemen is dan weer het oogmerk bepalend, waaromtrent de wettelijke bepaling verbiedt aan de V.Z.W. «enkel het nastreven van winst door de leden», en dus niet door de vereniging zelf.

De V.Z.W. mag zich verrijken, haar verrijking nastreven, zelfs reserves aanleggen. Deze verrijking mag echter niet duiden op een winstbejag bij de leden. Vanwaar deze verrijking dan weer voortkomt is op zichzelf onverschillig.

Deze materie is door de ruime omschrijving in de wet en voornamelijk waar het steeds gaat over een feitenkwestie, een zeer elastisch geheel. Het betreft hier steeds de beoordeling van feiten die moeten worden gezien in een bepaalde maatschappelijke visie en dit dan op een deel van het maatschappelijk leven, het economische, dat meer dan welk ook, evolueert.

De sancties op de overtreding van artikel 1 van de wet van 1921 zijn nog steeds het gemis der rechtspersoonlijkheid, de nietigheid en de mogelijke vordering tot ontbinding¹³⁰. De vraag is ook hier in hoeverre de overtreding wordt vastgesteld en in hoeverre de sancties worden toegepast. De wet zonder sanctie noemt men nog steeds de «lex imperfecta»; men kan zich afvragen of de wet met sancties die nooit worden toegepast hierbij niet nauw aansluit.

In het ondernemingsrecht, het handels- en economisch recht, neemt men aan dat bescherming moet worden geboden niet alleen aan de concurrenten maar ook aan de consumenten en geldontleners. Anders dreigen de belangen van dezen op onvoldoende manier te worden ontzien in de harde strijd van concurrentie tussen industriële, commerciële en financiële ondernemingen¹³¹.

De overheid treedt hier op als een verkeersagent die het verkeer ordelijk doet verlopen en diegenen beboet die onvoldoende rekening houden met de veiligheid van de deelnemers aan het verkeer of van de omstaanders.

Hoe groter de belangen, hoe meer nood aan bescherming. Ook bij de V.Z.W. bestaan in de huidige omstandigheden dezelfde belangen, en het ware logisch dat ook hier de overheid ordenend optreedt.

De huidige wettelijke regeling bevat niet veel mogelijkheden voor de overheid om in dit domein op te treden, laat staan de bescherming van derden te verzekeren.

Een eerste toezicht — dat kan leiden tot de gerechtelijke ontbinding — is eerder miniem en in de

¹²⁶ Cass., 30 april 1945, *Pas.*, 1945, I, 150. Artikelen 1 en 212 Wetboek van Koophandel.

¹²⁷ Zie LINDEMANS, J., o.c., A.P.R.L., nrs. 42-83.

¹²⁸ Id., *ib.*, nr. 78.

¹²⁹ Hierdoor kan de V.Z.W. voorwerp worden van een faillietverklaring. Zie Kh. Brussel, 13 oktober 1976, inzake A.S.B.L. Royale Union Saint Gilloise — in het bijzonder de overweging: «Doivent également pouvoir faire l'objet d'une déclaration de faillite, les personnes morales qui parfois à l'encontre de leurs propres statuts, exercent des actes qualifiés commerciaux par la loi et qui en font leur profession habituelle: que tout comme une personne physique à laquelle des règles déontologiques interdisent de faire des actes de commerce, peut-être déclarée faillie (Cass. 9 oct. 1975) en raison d'autres activités que celles prévues par les règles d'un ordre professionnel, une personne morale peut être déclarée faillie pour avoir exercé dans les conditions de l'article 1 du code de commerce une activité commerciale; qu'aucune raison ne peut être invoquée pour justifier un traitement discriminatoire entre personnes morales et physiques, là où la loi en l'article 437 de la loi sur les faillites ne fait pas de distinctions.»

In casu waren de boekhoudkundige stukken een bepalend element voor de faillietverklaring: «Attendu que les comptes de la société ont été, jusqu'à une date récente mal tenus; que des incertitudes importantes subsistent quant à l'exactitude des chiffres.»

¹³⁰ De schending van artikel 1 kan gebeuren in de statuten of door de feitelijke bedrijvigheid van de vereniging.

¹³¹ VAN GERVEN, W., *Handels- en Economisch Recht*, o.c., p. 8.

praktijk zeer occasioneel¹³². Deze controlevorm is daarenboven niet zozeer ingesteld om de belangen van derden te verzekeren en heeft slechts een beperkte draagwijdte¹³³. Niettemin is er een mogelijkheid tot toezicht zowel op de financiële zijde van de vereniging als op de naleving van de voorschriften vervat in de artikelen 3 en 9 van de wet, meer bepaald wat betreft de bekendmakingen in het Belgisch Staatsblad.

Anderzijds zijn er voor verenigingen die deze controle zouden vrezen, veel andere mogelijkheden om aan kapitaal te komen zonder voorafgaand toezicht.

Naar aanleiding van het onderzoek voorgeschreven door artikel 16 en indien er ernstige redenen toe aanwezig zijn, zouden het Openbaar Ministerie en alle belangstellenden immers de ontbinding van de V.Z.W. kunnen vorderen¹³⁴. Laten wij opmerken dat wanneer deze ernstige redenen aanwezig zijn de situatie vooral op financieel gebied voor derden meestal catastrofaal is en dus veel te laat komt. Deze controle verricht het Openbaar Ministerie op grond van zijn taak van bewaker van de openbare orde¹³⁵. Hoewel de waarde van deze controle toch niet onderschat mag worden, is deze o.i. op het hier behandelde vlak daarenboven zeer moeilijk uit te oefenen omdat de enige sanctie in de ontbinding van de verenigingen bestaat. Wanneer de vormvoorschriften en andere bij te voegen verplichtingen die wel op de handelsvennootschappen rusten, voor de V.Z.W. zouden kunnen worden ingevoerd, zou de tussenkomst veel efficiënter zijn. Daarbij dient nog overwogen te worden dat voor kleine vergrijpen beter adequate straffen tegen de eigenlijke overtreders uitgesproken zouden worden, zonder dat deze tekortkomingen de verdwijning van de V.Z.W. zouden moeten veroorzaken.

De ontbinding vorderen van vele V.Z.W.'s is om sociale, morele, gemeenschapsbelangen, en ja, zelfs staatsbelangen, vaak onmogelijk geworden. Alvorens immers een vereniging te ontbinden die honderden, ja duizenden personen tewerkstelt, of waar de Staat bij wijze van subsidie in de bouw miljarden heeft geïnvesteerd, moeten vanzelfsprekend grotere fouten zijn begaan dan het niet-naleven van vormvoorschriften, die nochtans voor derden uiterst belangrijk kunnen zijn¹³⁶.

¹³² Zie artikel 15 wet 27 juni 1921.

¹³³ *Pasin.*, 1921, 369.

¹³⁴ LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., p. 129.

¹³⁵ Op grond van artikel 138 Gerechtelijk Wetboek, welke bevoegdheid kan worden uitgeoefend wanneer de openbare orde wordt bedreigd en niet steeds en alleen op grond van een miskenning van een bepaling van openbare orde.

¹³⁶ Waardoor dus wel degelijk de mogelijkheid groter wordt dan voorheen dat deze controlevorm wordt aangewend.

Dit ware en is niet zo voor de V.Z.W. die zich beperkt tot zuiver private belangen, zonder consequenties op het vlak van maatschappijbelang.

De verdwijning van de V.Z.W. zou immers bijna zeker de verdwijning of minstens het verval van de instelling meebrengen die een vitaal karakter kan hebben voor de samenleving.

Wanneer zeer essentiële belangen van de Staat of de gemeenschap worden getroffen of wanneer het op privaatrechtelijk vlak gaat omtrent de juridische grondslagen van de economische of morele orde van de maatschappij¹³⁷ dan blijft deze controle belangrijk. Men moet echter rekening houden met het feit dat het begrip Openbare Orde een verschillende lading dekt, naargelang plaats en tijd¹³⁸. Toch loont het de moeite er even nader op in te gaan.

De controlevorm in artikel 18 van de wet ingewerkt is een opdracht die aan de rechterlijke macht werd toevertrouwd op grond van de volgende omschrijving in de parlementaire documenten¹³⁹: «Le tribunal qui est à l'abri des passions politiques et qui exerce une mission tutélaire», waarin een waarborg werd gezocht voor vele belangen: «le pouvoir judiciaire est le protecteur des intérêts privés et publics; ainsi disparaît le danger de l'arbitraire et des confiscations directes ou indirectes»¹³⁹.

Blijkbaar achtte men de gevaren die konden ontstaan door het handelen en door het bestaan van de V.Z.W. als rechtspersoon niet uitermate groot. De overheidstussenkomst werd tot een minimum gereduceerd: «Le Gouvernement s'est tracé pour ligne de conduite de chercher des garanties contre les abus, moins dans une intervention encombrante que dans la publicité, dans le contrôle de l'opinion publique, dans la confection rationnelle des statuts et dans l'action tutélaire des tribunaux»¹⁴⁰.

Hoever gaat deze controle van de rechterlijke macht?

Hierop wordt geantwoord in de voorbereidende teksten van de wet van 1921¹⁴¹: «Si elle (A.S.B.L.) transgresse la loi de son institution, si elle donne aux biens qu'elle doit gérer une destination autre que celle qui est la raison d'être de cette gestion, ou, enfin, si elle emploie les ressources dont elle dispose pour des fins qui sont manifestement contraires à l'ordre public, on ne comprendrait pas qu'un pareil oubli de son mandat, et qu'une telle méconnaissance de la volonté du législateur demeurent impunis. La dissolution de l'association à la requête, soit d'un intéressé soit du ministère public, devient alors une sanction rigoureuse, mais nécessaire. Cette dissolution sera prononcée par le pouvoir judiciaire.»

In het vervullen van deze opdracht kan het Openbaar Ministerie toezicht uitoefenen op haast alle activiteiten van de V.Z.W. Nagegaan kan dus

¹³⁷ Zie Cass., 9 december 1948, *Pas.*, 1948, I, 615.

¹³⁸ Cass., 26 juni 1967, *R.W.*, 1967-68, 786.

¹³⁹ *Pasin.*, 1921, 370.

¹⁴⁰ *Pasin.*, 1921, 368.

¹⁴¹ *Annales du Notariat et de l'Enregistrement*, 1920, 181.

worden of de vereniging nog bij machte is haar verbintenissen na te leven, haar doelstelling te vervullen.

De redenen waardoor dit onmogelijk zou zijn geworden zijn talrijk. Er kan een tekort ontstaan in de financiële middelen van de vereniging, de verwezenlijking van het doel kan werkelijk onmogelijk worden, hetzij door dit financieel tekort, hetzij door de maatschappelijke wijzigingen¹⁴².

Het vermogen van de V.Z.W. heeft ingevolge het specialiteitsbeginsel een bijzondere bestemming, waardoor het moet worden aangewend om het doel te bereiken, waarvoor de vereniging werd opgericht¹⁴³. Zo ook mag de V.Z.W. haar inkomsten niet afwenden van deze bestemming¹⁴⁴. Ook hier geldt de ontbinding als sanctie¹⁴⁵.

De wet, de statuten en de openbare orde moeten ook door de V.Z.W. worden geëerbiedigd. Misbruiken hiertegen leiden tot de meeste ontbindingen, voornamelijk wanneer de V.Z.W.'s zich begeven op het pad van de handelsactiviteiten¹⁴⁶.

De ontbinding wordt door de wetgever gezien als de sanctie voor de zware inbreuken, daar waar schadevergoeding niet kan volstaan¹⁴⁷. Ten gevolge hiervan blijft het aan de rechter te oordelen hoe hij de inbreuken rangschikt en welke de te treffen sanctie is.

De strekking van de wet, de ontbinding te houden als de laatste sanctie die maar mag worden toegepast rekening houdend met de omstandigheden, welke deze ook mogen zijn, maakt de toepassing van deze maatregel zeer beperkt en het effect van de mogelijke controle zeer klein. De omstandigheden zullen er immers dikwijls naar zijn de ontbinding niet toe te passen, ontbinding die zou kunnen leiden tot situaties die door de algemene opinie onaanvaardbaar zouden worden geacht. Toch moet hieraan toegevoegd worden dat de rechtbank de vraag tot ontbinding kan verwerpen, maar toch de nietigheid van de geïncrimineerde daad uitspreken.

Uit het voorgaande moge voldoende blijken dat de V.Z.W.'s zoals ze heden in de realiteit voorkomen, dringend zouden moeten worden opgesplitst in enerzijds de klassieke loutere verenigingen en anderzijds in een nieuwe categorie die beter haar plaats heeft aan de zijde der vennootschappen dan bij de V.Z.W.¹⁴⁸. Waar het gaat om een controle kan een

criterium «zonder winstoogmerk» niet meer vastgehouden worden als enig element van onderscheid, zeker niet wanneer op basis van dit criterium gans andere vormen van behandeling worden toegepast. Het winstoogmerk alleen kan niet langer de hoeksteen blijven van het te maken onderscheid. Dat onderscheid moet behouden blijven maar dan op basis van «het gebruik van commerciële middelen», waardoor de voorgestelde splitsing in de V.Z.W.'s reeds grotendeels zou worden doorgevoerd¹⁴⁹.

Op grond van dit nieuwe criterium binnen de verenigingen zonder winstoogmerk toegepast, kan dan een grondige controle worden uitgebouwd. Alzo zou enerzijds de werkelijke V.Z.W. niet het slachtoffer worden van enorme administratie, die veelal haar financiële sterkte zal overschrijden en anderzijds de, laat ons het noemen «bedrijfs-V.Z.W.», niet langer in een geprivilegieerde toestand blijven verkeren. Voor deze tweede categorie V.Z.W.'s kan dan in het bijzonder met de strekking worden ingestemd die opkomt ten voordele van de eenmaking van het burgerlijk en handelsrecht. Hier vooral blijkt dat het huidige onderscheid tussen burgerlijke en handelszaken eerder artificieel voorkomt¹⁵⁰.

In deze tweede categorie van verenigingen geldt meer dan ooit, voor wat het beheer betreft: «Que les administrateurs d'une A.S.B.L. sont responsables, même à l'égard des tiers, de l'exécution du mandat qu'ils ont reçu et des fautes qu'ils ont commises dans leur gestion. Il existe une telle similitude entre les textes qui régissent la responsabilité des administrateurs d'une A.S.B.L. (loi du 27 juin 1921, article 14) et celle des administrateurs et gérants des sociétés

doch de werkelijke bedrijvigheid als basis voor het onderscheid werd genomen.

In de memorie van toelichting tot deze wet werd er duidelijk opgemerkt dat er een wanverhouding is ontstaan op het vlak van werking, bestaan en behandeling tussen de ondernemingen die handelen in vennootschapsvorm en die welke zich in het economisch leven storten in de juridische vorm van vereniging zonder winstoogmerk (memorie van toelichting, *Parl., Besch., Kamer*, 1975-76, nr. 879/1, p. 16).

Deze feitelijke toestand wordt in deze wet bevestigd en een onderscheid werd gemaakt om dit op fiscaal vlak, te verhelpen.

Hoe dit onderscheid in de praktijk zal werken dient verder afgewacht. «Si les critères d'assujettissement des A.S.B.L. et autres groupements à l'impôt des sociétés semblent clairs, cela n'est qu'une apparence. Incontestablement, le nouveau régime va créer des difficultés d'interprétation et d'application» (L. SIMONET & M. ELOY, «Le régime fiscal des associations sans but lucratif et de certains autres groupements et institutions», *Journal des Tribunaux*, 1976, 409).

Het aldaar beschreven onderscheid kan natuurlijk een richtlijn vormen voor het door te voeren onderscheid in de behandeling van de verenigingen voor wat het toezicht betreft. Zeker is dat een onderscheid werd gemaakt om dit op fiscaal vlak te verhelpen, gaat om een bestaande toestand, die niet alleen voor de fiscus moet worden gewijzigd, maar voor alle derden die met de vennootschap handelen.

¹⁴⁹ VAN RIJN, J., en HEENEN, J., «Esprit de lucre et droit commercial», *R.C.J.B.*, 1974, 334.

¹⁵⁰ Zie hierover VAN GERVEN, W., *Handels- en Economisch Recht*, o.c., p. 25.

¹⁴² T. KINT, J., o.c., pp. 196-197; LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nr. 551, 1°.

¹⁴³ LINDEMANS, J., o.c., A.P.R., nrs. 265-268.

¹⁴⁴ *Ib.*, nr. 195.

¹⁴⁵ Zie R.P.D.B., complément I, Tw. «A.S.B.L.», p. 315, nr. 65, alwaar een opsomming wordt gegeven van praktische voorbeelden en motiveringen in de toepassing van dit artikel.

¹⁴⁶ T. KINT, J., o.c., p. 198.

¹⁴⁷ *Pasin.*, 1921, 361.

¹⁴⁸ Een zeker onderscheid in de V.Z.W.'s werd reeds gemaakt in de fiscale bepalingen betreffende deze verenigingen, zoals ingevoerd bij de wet van 3 november 1976. Reeds voor deze wet werd op het fiscale vlak een onderscheid in de verenigingen gemaakt op basis van hun activiteiten, waarbij niet zozeer het statutair doel

commerciales (lois coordonnées articles 62, 132 et 143) que la solution admise pour les uns, doit nécessairement s'appliquer aux autres»¹⁵¹.

Deze gelijkenis tussen beheerders van de V.Z.W. en die van een vennootschap zou dienen te worden doorgetrokken op alle vlakken, niet alleen op dat van de burgerlijke aansprakelijkheid maar eveneens op het strafrechtelijke. Zoals het thans staat bepaalt de wet van 1921 geen enkele strafsancie, ook niet in verband met de aansprakelijkheid van de beheerders. Hier speelt dus niet de gelijkenschakeling van de beheerders zoals zij door het Hof van Cassatie¹⁵² wordt voorgebracht. De beheerders van de V.Z.W., noch de vereniging zelf hebben qualitate qua de hoedanigheid van handelaar en vallen als zodanig buiten het toepassingsgebied van de bijzondere voorschriften die voorkomen in de handels- en economische wetgeving. Voor hen die met grote soepelheid activiteiten stellen die minstens feitelijke handelsdaden zijn, gelden slechts die sancties die op elke rechts-onderhorige van toepassing zijn.

Het doorvoeren van de aansprakelijkheid zoals deze is geregeld voor de beheersorganen in de handelsvennootschappen, meer bepaald de N.V. en de P.V.B.A., zou de bescherming van derden, tegen de handelingen van de V.Z.W. en haar beheerders zeker, al ware het maar preventief, ten goede komen¹⁵³. De positie waarin deze beheerders vertoeven brengt immers mede dat ze haast dezelfde overtredingen kunnen begaan als de beheerders van handelsvennootschappen. Samen vormen deze beheerders een categorie rechtsonderhorigen die wegens hun economische activiteit meer dan elke andere rechtsonderhorige gevaar lopen deze wettelijke bepalingen te overtreden. Het «gemis aan winstoogmerk» mag o.i. de beheerders van de «bedrijfs-V.Z.W.» niet in een voordeliger positie stellen dan hun collega's van de handelsvennootschap.

Dit alles geldt des te meer, daar voor de beheerder van de V.Z.W., welke ook haar aard of omvang is, geen enkele wettelijk vereiste is gesteld om lid te worden van de raad van beheer of zelfs een leidinggevende functie uit te oefenen, en tevens geen enkel verbod opgelegd kan worden om het te blijven. Waar een gefailleerde wordt ontzet van meerdere politieke en economische rechten, ten gevolge waarvan hij onder meer niet meer mag deelnemen aan het beheer van of het toezicht over vennootschappen op aandelen en coöperatieve vennootschappen en ook niet meer de bevoegdheid kan verkrijgen dergelijke ven-

nootschappen te verbinden, is dit alles wel mogelijk om op te treden als beheerder van een V.Z.W.

Daarenboven mag niemand beheerder, zaakvoerder of commissaris worden in een handelsvennootschap, en zelfs geen functie uitoefenen waarbij macht wordt verleend om een van die vennootschappen te verbinden, wanneer hij tot een zelfs voorwaardelijke vrijheidsstraf van ten minste drie maanden werd veroordeeld wegens een aantal misdrijven die met eerlijkheid in het algemeen of eerlijke zaakvoering verband houden¹⁵⁴. Het mag niet zijn omdat de V.Z.W. geen winstoogmerk heeft als zodanig, omdat er geen aandeelhouders zijn die rekenen op eventuele dividenden, dat hier minder streng, eerder controleloos moet worden gehandeld.

Meerdere V.Z.W.'s zoals ze thans bestaan beschikken over enorme kapitalen, ontvangen aanzienlijke subsidies en verlenen werk aan duizenden werknemers. Deze waarden en belangen dienen evenzeer te worden beschermd. Bovendien zou in de mogelijkheid moeten worden voorzien om in het beheer van deze verenigingen een continuïteit te waarborgen zoals die welke in de vennootschappen bestaat op grond van het economisch belang der aandeelhouders. Het direct financieel belang dat dezen kennen is op zichzelf een waarborg voor het goede beheer van de vennootschap, die in de vereniging wegens het gebrek aan winstoogmerk, onbestaande is.

In deze vereniging is het theoretisch mogelijk dat al de beheerders, die soms tegelijkertijd de enige leden zijn van de algemene vergadering, een einde maken aan hun mandaat zonder dat wie ook in hun vervanging zou voorzien. Dit kan zware gevolgen hebben voor de vereniging zelf en voor derden die met de vereniging handelen. Hij die een mandaat aanvaardt moet de consequenties ervan dragen. Het mag niet zijn dat beheerders van een V.Z.W. eerst met alle beschikbare middelen de vereniging naar een hoogtepunt voeren en dan, hetzij op grond van bepaalde redenen, hetzij ongemotiveerd, een einde maken aan hun beheer en het V.Z.W.-vermogen onbeheerd laten.

Hier rust zeker een taak op de overheid; deze verenigingen zijn zoals de ondernemingen niet langer een zaak alleen van beheerders en leden, maar een taak van de gehele gemeenschap¹⁵⁵.

Wij moeten ertoe komen, en dit niet als een vorm van toezicht op het doel van de verenigingen, als zodanig toch een organisme uit te bouwen waarbij alle nuttige informatie omtrent de gang van zaken van de grote V.Z.W.'s wordt gecentraliseerd. Het ontwikkelen van een opsporingsdienst¹⁵⁶ voor de

¹⁵¹ Cass., 25 mei 1972, *Pas.*, 1972, I, 885.

¹⁵² Zie voetnoot 151.

¹⁵³ Zie hieromtrent: gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen, artikel 200 e.v.; Wetboek van Koophandel, boek II, titel II; wet 18 april 1851, artikel 573 e.v.; Strafwetboek artikel 489: in combinatie met de artikelen 66 en 67, artikel 491 e.v.; wet 17 juli 1971 op de handelspraktijken, artikel 60 e.v.

¹⁵⁴ K.B. 24 oktober 1934, artikel 1 en 3. Zie ook: Faillissementswet artikelen 467, 478, 482 met betrekking tot de politieke rechten; K.B. 12 augustus 1928, artikel 7, 4°-12°.

¹⁵⁵ Vermelden we hier alleen al maar de ziekenhuizen en de onderwijsinstellingen.

¹⁵⁶ Zie voor dergelijke opsporingsdiensten voor ondernemingen

«bedrijfs-V.Z.W.'s» zou ten eerste kunnen bijdragen om de bestaande problematiek op te lossen. De V.Z.W. in haar nieuwe mogelijkheden is ook in staat tot het plegen van wat men «*economische delicten*» noemt. Het afwezig zijn van winstoogmerk zal eventueel niet verhinderen dat via de V.Z.W.-vorm inbreuk wordt gepleegd op de wettelijke en reglementaire voorschriften betreffende goederen, diensten, voorraad, organisatie van de markt, prijsbepaling en verkoopsvoorwaarden¹⁵⁷. Wanneer het besproken nieuwe onderscheid in de V.Z.W. kan worden doorgevoerd en een duidelijk inzicht kan worden verkregen in de werkelijke activiteiten van de vereniging, in hun handelwijze — en dit zonder ab initio rekening te moeten houden met het statutaire doel — dan ligt in een dergelijke depistagedienst voor de V.Z.W.'s de mogelijke oplossing voor vele problemen die deze verenigingen meebrengen, zo voor zichzelf als voor derden.

Het invoeren van een strengere controle, gerugsteund in de geschetste gevallen door het vestigen van strafrechtelijke aansprakelijkheid voor de beheerders, zal de V.Z.W. kunnen brengen tot een betere naleving van de huidige schaarre, en de hopelijk uit te breiden wettelijke voorschriften. Nu de wetgever zelf heeft ingezien dat het klassieke perspectief van «*societas delinquere non potest*» onhoudbaar is geworden in het kader van bescherming van de gemeenschap en zorg om algemene preventie op het

vlak van het economisch leven¹⁵⁸, is het zijn taak deze bescherming waar te maken en door te voeren, evenzeer voor de verenigingen zonder winstoogmerk, op welk terrein deze zich ook begeven, maar vooral op het sociaal-economische.

Besluit

Toen in 1921 de wet werd afgekondigd waarbij aan de verenigingen zonder winstoogmerk en aan de instellingen van openbaar nut rechtspersoonlijkheid werd verleend, betekende dit de aanvang van een bloei in het verenigingsleven waarvan de wetgever de omvang zeker niet had voorzien. De V.Z.W. werd het kader voor de werkelijke en nuttige verwezenlijking van het grondwettelijk principe van recht op vereniging. De toenmalige wetgever gaf de voorkeur aan een soepele regeling voor deze verenigingen ten einde, door eventueel mogelijke controle- en toezichtsmaatregelen, de ideële bedoelingen van de stichters en de leden niet te beperken noch aan banden te leggen.

De sociale, economische en juridische evoluties in onze maatschappij hebben echter ook hun weerslag gehad op deze V.Z.W.'s, die naast de handelsvennootschappen werden ingeschakeld om te voldoen aan de noden van de hedendaagse samenleving.

De vereniging heeft op dit domein een enorme ontwikkeling genomen die mee borg heeft gestaan voor een adequate en vereiste dienstverlening op vele gebieden doch die de V.Z.W. in een ondernemings sfeer heeft gebracht waaraan haar wettelijke structuur niet meer ten volle beantwoordt.

In het belang van de vereniging zelf, ter ondersteuning van haar bestaanszekerheid, maar vooral in het belang van derden is het thans, meer dan ooit, geboden dat voor de V.Z.W., waar deze handelt volgens de methodes van het bedrijfseconomisch leven, een volwaardige controle wordt ingevoerd op haar activiteiten, haar beheer en haar financiële toestand.

gen : VAN DER GUCHT, «Voorkoming van faillissementen», R.W., 1973-74, 1185 e.v. ; CLOQUET, «Les réformes souhaitables en droit belge», in *Idées nouvelles dans le droit de la faillite*, 4ème Journée J. DABIN, 1969, p. 17

¹⁵⁷ VITU, «La définition et le contenu du droit économique», in *Dix ans de conférences d'agrégation*, Etudes de droit commercial offertes à HAMEL, Parijs, 1961, p. 71-80.

¹⁵⁸ SCHRANS, G., «Het Parket en de economische delicten», in *Economie op zoek naar recht*, Dl. 11, p. 145.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 27 OKTOBER 1976

Voorzitter : de h. Polet

Raadsheer-rapporteur : de h. Janssens

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaten : mrs. Bayart en Houtekier

Ziekte- en invaliditeitsverzekering werknemers—Europees recht—Migrerende werknemers—Invaliditeitsuitkering — Prorata — Arbeidsongeschiktheid — Grondvereiste naar Belgisch recht—Stopzetting van elke beroepsactiviteit—Ogenblik waarop die voorwaarde vervuld moet zijn—Niet vereist op het ogenblik van de aanvraag door de wet van de woonplaats van de werknemer—Effect op rechtstoestand in België.

De voorafgaande beëindiging van de beroepsactiviteit is naar Belgisch recht een grondvereiste om aanspraak te hebben op invaliditeitsuitkering (artt. 56, §1 en 50 W. 9 augustus 1963).

Wanneer de aanvraag tot invaliditeitsuitkering door een migrerende werknemer naar behoren is ingediend overeenkomstig de wetgeving van het land waar hij zijn woonplaats heeft, is daarmee ook voldaan aan alle vormvoorschriften betreffende de aanvraag in de Lid-Staten waarin verzekeringstijdvakken werden vervuld. Deze Lid-Staten hebben dan nog alleen te bepalen of en op welk ogenblik de werknemer voldoet aan de grondvereisten om aanspraak op uitkering te hebben.

Indien de wetgeving van de woonplaats van de werknemer niet vereist dat elke beroepsactiviteit reeds gestaakt is op het ogenblik dat de aanvraag voor een invaliditeitspensioen gedaan wordt, is het voor het Belgisch orgaan voldoende dat aan dit grondvereiste voldaan is op het ogenblik waarop dit orgaan zijn beslissing neemt. Het kan de uitkering niet weigeren omdat op het ogenblik van de aanvraag in het land van de woonplaats de werknemer zijn werkzaamheden nog niet gestaakt had.

M. T/ R.I.Z.I.V.

Gelet op het bestreden arrest, op 20 december 1973 door het Arbeidshof te Brussel gewezen ;

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft :

Overwegende dat eiser, een werknemer van Italiaanse nationaliteit, die in België tot 1956 en vervolgens in Italië tot 16 november 1967 werkzaam was geweest, op 29 juli 1967 bij het Italiaans Rijksinstituut van sociale voorzorg een aanvraag heeft ingediend met het oog op de onmiddellijke toekenning van een invaliditeitspensioen ;

Overwegende dat de beslissing van verweerder van 30 juni 1970 die aanvraag afwijst, op grond dat eiser «niet voldeed aan alle gestelde voorwaarden, met name» omdat hij «niet elke werkzaamheid had gestaakt toen hij op 29 juli 1967 zijn aanvraag indiende» ;

Dat, na erop gewezen te hebben dat voormelde beslissing «gemotiveerd was door de overweging dat eiser niet elke werkzaamheid had beëindigd toen hij op 29 juli 1967 zijn invaliditeitspensioen aanvroeg en dat deze aanvraag bijgevolg niet gegrond was», de eerste rechter het beroep van eiser ontvankelijk doch niet gegrond heeft verklaard ;

Dat het arrest het hoger beroep tegen de beslissing van de eerste rechter ontvankelijk doch niet gegrond verklaart en alle beschikkingen van deze beslissing bevestigt ;

Overwegende dat het arrest niet wordt bekritiseerd in zoverre het de aanvraag niet gegrond verklaart voor het tijdvak van 29 juli 1967 tot 16 november 1967, op welke datum eiser iedere werkzaamheid heeft gestaakt ; dat de grieven tegen het arrest enkel betrekking hebben op het tijdvak na 16 november 1967 ;

Overwegende dat artikel 30, § 1, van verordening nr. 4 van 3 december 1958 van de Raad van de Europese Economische Gemeenschap strekkende tot uitvoering en aanvulling van de bepalingen van verordening nr. 3 inzake de

sociale zekerheid van migrerende werknemers bepaalt dat de werknemer of de nagelaten betrekking van een werknemer, om in aanmerking te komen voor de uitkeringen op grond van de artikelen 26 tot 28 van verordening nr. 3, zijn aanvraag volgens de door de wettelijke regeling van het land van woonplaats vastgestelde modaliteiten aan het orgaan van de woonplaats dient te richten ;

Overwegende dat, zoals het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen dat in zijn arrest van 9 maart 1976 in de zaak 108/75 heeft beslist, uit de artikelen 30 en volgende van verordening nr. 4 volgt dat, zodra de aanvraag naar behoren is ingediend volgens de in de wettelijke regeling van het land van de woonplaats vastgestelde modaliteiten, voldaan is aan alle vormvoorschriften voor de indiening van een aanvraag in alle Lid-Staten waar verzekeringstijdvakken of daarmee gelijkgestelde tijdvakken zijn vervuld ; dat de daarna benaderde instellingen van de andere Lid-Staten zich derhalve niet meer behoeven in te laten met de vraag of en op welke wijze zij moeten worden benaderd, doch aan de hand van de inlichtingen die zij hebben ontvangen of nog aanvullend mogen inwinnen, alleen hebben te bepalen of en op welk moment de werknemer voldoet aan de gestelde grondvereisten voor een aanspraak op de betrokken uitkering ; dat de eis van voorafgaande beëindiging van de beroepswerkzaamheid een dergelijke grondvereiste is ; dat, indien uit het in artikel 33 bedoelde formulier, uit de daarbij gevoegde documenten of uit de inlichtingen aan het orgaan van de Lid-Staat waar de betrokken werknemer verzekeringstijdvakken of daarmee gelijkgestelde tijdvakken heeft vervuld, blijkt dat hij aan deze voorwaarde uiterlijk voldoet op het tijdstip waarop het orgaan dat het dossier toegezonden heeft gekregen, zijn beslissing neemt, dat orgaan derhalve alleszins in staat is de bepalingen van de nationale wettelijke regeling inzake het recht op uitkering toe te passen vanaf de datum van beëindiging van de beroepswerkzaamheden ; dat, derhalve, wanneer een migrerende werknemer bij de instelling van zijn woonplaats en volgens de in de wettelijke regeling van die plaats vastgestelde modaliteiten een aanvraag voor uitkeringen heeft ingediend, hij in een andere Lid-Staat geen nieuwe aanvraag behoeft in te dienen, zelf als hij ten tijde van de indiening van de aanvraag nog niet voldeed aan alle in de wettelijke regeling van de tweede Staat gestelde grondvereisten voor de toekenning van de uitkering ;

Overwegende dat de in het middel opgeworpen vraag, op dit punt, feitelijk identiek is aan de vraag waarover voormelde prejudiciële beslissing uitspraak heeft gedaan ; dat het Hof dus niet meer verplicht is zich, wat de uitlegging betreft, tot het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen te wenden ;

Overwegende dat niet wordt betwist dat, volgens de Italiaanse wetgeving, de aanvraag vóór de beëindiging van de werkzaamheid mocht worden ingediend ;

Overwegende, derhalve, dat, ongeacht het tijdstip waarop krachtens de Belgische wetgeving de eis van de voorafgaande beëindiging moet worden beoordeeld, het arrest niet, zonder artikel 30, §1, van voormelde verordening te schenden, kon beslissen dat, voor het tijdvak na 16 november 1967, de aanvraag niet gegrond was omdat eiser, toen hij deze aanvraag in Italië indiende, zijn werkzaamheid niet had beëindigd ;

Dat het eerste onderdeel van het middel gegrond is ;
(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 23 DECEMBER 1976

Voorzitter : de h. Perrichon

Raadsheer-rapporteur : de h. Capelle

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaat : mr. De Bruyn

Handelshuur—Vordering tot betaling van vergoeding wegens uitzetting—Voornemen van de verhuurder om het goed persoonlijk te betrekken niet uitgevoerd binnen de termijn van zes maanden—Verjaring—Aanvang.

Voor de toepassing van de artt. 25, 3°, en 28 Handelshuurwet bestaat het feit waarop de rechtsvordering tot betaling van de vergoeding wegens uitzetting gegrond is, in de niet-uitvoering, binnen de bij de wet gestelde termijn en voorwaarden, van de door de verhuurder aangevoerde bedoeling om zich tegen de aanvraag tot hernieuwing van de huur te verzetten.

Als deze reden te vinden is in de wil van de verhuurder om het gehuurde goed persoonlijk en werkelijk in gebruik te nemen, is het feit dat aan de rechtsvordering ten grondslag ligt, nl. de omstandigheid dat de verhuurder zijn aangevoerde bedoeling niet binnen de termijn van zes maanden ten uitvoer heeft gelegd, voldongen bij het verstrijken van deze termijn. De in art. 28 vastgestelde termijn van een jaar begint dus vanaf dat ogenblik te lopen.

N.V. B. t/ M.

Gelet op het besteden vonnis, op 13 mei 1975 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Doornik ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 25, inzonderheid 25, 3°, en 28 van de wet van 30 april 1951 op de handelshuurovereenkomsten, houdende afdeling 2bis van hoofdstuk II van titel VIII van boek III van het Burgerlijk Wetboek, gewijzigd bij de wet van 29 juni 1955, van de artikelen 1181, 2244, 2251, 2257, inzonderheid 2257, lid 1, 2261 van het Burgerlijk Wetboek en 97 van de Grondwet,

doordat het vonnis, na te hebben vastgesteld en aangenomen dat eiseres, bij dagvaarding van 22 augustus 1973, van verweerder, met toepassing van artikel 25, 3°, van de wet van 30 april 1951, betaling heeft gevorderd van een vergoeding gelijk aan drie jaar huur, eventueel vermeerderd met de bedragen toereikend om de veroorzaakte schade geheel te vergoeden ; dat overeenkomstig artikel 28 van dezelfde wet de rechtsvorderingen tot betaling van de vergoeding wegens uitzetting ingesteld moeten worden binnen één jaar te rekenen van het feit waarop de vordering is gegrond en dat de huurder deze rechtsvordering niet mag instellen zolang de uitzetting niet voldongen was, vervolgens heeft beslist «dat ten deze, de huurder (eiseres) het pand op 24 februari 1972 heeft verlaten, zodat de pas op 22 augustus 1973 ingestelde vordering te laat was ingesteld» en bijgevolg verjaard was, terwijl, nu het recht van de huurder op bij artikel 25, 3°, van de wet van 30 april 1951 (gewijzigd bij de wet van 29 juni 1955) bepaalde vergoeding pas wettelijk ontstaat wanneer de verhuurder zonder van een gewichtige reden te doen blijken, het voor-

nemen op grond waarvan hij de huurder uit het goed heeft kunnen zetten, niet ten uitvoer brengt binnen zes maanden en gedurende ten minste twee jaar, de verjaring van de vordering tot betaling van deze vergoeding niet kan lopen zolang deze voorwaarde niet vervuld is, en eruit volgt dat eiseres, die ten gevolge van de weigering op haar vraag om hernieuwing van de overeenkomst, het pand op 24 februari 1972 opnieuw ter beschikking van verweerder heeft gesteld, zodat haar recht op de gevorderde vergoeding slechts na verloop van zes maanden vanaf deze datum is opengevallen en haar vordering bij dagvaarding van 22 augustus 1973, dit is minder dan één jaar na het verstrijken van genoemde termijn van zes maanden, dus noch te laat was ingediend noch verjaard was, daar verjaring ten aanzien van een schuldvordering die afhangt van de verwezenlijking van een voorwaarde niet loopt totdat deze zich voordoet ;

Overwegende dat het vonnis vaststelt dat eiseres op 24 februari 1972 het pand verliet dat verweerder haar had verhuurd om handel te drijven ; dat deze verlating gebeurde omdat verweerder op 28 december 1970 aan eiseres liet weten dat hij de huur niet wenste te hernieuwen daar zijn echtgenote en hijzelf het pand persoonlijk in gebruik wensten ten nemen ; dat eiseres verweerder op 22 augustus 1973 heeft gedagvaard tot betaling van de vergoeding bepaald bij artikel 25, 3°, vervat in de wet van 30 april 1951 betreffende de handelshuurovereenkomsten, gewijzigd bij de wet van 29 juni 1955, omdat verweerder het voornemen op grond waarvan hij eiseres uit het goed heeft kunnen zetten, niet ten uitvoer had gebracht binnen zes maanden en gedurende ten minste twee jaar ;

Overwegende dat het vonnis beslist dat de vordering te laat was ingesteld, op grond dat de termijn van één jaar waarover eiseres beschikte om krachtens de artikelen 28 en 25, 3°, vervat in genoemde wet, in rechte op te treden, is aangevangen, hetzij op het ogenblik waarop de uitzetting voldongen was, ten deze op 24 februari 1972, op welke dag het gehuurde pand verlaten werd, hetzij op het ogenblik van de weigering de huurovereenkomst te hernieuwen, namelijk de 28ste december 1970 ;

Overwegende dat, volgens genoemd artikel 28 de rechtsvorderingen tot betaling van de vergoeding ingesteld moeten worden binnen een jaar te rekenen van het feit waarop de rechtsvordering gegrond is ;

Overwegende dat indien artikel 25, 1°, vervat in de wet op de handelshuurovereenkomsten het recht op de vergoeding van een jaar huur enkel afhankelijk stelt van de uitzetting, artikel 25, 3°, daarentegen, het recht op de vergoeding van drie jaar huur, eventueel vermeerderd met een bedrag toereikend om de veroorzaakte schade van de huurder volledig te vergoeden, afhankelijk stelt van de voorwaarde dat de verhuurder het voornemen op grond waarvan hij deze uitzetting kon bekomen, niet ten uitvoer brengt binnen zes maanden ;

Overwegende dat, voor de toepassing van de in genoemde wet vervatte artikelen 25, 3°, en 28, het feit waarop de rechtsvordering tot betaling van de vergoeding wegens uitzetting is gegrond, bestaat in de niet-uitvoering, binnen de bij de wet gestelde termijn en voorwaarden, van de door de verhuurder aangevoerde bedoeling om zich tegen de aanvraag tot hernieuwing van de huur te verzetten ;

Overwegende dat wanneer, zoals ten deze, deze reden te vinden is in de wil van de verhuurder om het gehuurde

goed, persoonlijk en werkelijk, in gebruik te nemen, het feit dat ten gronde ligt aan de rechtsvordering de omstandigheid is dat de verhuurder zijn aangevoerde bedoeling niet binnen de termijn van zes maanden ten uitvoer heeft gelegd, voldongen is bij het verstrijken van deze termijn; dat de termijn van één jaar vastgesteld in genoemd artikel 28, dus vanaf dat ogenblik begint te lopen;

Overwegende dat, aangezien de vordering werd ingesteld bij exploit van 22 augustus 1973, dit is minder dan één jaar te rekenen van 24 augustus 1972, op welke datum de termijn van zes maanden verstreek binnen welke verweerder de bedoeling om persoonlijk en werkelijk het verhuurde goed in gebruik te nemen moest ten uitvoer brengen, het vonnis niet wettelijk heeft kunnen beslissen dat de vordering niet ontvankelijk was, wegens verjaring;

Dat het middel gegrond is;

Om die redenen,

zonder acht te slaan op het tweede middel waarvan de aanneming tot geen ruimere cassatie kan leiden,

Vernietigt het bestreden vonnis, behalve in zoverre het de hoger beroepen ontvangt;

Beveelt dat van dit arrest melding wordt gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing;

Houdt de kosten aan opdat hierover door de feiten-rechter wordt beslist;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Rechtbank van eerste aanleg te Bergen, in hoger beroep rechtdoende.

NOOT—Zie A. PAUWELS, *Handelshuur*, A.P.R., 1971, nr. 470.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

3e KAMER — 30 NOVEMBER 1976

Voorzitter: de h. Van Hecke

Raadsheren: mevr. Vanstreels en de h. Marinus

Advocaten: mrs. Installé en Deferm, loco Vansteenwinkel

Echtscheiding—Plicht van hulp en bijstand tussen echtgenoten—Provisio ad litem.

De plicht van hulp en bijstand moet de onvermogen de echtgenoot in staat stellen tijdens de echtscheidingsprocedure zijn rechten te doen gelden, zodat hij principieel aanspraak kan maken op een voorschot ter betaling van rechtsplegingskosten en honorarium, zelfs in geval van rechtsbijstand.

P. t/O.

Gezien het dossier van de rechtspleging, meer bepaald het door de griffier eensluidend verklaarde afschrift van de beschikking op tegenspraak van de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Antwerpen in kort geding van 21 april 1976, waarvan geen betekening wordt voorgesteld en waartegen op 18 mei 1976 bij gerechtsdeurwaardersexploot een naar vorm en termijn regelmatig hoger beroep werd ingesteld;

Overwegende dat appellante, oorspronkelijk aanlegster, hangende een procedure tot echtscheiding door haar op 20 november 1975 ingeleid, de veroordeling van geïntimeerde vordert tot betaling van een gerechtelijk voorschot van 5.000 frank dat zij niet had gevraagd met betrekking tot de voorlopige maatregelen bij beschikking op tegenspraak van 22 december 1975 vastgelegd door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg in kort geding, die haar een persoonlijk maandelijks onderhoudsgeld van 2.500 frank toekende;

Overwegende dat appellante aanvoert de provisie ad litem vóór bedoelde rechter alsdan niet te hebben gevorderd, omdat zij terzelfder tijd voor de rechtbank van eerste aanleg om rechtsbijstand verzocht, wat haar bij arrest van 5 maart 1976 van het bureau voor rechtsbijstand van dit Hof werd toegekend, op voorwaarde dat zij de som van 5.000 frank als borg in handen van de ontvanger van de registratie zou storten;

Overwegende dat de eerste rechter in onderhavige zaak van oordeel was, dat daar appellante reeds het voordeel genoot van de gedeeltelijke kosteloze rechtspleging, haar vordering ongegrond was;

Overwegende dat, bij conclusie in hoger beroep op 15 juni 1976 neergelegd, appellante haar eis uitbreidt tot de som van 11.000 frank, zijnde 5.000 frank provisie op de procedurekosten en 6.000 frank provisie op honorarium van advocaat;

Overwegende dat het de klaarblijkelijke bedoeling is van appellante de haar opgelegde borgsom van 5.000 frank, door haar op 11 maart 1976 ter griffie uitbetaald, in de vorm van een gerechtelijk voorschot vanwege geïntimeerde terug te krijgen alsook door hem terug te worden betaald voor de som van 6.000 frank die zij aan haar raadsman als voorschot heeft uitgekeerd;

Overwegende dat de plicht van hulp en bijstand door artikel 212 van het Burgerlijk Wetboek bepaald, de onvermogen de echtgenote in staat moet stellen haar rechten gerechtelijk te doen gelden, zodat zij principieel aanspraak mag maken, onverminderd het onderhoudsgeld, op een voorschot dat het haar moet mogelijk maken geheel of ten dele het hoofd te bieden aan de kosten van rechtspleging in verband met de door haar gevoerde procedure en, zo nodig ook, aan het honorarium aan haar advocaat verschuldigd;

Overwegende dat de echtgenoot zich in beginsel aan deze verplichting niet kan onttrekken in het kader van de onderhavige procedure, zelfs in geval van rechtsbijstand reeds aan de tegenpartij, ter zake appellante, verleend;

Overwegend dat laatstgenoemde een op 1 oktober 1976 opgemaakte schriftelijke verklaring van haar werkgever voorlegt, waaruit blijkt dat zij een jaarlijks nettoloon van 101.570 frank of gemiddeld 8.464 frank per maand heeft, zonder dat nochtans hierin melding wordt gemaakt van de sociale voordelen die haar voorzeker ook worden toegekend, hoewel blijkens voormelde beschikking van 22 december 1975 appellante toen verklaarde 10.600 frank netto per maand te verdienen, welk bedrag heden ongetwijfeld hoger ligt;

Overwegende dat geïntimeerde, op grond van een schriftelijk atest van 6 oktober 1976 van zijn Nederlandse werkgeefster, beweert de tegenwaarde te ontvangen van een maandelijks nettoloon van 15.245 frank ongeveer, som berekend tegen de hedendaagse waarde;

Overwegende dat de hierboven aangehaalde beschikking van 22 decender 1975 op nagenoeg deze gegevens werd geveeld, zodat aan appellante het onderhoudsgeld van 2.500 frank per maand werd toegekend ;

Overwegende dat hieruit volgt dat appellante minstens 10.600 frank + 2.500 frank of 13.600 frank netto per maand ontvangt, dermate dat voor geïntimeerde slechts 12.745 frank netto per maand overblijft ;

Overwegende derhalve dat de inkomsten van geïntimeerde lager liggen dan die van appellante, zodat de midelen en noden van beide partijen, in zoverre zij gekend zijn, niet toelaten op de vordering van appellante in te gaan ;

Om die redenen :

Het Hof,

Verklaart zowel het hoger beroep als de tussenvordering ongegrond.

NOOT—*Enkele aspecten van de provisio ad litem*

De *provisio ad litem* is de som die de ene echtgenoot wegens onvermogen van de andere kan vorderen tot betaling van eis of verweer in een echtscheidingsprocedure. De provisie wordt meestal gegrond op de verplichting tot hulp vervat in art. 213 (vóór de Wet van 14 juli 1976 : art. 212 ; zie : F. RIGAUX, nr. 10, R.C. J.B., 1965, 304 ; Hof Antwerpen, 30 november 1976, bovengepubliceerd). De toekenning is dan ook onafhankelijk van het huwelijksvermogensstelsel (Cass. fr., 12 februari 1953, *Pas.*, 1943, II, 58).

In principe is de toegekende provisie een last van het huwelijk zodat bij de vereffening van een gemeenschapsstelsel toerekening zou dienen te geschieden op het passief van de gemeenschap. Op grond van art. 1287 Ger. W. kan de samenstelling van de gemeenschap tussen echtgenoten niet meer worden gewijzigd na het indienen van de eis, zodat de provisie wordt beschouwd als een *voorschot* (DE PAGE, X, nr. 686, blz. 636 ; R. C. J.B., 1965, 305, noot 49). De provisie volgt dan het lot van de gerechtskosten (Cass., 30 juni 1949, *Pas.*, 1949, I, 488 [impliciet]). Blijven de kosten ten laste van de provisiegerechtigde, dan wordt het uitgekeerd bedrag toegerekend op de som die hem verschuldigd is bij de vereffening-verdeling van het huwelijksstelsel zonder dat er een onderscheid gemaakt dient te worden tussen kapitalen en inkomsten (Cass. fr., 6 juli 1943, S., 1944, I, 8 ; DE PAGE, X, nr. 686, blz. 636 ; MARTY en RAYNAUD, *Les Personnes*, nr. 310bis, blz. 407).

Bovengepubliceerd arrest doet uitspraak over de cumulatie van kosteloze rechtsbijstand met provisie en de vraag of de provisie het honorarium van de advocaat dient te bevatten.

Cumulatie van rechtsbijstand en provisie. De echtgenote die de *provisio ad litem* kan vorderen, kan geen beroep doen op rechtsbijstand (Cass., 26 maart 1971, *Pas.*, 1971, I, 689 [impliciet]). De provisie wordt immers slechts toegestaan indien beide echtgenoten geen belangrijke inkomsten hebben (Hof Luik, 19 maart 1931, *Belg. Jud.*, 1931, 316 ; A. PASQUIER, *Précis du Divorce et de la Séparation de corps*, nr. 277, blz. 271). De andere echtgenoot kan derhalve de eis tot uitkering van een provisie niet afweren door te stellen dat zijn echtgenoot een beroep op kosteloze rechtsbijstand kan doen. Het recht om aan de gegoede echtgenoot een provisie te vragen staat immers gelijk met het genieten van inkomsten. Dit heeft de weigering van de kosteloze rechtsbijstand tot gevolg (R. DEKKERS, I, nr. 289, 188 ; H. DE PAGE, I, nr. 958, blz. 1048). Daarenboven bestaat er geen verplichting om op kosteloze rechtsbijstand een beroep te doen (Hof Brussel, 8 mei 1915, *Pas.*, 1915-16, II, 98 ; Hof Brussel, 18 november 1942, *Pas.*, 1943, II, 67). Het genieten van kosteloze rechtsbijstand vormt echter op zichzelf geen grond om de vordering tot uitkering van een provisie af te wijzen (Hof Gent, 8 november 1922, *Pas.*, 1923, II, 14 ; Rb. Verviers, 10 juni 1903, *Pand. Pér.*, 1906, 98 ; Hof Antwerpen, 30 november 1976, bovengepubliceerd). Wanneer de bovenvermelde beginselen inzake toekenning van kosteloze rechtsbijstand werden toegepast, zal de vordering tot uitkering van een *provisio ad litem*, na onderzoek ten gronde, afgewezen dienen te worden bij gebrek

aan inkomsten van de verweerder (zie Hof Antwerpen, 30 november 1976, bovengepubliceerd).

Het honorarium van de advocaat. De rechtspraak aanvaardt overwegend dat de *provisio ad litem* het honorarium van de advocaat bevat (Hof Luik, 5 februari 1898, *Pas.*, 1898, II, 276 ; *Belg. Jud.*, 1898, 825 ; Hof Luik, 14 december 1909, *J. Liège*, 1910, 36 ; Hof Brussel, 23 januari 1912, *Pand. Pér.*, 1912, 752 ; *J.T.*, 1912, 900 ; Hof Luik, 18 juni 1913, *R. div.*, 1934, 135 ; Hof Luik, 28 februari 1944, *Pas.*, 1944, II, 27 met noot ; Rb. Luik, 29 oktober 1893, *Cl. et B.*, XIII, 143 ; Rb. Luik, 30 mei 1901, *J. Liège*, 1901, 240 ; *Pand. Pér.*, 1901, 1239 ; Rb. Verviers, 31 mei 1911, *J. Liège*, 1911, 228 ; anders : Rb. Brussel, 4 februari 1899, *Belg. Jud.*, 1900, 215 ; Rb. Luik, 12 april 1913, *Pas.*, III, 193 ; *Pand. Pér.*, 1914, 633 ; *J. Liège*, 1913, 158 ; Rb. Nijvel, 13 april 1943, *Pas.*, 1943, III, 78). De weigering het honorarium van de advocaat in de *provisio ad litem* in te rekenen heeft immers in ons huidig systeem van kosteloze rechtsverdediging tot gevolg dat een efficiënte verdediging niet word gewaarborgd en staat de vrije keuze van raadsman niet toe (Hof Luik, 18 juni 1913, *aangehaald*).

W. Pintens

ARBEIDSHOF TE LUIK

9e KAMER — 11 DECEMBER 1975

Voorzitter : de h. Loos

Raadsheren in sociale zaken : de hh. Somers en Lambrechts

Openbaar ministerie : de h. Ponet

Advocaten : mrs. Renard en Willemaers

Arbeidsovereenkomst Bedienden—Einde der overeenkomst met onderling goedvinden—Keuze gelaten tussen vrijwillig ontslag of afdanking om dringende redenen—Geen dwang of geweld—Geen vergoeding.

Bij gebreke van bewezen andere bedreigingen, levert de keuze die aan de bediende door de werkgever gelaten werd, m.n. zelf ontslag te nemen of afgedankt te worden om dringende redenen, geen geweld of dwang op die krachtens artikel 1109 B.W. het genomen ontslag ongeldig maakt.

Er is derhalve geen grond voor de toekenning van een verbrekingsvergoeding.

K. t/ N.V. B.

I. De feiten

Appellant was sedert 5 februari 1958 als bediende tewerkgesteld in de kantoren van geïntimeerde te Sint-Truiden.

Naar aanleiding van een onderzoek betreffende beeerde onregelmatigheden werden vijf bedienden, waaronder appellant, voor de keuze gesteld ofwel zelf ontslag te nemen, ofwel onmiddellijk wegens dringende redenen te worden weggezonden.

Op 2 februari 1972 ondertekende appellant een verklaring waarbij ontslag nam zonder opzegging noch vergoeding.

De rechtsgeldigheid van dit ontslag wordt door appellant aangevochten en zijn vordering strekt ertoe, naast de betaling van een 13e maand voor het jaar 1972, een contrabreukvergoeding te horen toekennen.

Deze vordering werd door de eerste rechter als ongegrond afgewezen.

II. Ten gronde

Partijen betwisten niet dat aan de arbeidsovereenkomst door de werkgever en de werknemer met onderlinge toestemming een einde kan worden gemaakt zonder dat van opzeggingstermijn of -vergoeding sprake is.

De rechtsgeldigheid van de overeenkomst om op die wijze de arbeidsrelatie te beëindigen kan enkel worden betwist wanneer aangetoond wordt dat niet voldaan is aan de essentiële geldigheidsvoorwaarden die in gemeen recht voor de verbintenissen vereist zijn.

In dit verband houdt appellant staande dat het door hem gegeven ontslag nietig is omdat zijn toestemming door geweld werd afgedwongen.

Opdat de dwang in de zin van artikel 1109 en volgende van het Burgerlijk Wetboek een gebrek in de toestemming zou uitmaken, wordt vereist (De Page I., blz. 73 en volgende) dat hij doorslaggevend was voor de toestemming, van dien aard is dat indruk gemaakt wordt op een redelijk persoon, en van dien aard is dat hij de vrees voor een aanzienlijk en onjuist kwaad doet ontstaan.

In dit verband zij eraan herinnerd dat appellant voor de keuze werd gesteld ofwel zelf ontslag te nemen zonder opzegging of vergoeding, ofwel onmiddellijk wegens dringende redenen te worden afgedankt.

Opdat er onder dergelijke omstandigheden van ontoelaatbare dwang sprake zou zijn, moet worden aangetoond dat de onmiddellijke wegzending waarmee gedreigd werd een aanzienlijk groter kwaad was dan het zelf genomen ontslag.

Dit is in casu geenszins het geval, wanneer men de gevolgen van beide alternatieven voor appellant overschouwt.

Het zelf genomen ontslag sloot iedere opzeggingstermijn of elke vergoeding definitief uit en men kan zich met reden afvragen of een dergelijk ontslag door de publieke opinie wel als «eervol» zou worden beschouwd. Het ontslag wegens dringende redenen daarentegen opende voor appellant de mogelijkheid — althans indien hij zo foutloos was als hij beweert — zijn eerherstel voor de bevoegde rechter af te dwingen en er de uitkering van een contractbreukvergoeding te bekomen.

Het staat derhalve vast dat de aangevoerde bedreiging aan betrokkene meer kansen overliet dan het andere door hem verkozen alternatief.

Appellant kon en moest dit alles weten en toont overigens niet aan dat hij desbetreffend door de werkgever werd misleid.

Onder deze omstandigheden kan er geen sprake zijn van geweld, dat door de bedreiging met een aanzienlijk kwaad zou zijn ontstaan.

Het is niet ondenkbaar dat het door appellant gegeven ontslag, dat een afzien van een opzeggingstermijn of -vergoeding inhoudt, onder uitoefening van dwang zou kunnen bekomen zijn; maar dan moet appellant een andere bedreiging aantonen dan een eventueel ontslag wegens dringende redenen, wat tenslotte niets anders is dan een door de wet toegelaten en aan de rechterlijke controle onderworpen beëindigingswijze van de arbeidsovereenkomst.

De aanwezigheid van deze andere bedreiging wordt door

appellant niet aangetoond. Uit niets blijkt dat tijdens het onderzoek betreffende de ten laste gelegde feiten andere bedreigingen werden geuit of intimidatiemethodes werden aangewend die aan appellant het noodzakelijke beoordelingsvermogen tot het nemen van een geldige beslissing zouden hebben ontnomen.

Anderzijds staat het vast dat dit onderzoek niet in het geheim plaatshad, daar op de dag zelf van het ontslag, de redenen die ertoe aanleiding gaven werden besproken tijdens een vergadering waarop patronaat en personeel tegenwoordig waren.

Nu uit het voorgaande blijkt dat, bij afwezigheid van een bedreiging met een aanzienlijk kwaad, een der essentiële voorwaarden voor het bestaan van het geweld in de zin van artikel 1109 van het Burgerlijk Wetboek ontbreekt, dient verder niet onderzocht of de feiten die aan appellant ten laste werden gelegd, als dringende redenen tot onmiddellijk ontslag in aanmerking konden komen. Indien dit niet het geval was dan beging appellant op het ogenblik van zijn ontslagname een beoordelingsfout waarvan hij aan de rechtbank niet het herstel kan vragen alleen maar omdat hij thans de gegevens, op grond waarvan hij zijn toenmalige beslissing trof, anders is gaan beoordelen.

De door appellant gevorderde contractbreukvergoeding kan derhalve niet worden toegekend.

(...)

NOOT—Anders : Arbh. Brussel, 19 maart 1976, R.W., 1976-77, 381.

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE TURNHOUT

KORT GEDING — 1 OKTOBER 1976

Voorzitter : de h. P. Daems

Advocaten : mrs. A. De Caluwé en B. Humblert

Handelspraktijken—Vordering tot staken door consumentenorganisaties en door een individuele consument—Afgedwongen aankopen.

Een individuele consument en tien V.Z.W.'s die in de Raad voor het Verbruik de consumentenbelangen vertegenwoordigen, vorderen op grond van art. 55 H.P.W. voor de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel de stopzetting van afgedwongen verkopen van een in Turnhout gevestigd post-orderbedrijf.

Nadat de voorzitter te Brussel zich ratione loci onbevoegd heeft verklaard en de zaak heeft verwezen naar de voorzitter te Turnhout, besluit laatstgenoemde tot de ontvankelijkheid van de vordering voor zover ze wordt ingesteld door de individuele consument en een deel der V.Z.W.'s.

Niet-ontvankelijk is de vordering van een van de V.Z.W.'s omdat haar statutair doel niet bestaat in de verdediging van de verbruikers. Twee andere V.Z.W.'s

worden afgewezen omdat ze hun statuten niet hebben gepubliceerd, noch hun ledenlijsten hebben neergelegd.

De vordering van de individuele consument is i.c. ontvankelijk: daar het een inbreuk op art. 51 (afgedwongen aankopen) betreft — een artikel dat mede de bescherming van de consumenten beoogt — mag hij worden beschouwd als belanghebbende in de zin van art. 57, lid 1, H.P.W.

De vordering is evenwel ongegrond omdat de gewraakte feiten, m.n. het blijven versturen van publikaties aan personen die hun abonnement hebben opgezegd, en het daarmee gepaard gaande versturen van rappel- en dreigbrieven, op materiële vergissingen stoeien en overigens niet onder de definitie van afgedwongen aankopen vallen.

D.e.a. t/ N.V.C.

Gezien het vonnis van de heer voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel, zitting houdend zoals in kort geding, van 12 december 1975, de zaak verwijzende naar de heer voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Turnhout, zitting houdend zoals in kort geding, om reden van bevoegdheid *ratione loci*;

De vordering strekt ertoe verweerster de staking te horen opleggen van iedere zending van publikaties, tijdschriften, boeken of steekkaarten aan personen die op geldige wijze hun abonnement hebben opgezegd, tevens verweerster de staking te horen opleggen van iedere zending van rappelbrieven of dreigbrieven waardoor gelden worden opgeëist voor zogenaamde abonnementen of hieraan verbonden administratie- of invorderingskosten.

De vordering steunt op de artikelen 51 en 54 van de Wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken.

Verweerster betwist enerzijds de ontvankelijkheid van de vordering in hoofde van sommige aanleggers, anderzijds de gegrondheid van de vordering.

Ontvankelijkheid

Verweerster betwist niet de ontvankelijkheid van de vordering in hoofde van aanlegster sub 3, de V.Z.W. Nationale Federatie van de Coöperatieve Vrouwenbeweging te Brussel, aanlegster sub 6, de V.Z.W. Bond van Gezinnen-Verbruikers te Brussel, en aanlegster sub 11, de V.Z.W. Fédération Nationale du Mouvement Coopératif Féminin te Brussel.

Wat betreft aanlegger sub 1, de heer D.:

Aanlegger sub 1 is noch handelaar, noch ambachtsman; hij baseert zijn vordering op inbreuken op de artikelen 51 en 54 van de Wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken.

Van belang bij de beoordeling van de ontvankelijkheid zijn eveneens de artikelen 57 en 55 van dezelfde wet.

Artikel 57 is zeer algemeen gesteld: "De vordering op grond van artikel 55 wordt ingediend op verzoek van, hetzij van de belanghebbenden, hetzij van een belanghebbende beroeps- of interprofessionele groepering met rechtspersoonlijkheid. Wanneer deze vordering betrekking heeft op een daad bepaald bij artikel 55, littera a tot h, kan zij bovendien vervolgd worden op verzoek van de minister evenals op het verzoek van

iedere vereniging die de verdediging van de belangen van de verbruikers tot doel heeft en die rechtspersoonlijkheid bezit, voor zover deze vereniging vertegenwoordigd is in de Raad voor het Verbruik."

Artikel 55 bepaalt eveneens op algemene wijze: "De voorzitter van de rechtbank van koophandel, stelt het bestaan vast en beveelt de staking van een zelfs strafrechtelijk betugelde tekortkoming aan de bepalingen: (...) g) van artikel 51, de afgedwongen aankoop verbiedend; i) van artikel 54 dat elke daad strijdig met de eerlijke gebruiken op handelsgebied verbiedt."

Artikel 51 is duidelijk; alleen § 1 interesseert ons in het onderhavige geval: "Het is verboden iemand, zonder dat deze eerst hierom heeft verzocht, enig produkt te doen geworden hem uitnodigend dit produkt te verwerven tegen betaling van zijn prijs of anderszins naar zender, zelfs kosteloos, terug te zenden."

Artikel 54 ten slotte zegt: "Verboden is elke met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daad waarbij een handelaar of een ambachtsman de beroepsbelangen van een of meerdere andere handelaars of ambachtslieden schaadt of tracht te schaden."

Uit de combinatie van de artikelen 55 en 57 van de Wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken blijkt dat de vordering tot staking, te bevelen door de voorzitter van de rechtbank van koophandel, ingesteld kan worden ook door de belanghebbenden, dus ook de particulieren.

Aanlegger sub 1 is slechts een gewone particulier en noch handelaar of ambachtsman.

De algemene opstelling van artikel 57 enerzijds, de duidelijke aanwijzing in artikel 55 van de voor staking in aanmerking komende tekortkomingen, maken het noodzakelijk na te gaan of alle in artikel 57 vermelde mogelijke verzoekers ook de staking kunnen vorderen van alle in artikel 55 bedoelde tekortkomingen.

Het past daarom elke aangeduide tekortkoming van naderbij te bekijken en na te gaan wiens belangen betrokken kunnen zijn bij de vermeende en vermelde tekortkomingen. De oplossing van de ontvankelijkheid van de vordering van aanlegger sub 1 lijkt alsdan duidelijk. Het lijdt geen twijfel dat in het geval van artikel 51, te weten de afgedwongen aankoop, de belangen van onverschillig welke particulier aangetast en geschaad kunnen worden, zodat de vordering van aanlegger sub 1, gesteld op grond van dit artikel 51, ontvankelijk is.

Art. 54 daarentegen wijst duidelijk op daden, gesteld door handelaars of ambachtslieden en die schade berokkenen of kunnen berokkenen aan andere handelaars of ambachtslieden. Hier worden geen particuliere belangen van niet-handelaars of niet-ambachtslieden bedoeld, zodat de vordering van aanlegger sub 1, voor zover ze zou gebaseerd zijn op artikel 54, niet ontvankelijk zou zijn.

Ter behandeling van huidig geschil is de vordering van aanlegger sub 1 derhalve ontvankelijk maar slechts voor zover zij gebaseerd is op artikel 51.

Wat betreft aanlegster sub 2, de Fédération belge des Coopérateurs V.Z.W., blijkt het dat het sociale doel van de vereniging niet bestaat in de verdediging van de verbruiker, maar wel in het bestuderen en het helpen verspreiden en toepassen van de coöperatieve ge-

dachte, leer en werking, zodat de V.Z.W. niet de vereiste hoedanigheid bezit om een vordering tot staking gebaseerd op artikel 51 in te stellen.

Aanlegster sub 4, de V.Z.W. Vereniging ter informatie der Consumenten, blijkt haar statuten niet bekend te hebben gemaakt en ook geen ledenlijst te hebben neergelegd zoals voorgeschreven door de artikelen 3 en 10 van de Wet van 27 juni 1921 op de verenigingen zonder winstoogmerk, zodat zij geenszins het bewijs van het bezit van rechtspersoonlijkheid aanbrengt, en in haren hoofde de vordering niet ontvankelijk kan worden verklaard.

Aanlegster sub 5, de V.Z.W. Verbruikersunie, heeft haar statuten wel gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 2 november 1957, akte nummer 3624, terwijl ze eveneens haar ledenlijst heeft neergelegd ter griffie van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel op 4 maart 1975. In haren hoofde is de ingestelde vordering dan ook ontvankelijk.

Aanlegster sub 7, Het Landelijk Verbod der Christelijke Coöperatieven, brengt geen enkel bewijs naar voren van publicatie harer statuten, noch van de neerlegging van haar ledenlijst, zodat in haren hoofde dezelfde bemerking geldt als voor aanlegster sub 4, en haar vordering niet ontvankelijk is.

Wat betreft aanlegster sub 8, V.Z.W. Vie Féminine, beweert verweerster dat de vordering in hoofde van deze vereniging niet ontvankelijk is om de reden dat ze niet tot doel heeft de verdediging van de verbruikers en omdat ze de rechtspersoonlijkheid niet bezit, daar zij sedert 31 maart 1960 geen ledenlijst meer heeft neergelegd.

De statuten van aanlegster sub 8 voorzien onder meer hulp te verlenen en zich op elke manier te interesseren voor Belgische of buitenlandse werken die geen winstoogmerk hebben en die een godsdienstig, sociaal, moreel, opvoedend, filantropisch, artistiek of hygiënisch doel nastreven, deze opsomming geenszins limitatief zijnde, meer enuntiatief. Hoewel dus niet uitdrukkelijk aangegeven moet toch aanvaard worden dat de bescherming van de belangen van de verbruikers en de eerlijkheid van de mededinging binnen het door de statuten aangegeven doel valt.

De Wet van 27 juni 1921 op de verenigingen zonder winstoogmerk bepaalt in artikel 10 dat de V.Z.W. haar ledenlijst dient neer te leggen binnen een maand na de bekendmaking van de statuten in de bijlage van het Staatsblad. Wat de aanvullende ledenlijst betreft, dient men niet elk jaar het volledig effectief van de vereniging op te geven, daar de wet enkel en alleen vereist het vermelden van de voorgekomen wijzigingen, zodat wanneer er in de loop van het jaar geen wijzigingen zijn voorgekomen in de ledenlijst, er geen aanvullende ledenlijst neergelegd moet worden.

Aanlegster sub 8 houdt staande dat sinds de neerlegging van de ledenlijst op 31 maart 1960 zich geen wijzigingen hebben voorgedaan in deze ledenlijst. Verweerster bewijst het tegendeel niet. De vordering van aanlegster sub 8 is derhalve ontvankelijk.

Wat betreft aanlegster sub 9, de V.Z.W. Nationaal Verbond van de Christelijke Vrouwengilden, en aanlegster sub 10, de V.Z.W. Ligue des Familles, gelden dezelfde bemerkingen als voor aanlegster sub 8, zodat

zowel wat betreft het doel als wat betreft de neerlegging van de ledenlijsten, voldaan wordt aan de vereisten en de vordering ontvankelijk is in hoofde van beide aanlegsters.

De vordering is derhalve ontvankelijk in hoofde van de aanlegger sub 1 en de aanlegsters sub 3, 5, 6, 8, 9, 10 en 11, en niet ontvankelijk in hoofde van de aanlegsters sub 2, 4 en 7.

De vordering is voornamelijk gebaseerd op het geval van de aanlegger sub 1, die ingevolge ontvangen publiciteit, bij verweerster een abonnement onderschreef voor het aanschaffen van een aantal kookrecepten, die hem maandelijks toegezonden zouden worden. Gebruik makende van de in de publiciteit voorziene mogelijkheid, zegde aanlegger begin oktober 1974 zijn abonnement op. Bij schrijven van 10 oktober 1974 antwoordde verweerster dat zij kennis nam van zijn verzoek een einde te maken aan de verzending van kookrecepten, maar dat zij niet over de nodige gegevens beschikte om aan de opzegging te voldoen. Zij vroeg hem een aangehechte vragenlijst in te vullen en terug te sturen, eraan toevoegend dat het mogelijk was dat hij ondertussen nog zendingen zou ontvangen; aanlegger diende deze terug te sturen en op het stortingsbewijs duidelijk aan te brengen: "opgezegd abonnement".

Aanlegger brengt niet het bewijs bij dat hij deze vragenlijst heeft ingevuld en teruggestuurd. Een niet gedateerd schrijven van verweerster duidt eerder op het tegenovergestelde en deze stuurt een uitgebreide vragenlijst met verzoek ze terug te sturen door middel van de erbij gevoegde gezegelde briefomslag. Aanlegger brengt ook niet het bewijs deze vragenlijst te hebben ingevuld en teruggestuurd.

Aanlegger schrijft dan meerdere brieven naar verweerster om te protesteren; deze brieven dragen de data van 15 november 1974, 11 december 1974, 14 januari 1975, 16 januari 1975, 3 maart 1975, 8 april 1975 en 17 april 1975.

Verweerster beschikte blijkbaar niet over de midelen om aanlegger terug te vinden met de gegevens waarover zij beschikte, waardoor de normale procedure, gangbaar bij verweerster, in werking trad: een drietal aanmaningen, verzenden van het dossier aan een invorderingskantoor, aanmaningen van dit kantoor, poging tot minnelijke regeling en uiteindelijk wegbergen van het dossier zonder verdere kosten.

In de herinneringsbrieven geeft verweerster toe dat haar ordinaris vergissingen kan begaan en om dat eventueel te verhelpen vraagt verweerster in haar tweede rappel aan aanlegger, de antwoordkaart in te vullen en tevens vraagt zij in alle briefwisseling naam en klantnummer in te vullen. Het collectief incasseringsbureau volgt dezelfde werkwijze.

Het is duidelijk dat aanlegger obstinaat nagelaten heeft, vrijwillig of onvrijwillig, zijn klantnummer dat hij nochtans diende te kennen ingevolge de zendingen en de stortingsbiljetten, te vermelden. Het blijkt nu ook dat zonder dit klantnummer het voor verweerster zeer moeilijk is een klant onmiddellijk terug te vinden, daar er, begrijpelijkerwijze rekening houdende met de honderdduizenden belangstellenden en kandi-

daat-belangstellenden, geen alfabetisch klantenregister bijgehouden kan worden.

Opmerkelijk ook is dat diverse brieven, zogenaamd uitgaande van aanlegger, in meerdere handschriften zijn gesteld, de meeste opvallend door de zeer slechte kennis van de taal en de zeer foutieve schrijfwijze, en dat de handtekeningen welke op die brieven voorkomen niet steeds dezelfde zijn, terwijl daarentegen de brief van aanlegger van 18 april 1975, getypt is in onberispelijk Frans en een geheel andere handtekening draagt.

Duidelijk gaat het hier om een opgezet geval samengesteld met een duidelijke bedoeling.

De andere door aanleggers voorgebrachte en gestelde gevallen zijn eveneens niet van dien aard dat ze een doorslaggevend bewijs van ernstige tekortkomingen in hoofde van verweerster leveren. Van zeer veel belang is het onpartijdig verslag in tempore non suspecto opgesteld door de Gerechtelijke Politie van Turnhout, dit naar aanleiding van een klacht wegens oplichting en misbruik van vertrouwen. Dit verslag heeft geen rechtstreeks verband met de huidige zaak, en dateert van 8 februari 1974. Uit dit verslag blijkt duidelijk de werkwijze van verweerster inzake boeken en recepten. Het betreft hier periodieke uitgaven en de klant betaalt telkens wanneer hij een boek of een stel kaarten ontvangt, ofwel betaalt hij ineens de volledige koop-som.

Verweerster plaatst regelmatig aankondigingen in dag- en weekbladen, bestelt over het hele land reclamefolders huis aan huis, terwijl ze ook nog van adres voorziene postreclames verstuurt. De gegadigden krijgen de mogelijkheid één bepaald boek te bestellen tegen een sterk gereduceerde prijs om kennis te nemen van de uitgave. Dit boek kan de klant behouden mits hij de kleine aankoop-som vereffent. Hij neemt dan de verplichting op zich verweerster in te lichten als hij geen verdere zendingen meer wenst. In dat geval wordt de naam van de klant geschrapt en krijgt hij geen verdere zendingen meer. Laat hij integendeel niets weten, dan worden hem alle andere zendingen toegestuurd. De klant kan dus op onverschillig welk tijdstip een abonnement opzeggen, en dan worden de zendingen, zonder enige onkosten, stopgezet. Verweerster kent op 500.000 bestellingen per jaar, ongeveer een duizend annuleringen per dag.

Het is derhalve begrijpelijk dat soms een annulering niet terecht komt. De meest voorkomende oorzaken hiervan zijn: te late annulering of beweerde annulering, en daar deze niet bij aangetekend schrijven dienen te gebeuren, is het bewijs ervan zeer moeilijk; verloren gegane brieven, hetzij onderweg, hetzij bij verweerster zelf; vergissing bij het annuleren waar een klant met een gelijkkluidende naam geschrapt wordt; onduidelijke naam en adres van de klant in diens opzegbrief.

Indien een klant niet op tijd betaalt, krijgt hij met enkele weken tussenpoos, twee aanmaningen tot betaling. Dan worden de verzendingen stopgezet en krijgt hij een derde aanmaningsbrief. Hierna wordt het dossier overgezonden aan het gemeenschappelijk invorderingsbureau, dat eerst drie aanmaningen stuurt en in een vierde brief een 50/50 regeling voorstelt. Komt ook

hierop geen reactie dan wordt het dossier gewoon weggeborgen zonder enige vervolging.

Uit bewust P.V. en uit de door de partijen neergelegde stukken, blijkt dat vergissingen niet uitgesloten zijn, niettegenstaande de meeste moderne hulpmiddelen door verweerster worden aangewend. Uit het verslag blijkt dat deze vergissingen slechts één op duizend zouden bedragen.

Verweerster tracht ook de mogelijke vergissingen en moeilijkheden op te vangen door het toekennen van klantennummers en deze te vermelden op de aan de klanten samen met de zendingen toegestuurde stortingsformulieren. Een alfabetisch klasement van de klanten blijkt inderdaad onmogelijk om reden van de honderdduizenden klanten en mogelijke klanten, verspreid over het hele land.

Het vermelden van het klantnummer in de briefwisseling geeft dan ook de meeste waarborgen dat de brief de juiste bestemming zal krijgen.

Had aanlegger sub 1 niet obstinaat nagelaten zijn klantnummer te vermelden, zou het wellicht niet tot de huidige toestand gekomen zijn.

Bij het inzien van de neergelegde dossiers komt duidelijk naar voren dat de zogenaamde tekortkomingen aan de bepalingen van artikel 51, slechts materiële vergissingen tot grondslag hebben, te wijten aan allerlei oorzaken zonder enige kwade trouw en/of kwade bedoeling, en dat het in elk geval gaat om tekortkomingen die niet een bevel tot staking op grond van artikel 55 zouden wettigen.

Er kunnen verweerster geen laakbare fouten van afgedwongen aankoop of oneerlijke handelspraktijken, van dien aard dat ze iemand kunnen schaden, aangewreven worden. Het systeem van aanmaningen is slechts een al dan niet efficiënte beschermingsmaatregel tegen de helaas zeer talrijke slechte en zelfs opzettelijk slechte betalingswijzen.

Er is dan ook geen enkele reden om de vordering gegrond te verklaren, zodat deze als ongegrond dient afgewezen te worden.

Om die redenen,

Verklaart de vordering in hoofde van de aanlegsters sub 2, 4 en 7 niet ontvankelijk; verklaart de vordering in hoofde van de andere aanleggers wel ontvankelijk voor zover ze gebaseerd is op artikel 51 van de Wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken; verklaart de vordering evenwel niet gegrond en zegt derhalve dat er geen reden is om de staking te bevelen;

wijst derhalve de vordering van aanleggers af en veroordeelt aanleggers gezamenlijk tot de kosten van het geding.

NOOT—1. De hierboven afgedrukte beschikking van de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Turnhout beslecht de tweede vordering die krachtens het tweede lid van art. 57 wet handelspraktijken door consumentenorganisaties en de eerste vordering die krachtens het eerste lid van hetzelfde artikel door een individuele consument werd aanhangig gemaakt.

De eerste vordering van — overigens dezelfde consumentenorganisaties (Voorz. Kh. Brussel, 3 september 1974¹) betrof een inbreuk op art. 20, 1°: een advertentie voor een haargroeimiddel beloofde letterlijk wonderen. Deze nogal

¹ B.R.H., 1974, 500, met noot van G.L. BALLON.

krasse vorm van leugenachtige reclame kon moeilijk anders dan veroordeeld worden. Wat dan ook gebeurde.

2. In de zaak die ons hier bezighoudt kon van het begin af getwijfeld worden aan de succesrijke afloop ervan voor de eisers. Ten eerste werd de vordering ingesteld door een individuele consument, waarvan de vorderingsbevoegdheid op grond van de wet handelspraktijken door een deel van de rechtsleer betwist wordt² en waarvan tot nu toe nog geen gebruik werd gemaakt. Op dit punt nu had de démarché van één van de eisende verbruikersorganisaties die ten behoeve van een van haar leden de justitiële machine in gang had gezet, wel succes. De als "test case" bedoelde vordering van het individuele lid werd ontvankelijk verklaard. Indien de vordering niet-ontvankelijk was verklaard, bleef toch nog de vordering van tien consumentenorganisaties. Maar het echte pessimisme betrof de grond van de zaak. Vroeger³ heb ik reeds gewezen op het naar mijn smaak te beperkte toepassingsgebied van art. 51 wet handelspraktijken (over "afgedwongen aankopen" en op de ontduikings-, c.q. ontwijkingsmogelijkheden die zelfs een minder leuke definitie als de Franse⁴ biedt⁵). Ook het hier te beslechten geval was van die aard dat, althans een voorzichtige wettoepassing zou leiden tot een afwijzing ten gronde. Nochtans zijn de gewraakte praktijken van C.M. (alias "CCC", alias "I.S.", enz...) — het verzenden van niet meer gewenste produkten en van dreigbrieven — op dit moment zeker de meest notoire vormen van zoniet naar de letter van de wet dan toch naar de geest verboden "afgedwongen aankopen".

Zowel de ontvankelijkheidsvraag als de grond van de zaak zullen hieronder het voorwerp uitmaken van commentaar. Vooraf zou ik echter de bevoegdheidsvraag willen bespreken die in het hier niet afgedrukte vonnis van de voorzitter van de Handelsrechtbank te Brussel aan de orde was.

I. De rechterlijke bevoegdheid *ratione loci*

3. In zijn beschikking van 12 december 1975 verklaarde de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel zich onbevoegd om uitspraak te doen over de vordering van D. en de tien consumentenorganisaties tegen C.M. De vordering was inderdaad aanvankelijk bij hem aanhangig gemaakt. Verweerder had echter de onbevoegdheid *ratione loci* van deze voorzitter opgeworpen. De voorzitter ging hierop in en verwees de zaak naar Turnhout. De redenen voor de onbevoegdheid kunnen als volgt worden geresumeerd: ter zake van de bevoegdheid *ratione loci* is het gemene recht van toepassing op de vordering tot staken uit de wet handelspraktijken. Bijgevolg mag bij toepassing van art. 624 Ger. W. de vordering, naar keuze van de eiser worden ingesteld voor de rechter van de woonplaats van verweerder of voor de rechter van de plaats waar de verbintenissen waarover het geschil loopt of een ervan zijn ontstaan, of waar zij werden, zijn of moeten worden uitgevoerd. Volgens de rechtsleer⁶ is dit wat de vordering tot staken uit onrechtmatige mededinging betreft de plaats waar de verbintenis en de gewraakte daad zijn ontstaan. Daar de vordering de stopzetting van een onrechtmatige daad betreft en niet de vergoeding van de schade die het gevolg zou zijn van een onrechtmatige daad (zoals bij een vordering uit art. 1382 B.W.) lijkt het inderdaad logisch niet de plaats in aanmerking te nemen waar eventuele schade zou (kunnen) zijn ontstaan. I.c. is verweerder een

postorderbedrijf met zetel te Turnhout en de vordering heeft betrekking, niet op de totstandkoming of de uitvoering van het contract⁷, maar op het feit dat, ondanks de door eiser zelf ingeroepen afwezigheid (althans niet-meer-aanwezigheid) van een contractuele relatie tussen hem en verweerder, deze nog verzendingen verrichtte. De onrechtmatigheid van dergelijke zending ontstaat bijgevolg op het verzendingsadres, m.a.w. Turnhout. Dat de eiser te Brussel benadeeld zou zijn, kan, zoals hierboven werd aangestipt, niet in aanmerking worden genomen, gezien de enge interpretatie die inzake de vordering tot staken (logischerwijze) gegeven wordt, aan het begrip "plaats waar de verbintenis ontstaan is".

Toch zou deze systeemconsistente en algemeen aanvaarde bevoegdheidsleer in gevallen zoals het onderhavige m.i. kunnen en mogen worden verlaten. Dringt zich in een procedure die door de wetgever bedoeld is vlug te verlopen⁸ geen extensievere interpretatie van het begrip "plaats waar de verbintenis is ontstaan" op, zodat de rechter zich ook bevoegd zou verklaren wanneer de (eventuele) gevolgen van de daad in zijn rechtsgebied voelbaar zijn, althans in die gevallen waar de daad pas op laatstgenoemde plaats voltrokken is⁹?

II. De ontvankelijkheidsvraag

A. De vordering van de individuele consument

4. In deze zaak werd dus voor het eerst, sinds de wet handelspraktijken meer dan vijf jaar geleden in werking trad, aan de voorzitter van een rechtbank van koophandel gevraagd zich uit te spreken over de ontvankelijkheid van een vordering tot staken ingesteld door een individuele consument.

Vóór de wet handelspraktijken deed de vraag zich niet voor. Weliswaar kon de *titel* van het K.B. nr. 55 van 23 december 1934 (de toenmalige wet onrechtmatige mededinging)¹⁰, meer dan dit bij de huidige wet handelspraktijken het geval is, aanleiding geven tot het onderbrengen van de verbruikers onder de "belanghebbenden" — een term waarmee ook art. 1 van het K.B. nr. 55 de vorderingsgerechtigden aanduidde¹¹ — maar uit de tekst van de wet zelf, inz. het centrale artikel 1¹², bleek onmiskenbaar dat alleen belanghebbenden bij een onrechtmatigheid in de concurrentieverhoudingen konden vorderen. M.a.w. uit het unaniem negatief antwoord van rechtsleer¹³ en recht-

⁷ Men weet dat contracten geacht worden tot stand te komen op het moment en de plaats van de receptie door de aanbieder van de aanvaarding door de oblaat (zie E. WYMEERSCH, in *T.P.R.*, 1969, 393 e.v.).

⁸ In de onderhavige zaak dateert het inleidend exploit van 22 juli 1975. De eindbeslissing werd gewezen op 1 oktober 1976.

⁹ Ter vergelijking: in de Haagse Conventie inzake produktenaansprakelijkheid — ook een materie die tot het consumentenrecht behoort — werd voor de woonplaats van het slachtoffer (de consument) van een schadelijk produkt als verwijzingsregel geopteerd (hierover: J. STEENBERGEN, *R.W.*, 1972-73, 945-946).

¹⁰ Aldus M. GOTZEN, *J.T.*, 1974, 260.

¹¹ "Koninklijk Besluit tot bescherming van de voortbrengers, handelaars en verbruikers tegen zekere handelwijzen strekkende tot het verdraaien van de normale voorwaarden der mededinging" (cursivering door mij toegevoegd).

¹² "Wanneer, door een handeling strijdig met de eerlijke handelsgebruiken inzake handel of nijverheid, een nijveraard of een ambachtsman aan zijn mededingers of aan een onder hen, een gedeelte van hun cliënteel ontnemt of tracht te ontnemen, hun crediet aantast of tracht aan te tasten, of, meer algemeen, hun concurrentieverhoudingen aantast of tracht aan te tasten, beveelt de voorzitter van de rechtbank van koophandel het ophouden van deze handeling, op vordering van de belanghebbenden of een onder hen, of van een beroepsgroepering, hebbende rechtspersoonlijkheid, waarvan ze deel uitmaken."

¹³ Zie de verwijzingen in voetnoot 1 bij M. GOTZEN, *J.T.*, 1974, 260.

² Zie pro het vorderingsrecht van de individuele consument vooral H. BOCKEN, in *T.P.R.*, 1973, 553, contra vooral: M. GOTZEN, in *Ekonomisch en Financieel Recht Vandaag*, II, Gent, 1973, p. 265, en *J.T.*, 1974, 260 e.v.

³ J. STUYCK, *Agressieve Verkoopmethoden*, Leuven, 1975, p. 593 e.v., inz. pp. 605-606.

⁴ Art. 40, 12°, Code pénal, ingevoerd door Decreet nr. 61-138 van 9 februari 1961.

⁵ J. STUYCK, a.w., p. 602.

⁶ DE CALUWÉ, DELCORDE en LEURQUIN, *Les pratiques du commerce*, II, nr. 779; SCHRICKER en FRANCO, *La répression de la concurrence déloyale*, nr. 136 (met verdere verwijzingen in voetnoten op p. 201).

spraak¹⁴ op de vraag of onder het K.B. nr. 55 de individuele consument kon vorderen, mag, zoals GOTZEN dit blijkt te doen¹⁵, zeker geen argument geput worden om de vraag onder de wet handelspraktijken eveneens, laat staan a fortiori, negatief te beantwoorden. Immers, zoals men weet, is de vordering tot staken uit de wet handelspraktijken niet beperkt tot daden van onrechtmatige mededinging. Art. 55, dat de vordering organiseert, verwijst naar de bepalingen over handelspubliciteit, gezamenlijk aanbod en andere handelspraktijken en ten slotte ook naar de norm inzake eerlijke handelsgebruiken (art. 54). Anderzijds handelt hoofdstuk II van de wet, dat als enig artikel het bewuste art. 54 bevat, inderdaad nog steeds "over praktijken strekkend tot het verdraaien van de normale voorwaarden der mededinging", zodat de concurrentienotie, ondanks de vervanging van de woorden "mededingers" door "handelaars of ambachtslui", inderdaad niet verdwenen is in de nieuwe wet, zij het dat zij veel ruimer dient te worden geïnterpreteerd: in geen geval dienen eiser en verweerder zich op dezelfde trap van productie en distributie te bevinden¹⁶, maar t.a.v. de andere (niet onder art. 54 vallende) handelspraktijken speelt de concurrentienotie helemaal geen rol. M.a.w. de term "belanghebbende" in art. 57 verwijst, voor zover de vordering op grond van art. 55, i, (inbreuk op art. 54) wordt ingesteld, naar degene die belang heeft bij de stopzetting van een tussen concurrenten (in de brede zin) of handelaars onderling verboden handelspraktijk, terwijl dezelfde term, voor zover de vordering gesteund is op art. 55, a tot h (waaronder art. 55, g, over afgedwongen aankopen), verwijst naar degene die belang heeft bij de stopzetting van een *mededingingsneutrale* handelspraktijk. Onder mededingingsneutrale handelspraktijk moet dan de handelspraktijk worden verstaan die ook los van een concurrentieverhouding (of, om het anders te formuleren, zonder de beroepsbelangen van andere handelaars te schaden) verboden is.

5. Wie nu heeft belang bij de stopzetting van een inbreuk op: 1) art. 54 (de norm der eerlijke handelsgebruiken), 2) een andere bepaling uit de wet, althans een andere bepaling die door een vordering tot staken wordt gesanctioneerd (de opsomming in art. 55, a tot en met h)?

1) Volgens H. BOCKEN¹⁷ betekent het feit dat bij de vordering op grond van art. 54 een (ruim op te vatten) concurrentieverhouding een constitutief element voor het bestaan van de oneerlijke handelspraktijken is, nog niet dat men die vordering daarom aan de concurrenten moet voorbehouden. Nochtans twijfelt ook hij eraan dat de individuele consument in zo'n zaak gemakkelijk het vereiste belang zal kunnen aantonen. Dit is voor BOCKEN echter geen reden om de consument, of wie ook *qualitate qua* uit te sluiten. Principieel, aldus BOCKEN, heeft elke belanghebbende de vereiste hoedanigheid van eiser. Deze auteur herinnert er verder aan dat art. 54 op de eerste plaats, maar niet uitsluitend, de belangen der handelaars dient. Ook de consumenten behoren, zij het onrechtstreeks, tot de personenkring op wier bescherming art. 54 ziet. Dit sluit aan bij de Duitse rechtspraak die zeer algemeen, en dit sinds 1926¹⁸ in § 1 van het "Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb" (UWG), dat net als art. 54 wet handelspraktijken inbreuken op de eerlijke handelsgebruiken verbiedt¹⁹, een onrechtsreeks instrument van consumentenbescherming ziet. Nochtans moet hier onmiddellijk aan toegevoegd worden

dat § 1 UWG een reeds uit 1909 daterende tekst is, zodat een verstrekkende teleologische interpretatie wellicht veel meer dan dit t.a.v. een recente tekst als art. 54 wet handelspraktijken het geval is, verantwoord kan worden. Wat er ook van zij, ook indien men in art. 54 een toepassing van de relativiteits- of normbestemmingsleer²⁰ inzake onrechtmatige daad ziet²¹, maar dan met de nodige souplesse door ook de onrechtstreeks door de norm beschermde personen actiebevoegdheid te verlenen, ook dan kan met de stelling van BOCKEN worden ingestemd. De vraag blijft dan wel in welke concrete gevallen de consument belang heeft bij de stopzetting van een daad van onrechtmatige mededinging.

Problematisch immers — afgezien van de hieronder te bespreken moeilijkheid dat bij onverschillig welke inbreuk op de wet (ook die vermeld in art. 55, a tot h) een strikt persoonlijk belang van de individuele consument bij de stopzetting niet zo gauw te bewijzen is — lijkt mij dit bewijs des te meer daar de daden waaraan men zou kunnen denken wellicht reeds onder een der benoemde handelspraktijken (vooral art. 20) vallen. De consumentenvordering t.a.v. art. 54 kan m.i. pas onproblematisch worden indien men het begrip "eerlijke handelsgebruiken" zeer extensief interpreteert door er een zelfstandige consumentenbeschermende inhoud aan te geven²². Dit is zeker niet in overeenstemming, noch met het begrip, noch met de bedoeling van de wetgever. Het consumentenbeschermende oogmerk van de wet blijkt in de memorie van toelichting²³ enkel uit de delen m.b.t. bepaalde handelspraktijken.

6. 2) Uit het voorafgaande moge gebleken zijn dat de vordering tot staken ex art. 57, eerste lid, door een individuele consument ingesteld, veel minder betwistbaar is wanneer ze steunt op een inbreuk op een van de in art. 55, a tot h, genoemde bepalingen (dit zijn de specifiek geregelde handelspraktijken). Deze bepalingen werden niet (zo) uitsluitend in het belang der concurrenten getroffen: de consument behoort, voor elk van deze bepalingen op zijn minst ná de concurrenten tot de kring der beschermde personen. M.a.w. de consumentenbescherming is een zelfstandig doel van deze bepalingen: ook al is de consumentenbescherming niet in elk dezer bepalingen — neem bv. het verbod van vergelijkende reclame in art. 20, 2° — het prioritaire (laat staan het unieke) doel, ze is toch steeds

²⁰ De leer krachtens welke bij een vordering uit onrechtmatige daad de norm waarvan de schending wordt ingeroepen, (althans mede) de bescherming van de personenkring waartoe de eiser behoort, moet beogen (zie J. LIMPENS, in R.W., 1961-62, 2437 e.v.). Deze leer is in België niet of nauwelijks bekend, in tegenstelling tot bv. Nederland en Duitsland waar ze in het gemene recht inzake onrechtmatige daad gehuldigd wordt. Zie hierover ULMER, *Unlauterer Wettbewerb*, Band I, EWG, München, 1965, nrs. 105-107.

²¹ In tegenstelling tot art. 1382 B.W. waar enkel sprake is van schuld (schade en oorzakelijk verband tussen beide) is er in art. 54 wet handelspraktijken benevens van een gespecificeerde schuld (de inbreuk op de eerlijke handelsgebruiken) en een potentiële schade sprake van *beroepsbelangen* van handelaars of ambachtslui.

²² Over de omstandigheden die in de Bondsrepubliek geleid hebben tot een soms wel rechtstreeks consumentenbeschermende aanwending van het "gute Sitten"-begrip (= eerlijke handelsgebruiken) uit § 5 UWG, zie mijn *Agressieve Verkoopmethoden*, p. 734 e.v. Er dient echter opgemerkt te worden dat de Duitse wet minder gedetailleerd en minder recent is en dat het vorderingsrecht van de individuele consument er helemaal onbekend is. Een echte "algemene norm" met directe en zelfstandige consumentenbeschermende werking vindt men in art. 1 van de Zweedse marketingpraktijkenwet van 29 juni 1970, gewijzigd, maar niet op dit punt, door een wet van 1975. Voor een Duitse vertaling van de wettekst zie *Grurint*, 1974, 368. Dit artikel verbiedt ondernemersgedrag dat "onbehoorlijk" is t.a.v. de consument. Zie hierover ook mijn *Agressieve Verkoopmethoden*, p. 751 e.v.

²³ *Parl. Doc., Sen.*, 1968-69, nr. 415.

¹⁴ GOTZEN citeert Hof Luik, 24 november 1937, *Ing.-Cons.*, 1938, 20.

¹⁵ *T.a.p.*, nr. 1.

¹⁶ Zie de rechtspraak in STUYCK, DEMEYERE en POTVIEGE, *Jura Falconis*, XII (1975-1976), 556-558. In deze zin ook R. VAN DEN BERGH, R.W., 1976-77, 1013.

¹⁷ *T.a.p.*, p. 561.

¹⁸ Zie i.p.v. vele anderen: G. SCHRICKER, in *GRURV, Gewerblichen Rechtsschutz und Urheberrecht, Internationaler Teil*, 1970, 32 e.v.

¹⁹ § 1 UWG stelt verder niet de voorwaarde dat beroepsbelangen dreigen te worden geschaad, maar hanteert wel nog uitdrukkelijk een concurrentienotie ("zum Zwecken des Wettbewerbs").

een (van de rechtstreekse) doel(einden) van deze afzonderlijke bepalingen. M.b.t. het geciteerde voorbeeld i.v.m. vergelijkende reclame moge het consumentenbeschermend effect sterk betwijfeld worden, het consumentenbeschermend oogmerk mag niet in twijfel worden getrokken, nu art. 57, tweede lid, ook t.a.v. inbreuken op deze bepaling aan vertegenwoordigers van het consumentenbelang de uitdrukkelijke bevoegdheid tot vorderen heeft toegekend. Overigens verbiedt art. 20, 2°, in één adem zowel de gewone vergelijkende als de bedrieglijk vergelijkende reclame. Wat er ook van zij, in tegenstelling tot de via in art. 55, a tot h, opgesomde inbreuken, is de eventueel via art. 54 nastreefbare consumentenbescherming *onzelfstandig*: de consumentenbescherming kan hier maar worden ingeroepen in de mate waarin ze een eerlijke *mededinging* bevordert.

Wanneer nu de bescherming van de consument(en) prioritair of subsidiair, maar in iedere geval zelfstandig doel is van een norm, dan dient logischerwijze de ten behoeve van het consumentenbelang ingestelde vordering wegens inbreuk op die norm geaccepteerd te worden.

Opdat dan een vordering, technisch-juridisch bekeken, ontvankelijk kan worden verklaard, dient de persoon die de vordering ten behoeve van de consument(en) instelt, zelf een rechtstreeks, persoonlijk en rechtmatig belang bij de vordering te bezitten, of dient het recht (een wet) hem uitdrukkelijk tot die vordering toe te laten²⁴. Werd door de inbreuk het individueel belang²⁵ van een bepaalde consument geschonden, dan moet de vordering van deze individuele consument ontvankelijk worden verklaard, tenzij zou moeten worden aangenomen dat hij geen belang (meer) heeft bij de stopzetting. Het gevaar dat de gewraakte daad t.o.v. hem zou worden herhaald zal meestal niet erg groot zijn. Dit belet niet dat de consument er een persoonlijk belang bij kan hebben in de toekomst correct *benaderd* te worden²⁶. Vooral bij vormen van opdringerige reclame en dergelijke dient, eerder dan bij misleidende reclame — waar niet de wijze waarop de consument wordt benaderd in het geding is, maar het resultaat, zodat gevaar voor herhaling de eiser moeilijk nog boven het hoofd kan hangen — het belang van de individueel benadeelde consument in de stopzetting ervan te worden erkend. Het gevaar voor herhaling van opdringerigheid t.a.v. dezelfde persoon is nooit uitgesloten²⁷.

De werkwijze van de rechter die erin bestaat "elke aangegunde tekortkoming van naderbij te bekijken en na te gaan wiens belangen kunnen betrokken zijn bij de vermeende of vermelde tekortkomingen" kan, indien men wat hier voorafgaat onderschrijft, zeker worden goedgekeurd. Dat het in geval van art. 51 over afgedwongen aankopen "geen twijfel lijdt" dat de vordering ontvankelijk is "omdat de belangen van onverschillig welke particulier aangeast en geschaad kunnen worden" is misschien wat te algemeen, maar men kan het gemakkelijk eens worden met de rechter dat de vordering van de individuele consument i.c. ontvankelijk was: de consument die vruchteloos de

stopzetting van verdere leveringen en correspondentie heeft gevraagd volgens de bepalingen van het contract, heeft zeker een rechtmatig (rechtstreeks en persoonlijk) belang in een vordering die moet leiden tot een rechterlijk stopzettingsbevel.

7. Een laatste puntje i.v.m. het vorderingsrecht van de individuele consument. De vraag die bij een zuivere interpretatie van de normbestemmingsleer van belang is, m.n. of de norm waarvan de schending wordt ingeroepen niet alleen de consumenten als groep²⁸ maar ook de individuele consument beoogt te beschermen lijkt mij m.b.t. de meeste bepalingen van de wet positief te moeten worden beantwoord. M.b.t. art. 51 durf ik dit met extra grote stelligheid beweren, daar art. 51 in zijn tweede lid, door het instellen van een speciaalrechtelijke wijze van eigendomsverkrijging — wie ongevraagd een produkt toegezonden krijgt mag het zich zonder betaling toeëigenen — de individueelrechtelijke bescherming tegen afgedwongen aankopen uitdrukkelijk organiseert.

Hiermee hoop ik niet alleen de voorstanders van een vrij streng onderzoek naar de aanwezigheid van een belang bij de vordering in hoofde van de persoon van de eiser te hebben overtuigd van het gefundeerde van de beslissing van de Turnhoutse voorzitter op dit stuk, maar ook hen die met dezelfde strengheid de vraag wensen te onderzoeken of de persoon van de eiser als individu (en niet enkel als behorende tot een bepaalde groep) begunstigde is van het beschermingsdoel van de wet, en tenslotte zij die bang mochten zijn van het "spookbeeld" (BOCKEN) van de "actio popularis". Onder "actio popularis" — in de ruime betekenis van het woord²⁹ — wordt de vordering verstaan die door een niet van overheidswege met het algemeen belang belaste (rechts-)persoon of groep personen in het (of een) algemeen belang wordt ingesteld. Een dergelijke

²⁸ Men merke op dat in de Duitse rechtspraak die § 1 UWG als instrument van consumentenbescherming hanteerde — ook vóór consumentenorganisaties in 1966 een vorderingsrecht kregen — nu eens sprake is van de belangen van de verbruikers, dan weer van die der "Allgemeinheit". "Belangen van de verbruikers" wijst daar kennelijk dus op het *collectief* consumentenbelang.

²⁹ Verhelderend is het onderscheid dat M. CAPPALLETTI maakte in M. CAPPALLETTI & J.A. JOLOWICZ, *Public Interest Parties and the active role of the judge in civil litigation*, Milano/New York, 1975, voetnoot 388 op p. 140. Cappalletti spreekt van "citizen", "group", "class" en "public interest actions". De "citizen actions" (Popularklagen) en "group actions" (Verbandsklagen) kunnen worden omschreven als het vorderingsrecht van de individuele burger, respectievelijk van verenigingen, die in het algemeen belang worden ingesteld. Onder "class actions" dienen de vorderingen van individuele of een groep niet georganiseerde burgers te worden verstaan die in het belang van de "klasse" of ruime groep waartoe ze behoren, vorderen. Het begrip "public interest actions" blijkt ruim te moeten worden opgevat en omvat naast de "citizen action" bv. ook de vordering van bv. het O.M. (ook in civiele kwesties). Wat nu het vorderingsrecht van de individuele consument in het algemeen belang betreft, vertoont deze, m.i., het karakter van een "citizen action", in de mate waarin het geschade consumentenbelang het karakter van een "algemeen belang" vertoont, terwijl in het andere geval eerder sprake zal zijn van een "class action": een vordering voor de klasse der consumenten wier belang, per hypothese, niet zou samenvallen met het algemeen belang. Zie in dit verband ook het onderscheid dat M.J.P. VERBURGH, *Privaatrecht en kollektief belang*, Zwolle, 1974, p. 18, maakt tussen groepsbelangacties en algemene-belangenacties, waarbij het criterium ter onderscheiding deze is of het belang al dan niet te individualiseren is. Beide samen noemt hij "kollektief-belang-akties". Zie verder mijn *Agressieve Verkoopmethoden*, p. 725 e.v. waar ik een onderscheid maak tussen algemeen consumentenbelang, dat m.i. samenvalt met het algemeen belang, en het daar niet mee samenvallend collectief consumentenbelang (het belang van een bepaalde klasse of groep consumenten).

²⁴ Zie vooral M. VAN COMPERNOLLE, *Le droit d'action en justice des groupements*, Brussel, 1971, p. 240 e.v.; zie ook infra, nr. 7, i.v.m. de "actio popularis".

²⁵ Een andere vraag is die of een individuele consument of een groepje individuele consumenten zonder rechtspersoonlijkheid in naam van het collectief consumentenbelang mag/mogen optreden. Een dergelijke "class action" is naar huidig Belgisch recht om redenen die ik in de tekst vóór de vorige voetnoot heb aangegeven, onmogelijk. Zie ook voetnoot 29 infra.

²⁶ Zie ook mijn *Agressieve Verkoopmethoden*, pp. 718 en 720-721.

²⁷ Men vergelijkte trouwens met Bundesgerichtshof, 16 februari 1973, N/W, 1973, 1119, waarin het recht van een handelaar (maar het had evengoed een consument kunnen zijn) werd erkend om van een autoconstructeur de stopzetting te vorderen van een persoonlijke en opdringerige reclame, voor zover ze aan hem gericht was, althans in de mate waarin dit voor de afzender geen overdreven kosten (schrapping van de geadresseerde uit een computerlijst) meebracht.

vordering, soms ook "class action"³⁰ genoemd, is naar huidig Belgisch recht, wegens het hierboven genoemde ver-eiste dat de eiser een persoonlijk belang moet hebben bij de vordering, onbestaande. Ze bestaat wel in de V.S.³¹, ook in consumentenzaken³².

B. De vordering van de consumentenorganisaties

8. Het rechtsdogmatisch belang van de discussie die voor de rechtbank werd gevoerd i.v.m. de ontvankelijkheid van de vordering der tien consumentenorganisaties is veel geringer. De discussie betreft in hoofdzaak louter technische punten, behalve dan de afwijzing van de vordering van Febecoop omdat de consumentenbescherming niet tot het statutair doel van deze in de Raad voor het Verbruik vertegenwoordigde vereniging zou behoren.

In tegenstelling tot het vorderingsrecht van de individuele consument werd het vorderingsrecht van de consumenten-organisaties uitdrukkelijk in welbepaalde gevallen en onder welbepaalde voorwaarden door de wetgever erkend (art. 57, tweede lid, wet handelspraktijken). De voor Nederland nog steeds actuele vraag of en in welke mate het recht van verenigingen met dan wel die met en die zonder rechts-persoonlijkheid, om in het belang van hun leden c.q. het algemeen belang op te treden³³, moet worden erkend c.q. toegekend, is m.b.t. de Belgische vordering tot staken uit de wet handelspraktijken bijgevolg voorbijgestreefd.

9. De actiebevoegdheid ex art. 57, tweede lid, komt echter niet aan elke organisatie toe die zich als verdediger van consumentenbelangen opstelt. Enkel de rechtspersoon-lijkheid bezittende en in de Raad voor het Verbruik ver-teenwoordigde vereniging "die de verdediging van de be-langen van de verbruiker tot doel heeft" komt hiervoor in aanmerking.

Alle in deze zaak als eiser optredende verenigingen zijn V.Z.W.'s, bezitten dus de rechtspersoonlijkheid, en werden in de Raad voor het Verbruik als vertegenwoordigers van de consumenten erkend. De erkenning, zo blijkt uit de woorden "voor zover deze vereniging vertegenwoordigd is", is een bijkomende voorwaarde voor ontvankelijkheid: niet alle rechtspersoonlijkheid bezittende en consumentenbelan-gen behartigende verenigingen kunnen vorderen, doch enkel die welke als vertegenwoordigers van de consumenten in de Raad voor het Verbruik zijn erkend. Hieruit meen ik dan ook te mogen afleiden dat t.a.v. de V.Z.W. die door de overheid als vertegenwoordiger van de consumenten in de Raad voor het Verbruik werd erkend, meteen tenminste een wettelijk vermoeden bestaat dat ze aan de drie door art. 57, tweede lid, gestelde voorwaarden voldoet. De rechter heeft m.i. veel te vlug tot de niet-ontvankelijkheid van de vordering van Febecoop (Fédération belge des coopéra-teurs) besloten. Die niet-ontvankelijkheid baseerde hij op de overweging "dat het sociale doel van de vereniging niet bestaat in de verdediging van de verbruikers, maar wel in het bestuderen en het helpen verspreiden en toepassen van coöperatieve gedachte, leer en werking". Afgezien van het feit dat de bewering als zouden de "coöperatieve gedachte" en de consumentenbescherming twee (fundamenteel) ver-

schillende dingen zijn, erg betwistbaar is³⁴, heeft de rechter m.i. op onvoldoende wijze het wettelijk vermoeden van aanwezigheid van een consumentenbeschermend doel (dat uit de erkenning in de Raad voor het Verbruik volgde) weerlegd. Een afdoend tegenbewijs kan m.i. niet worden geleverd door de loutere vaststelling dat de statuten van de vereniging de consumentenbescherming niet *letterlijk* vermeldt noch, in de ogen van de rechter, inhoudt³⁵. Een voldoende tegenbewijs veronderstelt op zijn minst ook een onderzoek naar de activiteiten van eiser.

10. Twee andere eisers, de V.Z.W.'s Vivec en LVCC (Landsbond der Christelijke Coöperatieven) konden noch het bewijs van de publikatie van hun statuten, noch dat van de neerlegging van hun ledenlijsten brengen. Ondanks het feit dat ze *schijnbaar* aan de drie door art. 57, 2e lid, bepaalde voorwaarden voldeden, o.m. ook aan die der rechtspersoonlijkheid, moest hun eis om een reden van gemeen recht niet-ontvankelijk worden verklaard: krachtens art. 3 Wet 27 juni 1921 bezit de vereniging zonder winst-oogmerk slechts de rechtspersoonlijkheid vanaf de dag waarop haar statuten (en de naam der beheerders) in de bijlagen van het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt zijn. Overigens kan de rechtspersoonlijkheid van de V.Z.W., overeenkomstig art. 26 jo. art. 10 van de Wet van 27 juni 1921 niet aan derden worden tegengeworpen, en is een vordering die van haar uitgaat bijgevolg niet-ontvankelijk, wanneer, ondanks de publikatie van de statuten (en sta-tutenwijzigingen), de ledenlijst (en jaarlijks van de even-tuele wijziging³⁶ in die lijst) niet ter griffie van de burger-lijke rechtbank van de zetel van de vereniging is neerge-legd. Ook van deze neerlegging bleek bij beide V.Z.W.'s, zelfs op het moment van de dagvaarding, geen sprake te zijn.

Dus zelfs indien de publikatie van de statuten had kun-nen worden bewezen, dan nog was i.c. de vordering van beide V.Z.W.'s niet-ontvankelijk geweest. Hiertegenover staat dan wel de opvatting van de voorzitter van de Recht-bank van Koophandel te Hasselt in een beschikking van

³⁴ Het feit dat het consumentenrecht in Zweden sterk ge-evalueerd is wordt in het algemeen o.m. toegeschreven aan de belangrijke rol en invloed van de coöperatieve beweging in dat land (zie bv. U. BERNITZ, "Consumer Protection. Aims methods, and trends in Swedish consumer law", *Scandinavian Studies in Law*, 1976, die op de intermediaire plaats, tus-sen producenten en consumenten, wijst. Nochtans, of juist daardoor, is deze beweging een belangrijke factor in het bereiken van praktische verbeteringen van de positie van de consument. Op dit laatste zal ik nog terugkomen in een binnen kort te publiceren overzicht van recente hervormingen in het Zweedse consumentenrecht).

³⁵ Men zal in dit verband opmerken dat aanlegster sub 8, de V.Z.W. Vie Féminine wel ontvankelijk werd verklaard met een statutair doel dat vermeldt het verlenen van hulp en het zich op elke manier interesseren voor Belgische of buitenlandse werken die geen winstoogmerk hebben en die een godsdienstig, sociaal, moreel, opvoedend, filantropisch, artistiek of hygiënisch doel nastreven. De bescherming van de belangen der verbruikers, en zelfs de eerlijkheid van de mededinging werden door de voorzitter geacht onder dit (zeer ruime statutair doel) te vallen. Moet een V.Z.W. die niet de geijkte zeer ruime doelomschrijving in de statuten heeft aangewend, dan niet-ontvankelijk worden verklaard op grond van een zeer restrictieve (en overigens aanvecht-bare) interpretatie van minder nietszeggende statuten?

³⁶ Cf. de overweging in de geannoteerde zaak: "Wat de aanvullende ledenlijst betreft, dient men niet elk jaar het volledig effectief van de vereniging op te geven, daar de wet enkel en alleen vereist het vermelden van de voor-gekomen wijzigingen, zodat wanneer er in de loop van het jaar geen wijzigingen zijn voorgekomen in de ledenlijst, er geen aanvullende ledenlijst neergelegd moet worden". Het bewijs, dat, bij ontstentenis van een neerlegging tijdens het afgelopen jaar toch wijzigingen in die lijst zijn ingetreden, rust bij degene die deze exceptie opwerpt. Daar i.c. C. M. dit bewijs niet leverde is het normaal dat de vordering van Vie Féminine ontvankelijk werd verklaard.

³⁰ Zie over de terminologische kwestie de vorige voet-noot.

³¹ Zie hierover C.A. GROENENDIJK, "Class action: een voorbeeld van groepsactie voor de rechter", *N.J.B.*, 1975, 233 e.v. Over kosten en efficiëntie van het systeem: K.W. DAM, "Class actions; efficiency, compensation, deterrence", *Journal of Legal Studies*, 1975, 47-74, en A. ROSENFELD, "An empirical test of class action settlement", *Journal of Legal Studies*, 1976, 113.

³² Buiten de V.S. is de class action vooral bekend in het milieurecht en andere takken van het administratief recht; zie M. CAPPALLETI, a.w., pp. 142-143.

³³ In Nederland wordt *de lege lata* in principe enkel het recht van de rechtspersoonlijkheid bezittende vereni-ging om op te treden wanneer zij — tenminste ook — een eigen recht/belang, d.i. een belang te onderscheiden van dat van haar leden, heeft erkend; zie hierover M.J.P. VERBURGH, a.w. (passim).

11 oktober 1974³⁷, volgens wie de "nietigheid in de onderhavige (op dit punt met de zaak identieke) betwisting van relatieve aard is en niet van openbare orde³⁸, dat de wet op de V.Z.W. niet uitdrukkelijk stelt dat de regularisatie er moet zijn op het ogenblik van de dagvaarding, dat bovendien na de regularisatie het belang van de verweerder bij het opwerpen van de nietigheid ontbreekt". Afgezien van het feit dat de wet op de V.Z.W. helemaal over geen regularisatie spreekt, kan ter ondersteuning van deze opvatting toch wel worden verwezen naar de gemeenrechtelijke mogelijkheid tot bevestiging bij relatieve nietigheid³⁹ en naar een op dit punt unanieme rechtspraak inzake V.Z.W.'s⁴⁰. Bij de beoordeling op welk tijdstip die bevestiging (i.c. het alsnog vervullen van de verwaarloosde formaliteit) ten laatste dient te gebeuren, heeft de Hasseltse rechter geen rekening gehouden met de vaststaande rechtsleer⁴¹ en rechtspraak⁴² die regularisatie na de dagvaarding uitdrukkelijk afwijst. De Turnhoutse rechter diende zich over deze kwestie niet uit te spreken.

III. De afgedwongen aankoop

11. De heer D. onderschrijft, n.a.v. een advertentie van C.M., vermoedelijk d.m.v. een antwoordbon waarop het verkrijgen van een waardevol geschenk bij bestelling sterk wordt benadrukt⁴³ een abonnement op maandelijks af te leveren kookrecepten.

Volgens de contractvoorwaarden, die meestal niet zonder moeite af te lezen zijn van die zelfde antwoordbon, is op elk moment beëindiging van het abonnement mogelijk door gewone brief gericht aan het bedrijf. Op 1 oktober 1974 zegt D. zijn abonnement per brief op. Tien dagen later ontvangt hij van verweerder het verzoek een bijgevoegde vragenlijst in te vullen. Laatstgenoemdes computer zou immers de opzegging niet kunnen verwerken zonder de gevraagde gegevens. Of D. deze vragenlijst heeft ingevuld, is niet duidelijk — het bewijs kan niet worden aangebracht — wel staat vast dat D. in de periode van 15 november 1974 tot 17 april 1975, niet minder dan zeven brieven schreef om te protesteren tegen het feit dat verweerder, o.m. d.m.v. dreigbrieven abonnementsgelden bleef eisen. De aanmaningen volgden het klassiek geworden scenario: na twee aanmaningen worden de leveringen stopgezet, wordt een derde aanmaningsbrief verstuurd, wordt

het dossier overgezonden aan het "gemeenschappelijk invorderingsbureau" (zelfde adres) dat op zijn beurt aanmaningen verstuurt en in een vierde brief een 50/50 regeling voorstelt. Komt hierop geen reactie, dan wordt het dossier weggeborgen zonder enige vervolging. Vreemd dat verweerder dit laatste met zoveel woorden in het openbaar voor de rechtbank toegeeft; onder de lezers van dit vonnis kunnen zich toch ook wel enkele van de naar haar eigen zeggen vele duizenden klanten bevinden. Men kan maar voor dit postorderbedrijf hopen dat niemand hierdoor op slechte gedachten komt. Vreemd vooral omdat de toegeving dat men nooit vervolgt toch moeilijk als argument ter verdediging kan worden beschouwd in een proces dat gevoerd wordt precies omdat er twijfels zijn gerezen over de wettigheid van het verkoopssysteem.

12. De vraag die aan de voorzitter werd voorgelegd was nu of het systematisch blijven versturen van zendingen c.q. aanmaningen tot het betalen van die zendingen, nadat het abonnement volgens de termen van het contract was opgezegd, een afgedwongen aankoop was in de zin van art. 51 wet handelspraktijken.

De voorzitter antwoordt hierop dat volgens hem de aanmaningen en het voortzetten van de leveringen toe te schrijven zijn aan materiële vergissingen, "te wijten aan allerlei oorzaken zonder enige kwade trouw en/of kwade bedoeling en dat het in elk geval gaat om tekortkomingen die niet een bevel tot staking op grond van artikel 55 zouden wettigen".

Of de voorzitter daarmee elke levering in het kader van een uitdrukkelijk en rechtsgeldig opgezegd abonnement, m.a.w. het doen van niet-meer-bestelde zendingen, als buiten het toepassingsgebied van art. 51 over afgedwongen aankopen vallend beschouwt, is niet zonder meer duidelijk. Wel duidelijk is dat hij de gewraakte feiten i.c. als materiële vergissingen beschouwt waarvan de gevolgen door de tegenpartij moeten worden gedragen, zodat niet van afgedwongen aankopen kan worden gesproken.

Ik zal nu even bij beide vragen die hier kunnen worden opgeworpen stilstaan. Kan er van afgedwongen aankopen sprake zijn na een rechtsgeldige opzegging? zo ja, wanneer kan dan van een niet rechtsgeldige opzegging worden gesproken?

13. 1) Gesteld dat de opzegging door de heer D. in alle opzichten correct was gebeurd, zou dan de handelwijze van verweerder in strijd zijn geweest met art. 52? Art. 51 luidt: "Het is verboden iemand, zonder dat deze eerst hierom heeft verzocht, enig produkt te doen geworden hem uitnodigend dit produkt te verwerven tegen betaling van zijn prijs of anders naar de verzender, zelfs kosteloos, terug te zenden." De voorbereidende teksten geven hierbij geen toelichting die bruikbaar kan zijn voor het hier onderzochte geval. DE CALUWÉ, DELCORDE en LEURQUIN⁴⁴ schrijven dat het buiten twijfel staat dat vanaf het moment waarop de opzegging is gegeven, het voortzetten van leveringen geschiedt zonder "dat eerst hierom is verzocht". Met deze stelling kan worden ingestemd. Het tegenovergestelde aannemen zou aan de tekst van art. 51 een beperking toevoegen die er niet in staat. Toch had een preciezere formulering van art. 51 het gevaar voor de hier verworpen interpretatie kunnen vermijden. De praktijk waarvan hier sprake was in 1971 genoegzaam bekend.

Uit de onderhavige zaak blijkt trouwens het gevaar van een restrictieve interpretatie. Het hanteren van het begrip "materiële vergissingen" door de Turnhoutse voorzitter wijst op een gedachtengang die een dergelijke interpretatie niet uitsluit. De voorzitter lijkt de mening te zijn toegedaan dat zelfs na een correcte opzegging geen sprake kan zijn van afgedwongen aankopen indien het voortzetten van de leveringen op een excuseerbare vergissing berust. Op het probleem van de "excuseerbare" vergissing kom ik straks nog terug.

14. 2) Ik kom nu tot de vraag wanneer de opzegging al dan niet als gegeven dient te worden beschouwd. Wordt de opzegging geacht afwezig te zijn of onvoldoende bevestigd of kenbaar gemaakt, dan zullen eventuele nieuwe leveringen, zelfs bij een ruime interpretatie van art. 51,

³⁷ Geciteerd in STUYCK, DEMEYERE en POTVLIÉGE, *Jura Falconis*, 1975-76, nr. 4, randnr. 130.

³⁸ Hier past een toelichting: art. 26 wet 1921 stelt als sanctie de *niet-tegenstelbaarheid*, en niet de (zij het relatieve) nietigheid. Dit onderscheid is, althans op dit punt, niet essentieel. Van belang is of de niet-inroepbaarheid (nietigheid of niet-tegenstelbaarheid) al dan niet van openbare orde is. Volgens de rechter is het dit niet. Het gevolg hiervan is o.m. de mogelijkheid tot bevestiging (= het alsnog geldigmaken). Dit blijkt aan te sluiten bij de gangbare opvatting dat op een rechtsregel die enkel private belangen, zij het algemene private belangen ("nullités d'intérêt privé général", RENARD & VIEUJEAN, *Ann. Fac. dr. Liège*, 1962, 290) beoogt te beschermen, slechts de relatieve nietigheid als sanctie staat. Nog dit: i.c. is de niet-tegenstelbaarheid wel absoluut, in die zin dat elke belanghebbende er zich op kan beroepen. Omdat de rechtsregel die op algemene private belangen ziet, niet noodzakelijk de openbare orde betreft, is een dergelijke niet-inroepbaarheid, die qua kring van aanspraakgerechtigden (de term is van VAN GERVEN, *Algemeen Deel*, zie vooral nr. 35) bijna absoluut is (alleen de rechter kan ze niet ambtshalve inroepen), maar i.v.m. de mogelijkheid tot regularisatie de kenmerken van een "relatieve" nietigheid vertoont, mogelijk.

³⁹ Zie vorige voetnoot.

⁴⁰ J. LINDEMANS, *Verenigingen zonder winst oogmerk* (A.P.R.), 1958, nr. 165.

⁴¹ J. LINDEMANS, a.w., nr. 165, en J. 'T KINT, *Les Associations sans but lucratif*, Brussel, 1974, nr. 332.

⁴² Zie de verwijzingen in J. LINDEMANS, a.w., nr. 165.

⁴³ Dat dit de normale gang van zaken is bij verweerder, blijkt uit de overwegingen in de zevende laatste alinea vóór het dispositief.

⁴⁴ A.w., p. 677.

niet als daden van afgedwongen aankoop kunnen worden gebrandmerkt, met het civiele gevolg vanden dat de geadresseerde deze levering niet zonder betaling mag houden⁴⁵.

De redenering van de voorzitter ter zake is hoogst merkwaardig. Hij komt tot de conclusie dat er van geen afgedwongen aankopen sprake kan zijn op grond van de volgende overwegingen: D. kan niet het bewijs leveren van de opzegging die hij beweert gedaan te hebben; desondanks leidt de voorzitter uit de niet-bewijskrachtige brieven af dat het "duidelijk gaat om een opgezet geval samengesteld met een duidelijke bedoeling". Ten slotte overweegt hij dat indien er tekortkomingen vanwege verweerster zijn, ze niet op kwade trouw berusten, althans niet van ernstige aard zijn en slechts materiële vergissingen betreffen waarvan de gevolgen haar kennelijk niet dienen te worden toegerekend.

Het is niet erg duidelijk wat het respectieve gewicht en de respectieve plaats (principaal of subsidiair) van deze verschillende overwegingen bij het rechterlijk rechtsvindingsproces is geweest. In elk geval is elk der argumenten op zich zelf reeds bekritiseerbaar:

a) De voorzitter acht de opzegging niet bewezen en dit ondanks het feit dat het versturen van acht brieven naar verweerster niet betwist wordt. De opzegging bij gewone brief acht de voorzitter, ondanks het feit dat volgens het door aanlegger getekend contract de opzegging op die wijze kon geschieden⁴⁶, onvoldoende.

b) De heer D. had, volgens de rechter, moeten antwoorden op de door verweerster eenzijdig, en i.v.m. het door haar vrijwillig gekozen boekhoudkundig systeem, geëiste vragenlijst. M.a.w. een klant aan wie bij de contractssluiting niet eens wordt duidelijk gemaakt dat hij als contractant de (bij ons toch nog niet gebruikelijke) zorgvuldigheid van een computer-klant in acht zal dienen te nemen, en bij die zelfde contractssluiting zeker niet verbonden werd tot een computergerichte vorm van opzegging, wordt toch geacht tot naleving van laatgenoemde formaliteit verplicht te zijn. Bovendien wordt i.c. uit de vermoedelijke weigering (het alternatief is: het niet in staat zijn) van de klant die vrijwillige verplichting op zich te nemen, in combinatie met het feit dat hij zich voor zijn correspondentie kennelijk laat bijstaan door derden, het bestaan van een soort kwaad opzet in zijn hoofde afgeleid ("duidelijk gaat het hier om een opgezet geval samengesteld met een duidelijke bedoeling")⁴⁷. Inderdaad zo klaar als een klontje!

c) Verweerster heeft echter niet te kwader trouw gehandeld. Het is op zijn minst merkwaardig dat daar zo veel aandacht aan wordt besteed. Ik citeer: "Het systeem van aanmaningen is slechts een al dan niet efficiënte beschermingsmaatregel tegen de helaas (!) zeer talrijke slechte en zelfs opzettelijke (sic!) slechte betalings", en hoger: "Van zeer veel belang is het onpartijdig verslag in tempore non

suspecto opgesteld door de Gerechtelijke Politie te Turnhout (...). Dit verslag heeft geen rechtstreeks verband met de huidige zaak". Een dergelijke benadrukking van de afwezigheid van kwade trouw stemt tot nadenken. Wat er ook van zij: hier zij dan nog maar eens herhaald⁴⁸ dat bij de beoordeling van inbreuken op de in art. 55 vermelde bepalingen uit de wet handelspraktijken, het al dan niet aanwezig zijn van kwade trouw volstrekt irrelevant is. Is er kwade trouw aanwezig dan wordt, krachtens art. 61, eerste lid, strafvervolgning mogelijk. Is er geen kwade trouw dan mag dit niet de minste invloed op de toetsing van een inbreuk aan art. 55 hebben.

d) De rechter is m.i. terecht van oordeel dat vergissingen vanwege een postorderbedrijf met duizenden klanten niet uit te sluiten zijn. Eén vergissing op duizend kan zelfs nog redelijk worden genoemd. Het toekennen van klantennummers zou het begaan van vergissingen moeten tegengaan. Maar de rechter kan niet meer gevolgd worden waar hij hieruit tot de ongegrondheid van de vordering besluit. Immers zodra vaststaat dat het versturen van producten op een vergissing van de verzender berust en niet op een voorafgaande bestelling van de geadresseerde, is een inbreuk op art. 51 gepleegd. De redenering van de rechter komt er per slot van rekening op neer in art. 51 een opzet-vereiste te lezen dat er niet in staat en de geadresseerde van een verzending de gevolgen te laten dragen van de risico's van een door de verzender — van andere eraan verbonden voordelen — zelf gekozen verkoopsysteem.

15. Nog een laatste opmerking. In de vordering van D. c.s. wordt niet enkel de stopzetting van het versturen van kookkaarten, maar ook van aanmaningen gevraagd onder verwijzing naar art. 51. Indien ik hierboven als mijn mening te kennen gaf dat de voorzitter van de rechtbank in deze zaak veel te snel tot ongegrondverklaring van de vordering besloot, dan hield dit enkel verband met het feit dat ondanks een rechtsgeldige opzegging toch nog *kookkaarten* werden verstuurd. Het versturen van aanmaningen valt hoe dan ook niet onder het verbod van art. 51 dat enkel afgedwongen aankopen van *produkten* verbiedt.

En nu kom ik terug tot mijn uitgangspunt. Het pessimisme over de bruikbaarheid van (het te eng geformuleerde) art. 51 lijkt zeker gewettigd. In de praktijk blijken tal van consumenten onverschuldigde rekeningen te betalen omdat het systeem van verzending van deze rekeningen een overzicht erg moeilijk maakt en omdat hen via aanmaningen (tot zelfs "ontwerpen van dagvaarding") danige schrik op het lijf wordt gejaagd voor vervolgingen. Deze aanmaningen gaan niet altijd vergezeld van het alsnog voortzetten van (inmiddels afbestelde) leveringen, maar toch bestaat het vermoeden dat deze aanmaningen deel uitmaken van een bewuste verkooppolitiek van afgedwongen aankopen. Nu het departement van Economische Zaken het indienen van een wetsontwerp tot wijziging van de wet handelspraktijken overweegt, kan men maar hopen dat ook art. 51, in het licht van de ervaringen met de huidige tekst en de erop geformuleerde kritiek, zo uitbreidt dat postorderbedrijven weer geen wegen vinden om het verbod te omzeilen. In dit verband kan men er zich alvast op verheugen dat de Raad voor het Verbruik in zijn "advies over de principes die moeten leiden tot een nieuwe wet op de handelspraktijken"⁴⁹ eenparig instemt met het door het departement voorgestelde principe om elk aanbod te verbieden waarin niet op een duidelijke en nauwkeurige wijze de verplichtingen vermeld zijn van hen die uitgenodigd worden in te tekenen.

J. Stuyck

⁴⁵ Het bestaan van het recht in hoofde van de consument, om in afwijking van het gemene recht, het voorwerp van een onbestelde zending — d.i. praktisch gezien elke zending waarvan niet kan worden bewezen dat ze vooraf door de geadresseerde besteld werd — te behouden zonder betaling (art. 51, derde lid) gecombineerd met het feit dat veel bestellingen gebeuren — en door de computer geaccepteerd worden — zonder dat ze voor de verzender een voldoende bewijs uitmaken (bv. ontbreken van handtekening) zou wellicht een van de redenen kunnen zijn waarom verweerster, zoals hierboven reeds bleek, nooit iemand vervolgt.

⁴⁶ Uiteraard is het voor de consument onvoorzichtig deze slechte raad vanwege het postorderbedrijf op te volgen. De ontvangst van een gewone brief kan steeds door de tegenpartij ontkend worden. Men doet er bijgevolg steeds goed aan de opzegging aangetekend te doen. I.c. wordt het versturen van de brieven, zij het maar om er een kwaad opzet uit af te leiden, wel als bewezen geacht. Bijgevolg is het feit bewezen dat de opzegging volgens de termen van het contract is gebeurd.

⁴⁷ Elders meent de voorzitter dat D. vrijwillig of onvrijwillig (!) maar alleszins obstinaat geweigerd heeft de computer ter wille te zijn.

⁴⁸ Zie STUYCK, DEMEYERE en POTVLIEGE, *t.a.p.*, nr. 16.

⁴⁹ Van 9 april 1976.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 13 mei 1977

Geding—Dossier van de rechtspleging—Proces-verbaal van de zitting—Vermelding van openbaarheid van de zitting—Niet vereist.

Tegen een vonnis van 8 december 1975 van Rb. Hasselt voert eiser tot cassatie de schending aan van de artt. 721-3°, 757 en 783 Ger.W. en van de artt. 96 en 97 Grondwet met de bewering dat noch de processen-verbaal van de terechtzittingen noch enig ander processtuk vaststellen dat de terechtzittingen openbaar waren of dat de rechtbank op regelmatige wijze bevolen had dat de zaak met gesloten deuren zou worden behandeld. Het middel wordt als volgt verworpen :

«Overwegende dat de processen-verbaal, welke dienen te worden opgesteld bij toepassing van artikel 721-3° van het Gerechtelijk Wetboek om bij het dossier van de rechtspleging te worden gevoegd, niet tot doel hebben de openbaarheid van de terechtzittingen vast te stellen ;

«Overwegende dat eiser de zittingsbladen, welke de proceshandelingen moeten vermelden, niet overlegt.»

(Voorzitter : de h. de Vreese—Raadsheer-rapporteur : de h. Van Leckwijck—Advocaat-generaal : de h. Colard—Advocaten : mrs. Simont en De Baeck—In de zaak : S. t/ H.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 27 mei 1977

Betekening—Naam, voornaam en hoedanigheid van persoon aan wie het afschrift ter hand is gesteld, niet vermeld—Ambtshalve uit te spreken nietigheid.

Over de grond van niet-ontvankelijkheid die ambtshalve door het openbaar ministerie wordt opgeworpen m.b.t. een cassatieberoep tegen Hof Antwerpen, 19 mei 1976, beslist het hof :

«Overwegende dat, naar luid van artikel 32 van het Gerechtelijk Wetboek, onder betekening moet worden verstaan de afgifte van een afschrift van de akte ;

«Dat, krachtens artikel 43, 4°, van hetzelfde wetboek het exploit van betekening, op straffe van nietigheid, de naam, de voornaam en in voorkomend geval de hoedanigheid van de persoon aan wie afschrift ter hand is gesteld moet vermelden ;

«Overwegende dat in het exploit van betekening van het verzoekschrift tot cassatie, dat op 13 september 1976 door de gerechtsdeurwaarder werd opgesteld, de aanduiding van de identiteit en de woonplaats van verweerder, met daarna de woorden 'alwaar zijnde en er sprekende tot' gevolgd wordt door de getypte vermelding : 'Aangezien de betekening niet kan geschieden zoals voorgeschreven in de artikelen 33, 34 en 35 van het Gerechtelijk Wetboek, zo heb

ik het afschrift afgegeven overeenkomstig artikel 37 van hetzelfde wetboek, met achterlating op de plaats van de betekening van het bericht in dit artikel voorzien' ; dat deze vermelding onmiddellijk gevolgd wordt door de getypte tekst : 'zo verklaard, die mijn origineel niet tekent' ; dat het laatste lid van het exploit vermeldt : 'En ik heb hem gelaten, zijnde en er sprekende zoals hierboven, afschrift van huidig exploit, met afschrift van het verzoekschrift tot cassatie, onder gesloten omslag, overeenkomstig de wet, zo nodig is' ;

«Overwegende dat, zelfs al volstondeñ deze vermeldingen om met zekerheid de afgifte vast te stellen van een afschrift van de akte, zij, evenmin als een andere vermelding van het exploit, de naam, voornaam en de hoedanigheid van de persoon aan wie het afschrift ter hand gesteld is vermelden ;

«Overwegende dat overeenkomstig de artikelen 861 en 862, § 1, 9°, en § 2, van het Gerechtelijk Wetboek, de nietigheid die uit dit verzuim voortvloeit zelfs ambtshalve door de rechter moet worden uitgesproken, zonder dat moet worden nagegaan of het verzuim de belangen van de tegenpartij schaadt ;

«Dat ingevolge deze nietigheid de voorziening als niet betekend moet worden beschouwd ;

«Dat de grond van niet-ontvankelijkheid moet worden aangenomen.»

(Voorzitter : de h. de Vreese - Raadsheer-rapporteur : de h. Gerniers - Advocaat-generaal : de h. Krings - Advocaten : mrs. Houtekier en De Baeck - In de zaak : G. t/ R.)

NOOT — Zie in dezelfde zin Cass., 21 oktober 1976, R.W., 1976-77, 1700.

BOEKEN

Prof. H.J.M. JEUKENS, Een ervaren rechtsvergelijking ; Debat over het preadvies van Prof. M.C. Burkens, Methodologie van staatsrechtelijke rechtsvergelijking ; Debat over het preadvies van Prof. J.G. Sauveplanne, De methoden van privaatrechtelijke rechtsvergelijking. Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking, nr. 21, Kluwer, Deventer, 1976, 45 blz.

De openingsrede van prof. Jeukens belicht de methode van rechtsvergelijking aan de hand van een persoonlijke ervaring, waarbij de auteur betrokken was. De studie betrof het ambtenarenrecht onder de auspiciën en het toezicht van het Westduitse Ministerie van Binnenlandse Zaken en geschiedde ten behoeve van de Studienkommission für die Reform des öffentlichen Dienstrechts.

De volgende twee bijdragen bevatten de opmerkingen door verschillende leden op de preadviezen van de professoren Burkens en Sauveplanne en het antwoord daarop door beide preadviseurs. Daar deze beide preadviezen in vroegere afleveringen van de Geschriften van de Nederlandse Vereniging voor Rechtsvergelijking (nrs. 19 en 20) gepubliceerd zijn, is het voor de lezer, die enkel over het huidig werkje beschikt, enigszins moeilijk de uitgesponnen debatten en antwoorden in al hun «finesses» te begrijpen.

G. S. B.